Bat. Gen.
XXII
567

DE DERDE BALISCHE EXPEDITIE.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Snelpersdruk van Gebr. Belinfante.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXII, 567

DE

DERDE BALISCHE EXPEDITIE

IN HERINNERING GEBRACHT

DOOR

DEN KAPITEIN TER ZEE

J. O. H. ARNTZENIUS,

ADJUDANT VAN Z. K. H. PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN.

(Naar destijds door den Schrijver gemaakte aanteekeningen.)

MET TWEE TERREINSCHETSEN EN
EEN KAART VAN BALI.

'S GRAVENHAGE. — GEBR. BELINFANTE.
1874.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.E.N.W.

Aan

ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID

PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN,

LUITENANT-ADMIRAAL, OPPERBEVELHEBBER DER VLOOT, ENZ., ENZ.,

WORDEN DEZE

HERINNERINGEN AAN VROEGEREN DIENSTTIJD

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

MET DEN DIEPSTEN EERBIED

OPGEDRAGEN

DOOR

ZIJNER KONINKLIJKE HOOGHEIDS

gehoorzamen Dienaar en Adjudant

DEN SCHRIJVER.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

VOORREDE.

Thans, nu hier te lande zoo veler oog zich belangstellend richt naar den Oost-Indischen Archipel, en menigeen reikhalzend uitziet naar berichten van het tooneel des oorlogs op de noord-westkust van Sumatra; — thans, nu de expeditie naar Atjin voor onze landgenooten „the topic of the day" is geworden, komt het mij niet onbelangrijk voor een vroegere expeditie in die gewesten op nieuw in herinnering te brengen, een expeditie, die voor de derde maal moest hervat worden, voordat men den gewenschten uitslag mocht verkrijgen.

Ofschoon van de expeditie naar Bali, welke in de volgende bladen omstandig is beschreven, reeds een vrij uitvoerig verslag voorkomt in het uitmuntende werk van den Kapitein A. J. A. GERLACH, *thans oud-Kolonel der Artillerie, getiteld:* Fastes militaires des Indes Orientales Néerlandaises, *waren aard en strekking van zijn arbeid minder geëigend om dezen krijgstocht in alle bijzonderheden te behandelen.*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ook in het geschrift van den toenmaligen Luitenant der Infanterie P. J. Booms, *thans gepensioneerd Generaal-Majoor*, Précis des expéditions de l'armée Néerlandaise des I. O. contre les princes de Bali de 1846—1848—1849, *dat in een beknopt bestek de drie expeditiën, die tegen Bali zijn uitgezonden, bevat, konden uit den aard der zaak de maritieme aangelegenheden niet zoo uitvoerig worden ter sprake gebracht als noodig is om een juist begrip te geven van het aandeel, dat de zeemacht in dezen strijd heeft gehad.*

Toen in het jaar 1848 de expeditie tegen Bali weer naar Java was teruggekeerd, werd door den Luitenant-Kolonel der Infanterie J. Van Swieten, *chef van den Staf bij die expeditie, denzelfde onder wiens beleid thans den oorlog tegen Atjin wordt gevoerd, op uitnoodiging van den opperbevelhebber, Generaal-Majoor* Jonkh. C. Van der Wijck, *een verslag van het voorgevallene opgemaakt.*

Aan het verslag van deze noodlottige onderneming, door den heer Van der Wijck *terecht een eenvoudig en juist verhaal van het gebeurde genoemd, sluit zich als het ware mijn beschrijving geheel aan. De tweede en de derde expeditie vormen met elkander een geheel; gelijk in het vervolg de eerste expeditie naar Atjin niet zonder de tweede, en omgekeerd, zal kunnen beschreven worden, zoo bestaat ook tusschen den 2den en 3den tocht naar Bali een onmiskenbaar verband, waarvan de algeheele onderwerping der Balische vorsten het einddoel en besluit tevens is.*

Daar ik als ooggetuige van den aanvang af tot aan het einde in de gelegenheid ben geweest velen der plaats gehad hebbende gebeurtenissen gade te slaan en op te teekenen, meen

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ik aan het ontwikkeld publiek, vooral ook aan mijn gewezen krijgskameraden, en verder allen, die aan den tocht hebben deelgenomen (1), geen ondienst te hebben bewezen door dit feit meer uitvoerig te berde te brengen.

Bovenal uit een geschiedkundig oogpunt acht ik het niet overtollig alsnog mijn arbeid te voegen bij dien van den heer VAN SWIETEN, *opdat zooveel mogelijk die volledigheid worde bereikt, welke tot een juiste voorstelling van dat gedeelte onzer krijgsgeschiedenis in den Indischen Archipel een eerste vereischte is.*

In het verslag van den heer VAN SWIETEN, *dat in het jaar 1849, onder den titel:* Krijgsverrichtingen tegen het eiland Bali in 1848, *alhier het licht heeft gezien, komt op bladzijde 16 en vv. een beschrijving voor van het eiland Bali en zijn bevolking, ik kan hier dus volstaan met den lezer derwaarts te verwijzen, ten einde niet in overbodige herhalingen te vervallen.*

Daarentegen heb ik gemeend bij deze uitgave een kaart van het eiland Bali, met een zoo juist mogelijke indeeling der rijken en een opgave van de plaatsen, die in mijn verslag worden genoemd, te moeten voegen, zonder welke men zich onmogelijk een heldere voorstelling der krijgsoperaties zal kunnen maken, terwijl toch niet elk opmerkzaam lezer zulk een kaart onder zijn bereik zal hebben.

Ongaarne zou ik deze Voorrede besluiten, zonder mijn welgemeenden dank te betuigen aan den Hoog Edel Gestrengen Heer

---

(1) *Zie Bijlage* A *en* B. *Nominatieve staat van de officieren der Zeemacht en van die der Landmacht.*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

A. J. A. GERLACH, *gep. Kolonel der Artillerie, voor de bereidwilligheid waarmede hij mij, minder gewoon voor de pers te werken, met zijn meerdere ervaring in dit opzicht heeft willen voorlichten. Evenzeer betuig ik mijn dank aan den Heer* JAC^{S}. H. SCHELTEMA, *die mij met ijver in de uitgave van dit geschrift heeft ter zijde gestaan.*

'S GRAVENHAGE, December 1873.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

DE DERDE EXPEDITIE

NAAR HET EILAND BALI,

in 1849.

De tweede expeditie naar Bali, in den zomer van het jaar 1848 onder het opperbevel van den Generaal-Majoor Jonkhr. C. Van der Wijck ondernomen, was niet met die goede uitkomst bekroond, welke men algemeen gehoopt en verwacht had. De tijding van dien ongunstigen afloop werd in de maand Augustus in Nederland ontvangen.

Had Z. M. Willem II, onder voorlichting van den Gouverneur-Generaal en van zijn Ministers, de noodzakelijkheid ingezien om ten tweeden male de wapenen tegen Bali te keeren, ten einde de vorsten te straffen voor het niet-nakomen der gemaakte tractaten bij de onderwerping in 1846; was het toen een dure plicht van de Regeering geweest om aan de bevolking van dat eiland in het bijzonder, en aan die van de Nederlandsche Bezittingen in het algemeen, te toonen dat zij zich niet straffeloos laat hoonen, hoeveel te meer was het thans onver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

mijdelijk om tot het ondernemen van een derden veldtocht te besluiten.

Twee belangrijke redenen toch waren bij de reeds vroeger bestaande gekomen. Vooreerst moest aan al de bewoners van den Archipel den slechten indruk worden ontnomen, die altijd door een mislukten veldtocht wordt veroorzaakt, ten einde het verloren prestige te herstellen, dat onmisbaar is in een kolonie, waar het moreele overwicht wonderen moet doen en met weinige troepen vele duizenden onderdanen in bedwang moeten worden gehouden.

Voorts moest het dappere leger, dat bij meer dan een gelegenheid onder opoffering en ontbering zoo glansrijk de rechten van het Moederland had gehandhaafd, in de gelegenheid worden gesteld om op de baan der overwinning zijn eer en den dood der gevallen krijgsmakkers te wreken.

Uit hoofde van al deze redenen werd aan het gouvernement in Neerlandsch Indië volmacht verleend om, tegen het voorjaar van 1849, ten derden male een expeditie tot tuchtiging van de Balische Vorsten uit te rusten.

Dewijl terecht door de Regeering werd ingezien, dat men bij een dergelijken tocht groot nut zou kunnen trekken van de aanwezigheid van eenige oorlogschepen en vooral van stoomvaartuigen, ofschoon het eigenlijk terrein van operatie meestal meer binnen 's lands gelegen zou zijn, werden op voordracht van den Minister van Marine nog de navolgende bodems in gereedheid gebracht, om het eskader in Indië te versterken, t. w.: het fregat *Prins van Oranje*, het fregat *Sambre*, het korvet *Boreas*, de schoenerbrik *Amboina* en het stoomschip *Phoenix*.

Ten einde ook de landmacht zooveel mogelijk te versterken werd op voordracht van den Minister van Kolo-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

niën door het Gouvernement toegestaan, dat er een werving zou worden geopend voor den dienst in Indië, waarbij ook Nederlandsche soldaten bij het leger aldaar konden overgaan.

De geestdrift was zoo algemeen, vooral onder de manschappen van het korps Grenadiers en Jagers, dat men genoodzaakt was beperkende maatregelen te nemen, ten einde het vastgestelde contingent niet te overschrijden. Wel een treffend bewijs, dat de liefde voor den krijgsdienst, wanneer die tot handhaving onzer rechten of de verdediging onzer bezittingen gevorderd wordt, niet — zooals wel eens wordt beweerd — geheel bij het Nederlandsche volk zou zijn uitgedoofd.

Met het herstellen en uitrusten der bovengenoemde schepen ging de maand September voorbij. De zeildag der zeilschepen was bepaald op den 12n October, doch het stoomschip *Phoenix*, dat vroeger gereed lag, was reeds den 20n September in zee gestoken.

Ten einde van deze schepen zooveel mogelijk partij te trekken en noodelooze kosten te sparen, werd bepaald, dat beide bovengenoemde fregatten een gedeelte der troepen zouden overvoeren; derhalve werden op den 10n October aan boord van de *Prins van Oranje* 150 manschappen en op de *Sambre* 100 man geëmbarkeerd. De daar aan boord zijnde officieren der Mariniers werden belast met de administratie en observatie van het nakomen der door den kommandant dier bodems gegeven dienstregeling.

Hoewel er gedurende de maand September aan deze schepen veel viel te doen en dit, wat de drie grootste schepen betreft, geheel aan het Nieuwe-Diep moest geschieden, waren evenwel, door de onvermoeide zorgen van den Kapitein-ter-zee Van der Plaat, Kommandant der Marine te Willemsoord, en de onder zijn

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

bevelen staande officieren en ambtenaren, de schepen op den bepaalden dag voor hun vertrek gereed.

Z. K. H. Prins Hendrik, in het begin van dit jaar tot Schout-bij-nacht benoemd, was in het bevel over Z. M. fregat *Prins van Oranje* opgevolgd door den Kapitein-ter-zee Bouricius. Ware die benoeming nog eenigen tijd uitgebleven dan zou de vorstelijke bevelhebber hoogst waarschijnlijk als kommandant van gemelden bodem aan den tocht naar Bali hebben deelgenomen, waardoor de ijver van allen die deelnamen aan de expeditie, zoo mogelijk, nog zou zijn verhoogd. Nu zou het bevel over een fregat beneden den rang van Schout-bij-nacht geweest zijn.

Reeds van het jaar 1834 af was Z. K. H. in opvolgende rangen bij de zeemacht in actieven dienst geweest. Na onze Koloniën te hebben bezocht, had hij belangrijke zeereizen naar verschillende deelen der wereld gedaan, en zou, als steeds, de eer der vlag en der natie ophoudende, op Bali getuige zijn geweest van de glorierijke daden door de samenwerking van Marine en Leger in het verre Oosten tot handhaving van het Nederlandsch gezag volbracht.

Zijn Koninklijke Hoogheid had evenwel zijn verlangen te kennen gegeven om de zeilree liggende schepen met een bezoek te vereeren, ten einde aan al degenen, die met de expeditie zouden meegaan, een bewijs te geven van zijn bijzondere belangstelling.

Met dit doel op den 9n October te Nieuwe-Diep aangekomen, inspecteerde Z. K. H. den volgenden dag al de schepen. De officieren en manschappen der verschillende bodems werden in de hartelijkste bewoordingen door den beminden vorst aangesproken. Hij verzekerde hen, dat hij met oprechte belangstelling allen in gedachte op hun gevaarvollen tocht

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zou vergezellen, en drukte de verwachting uit, dat, wanneer de gelegenheid zich zou voordoen, allen zonder onderscheid zich de eer zouden waardig toonen om ter zee het Vaderland te mogen dienen.

Des anderen daags vertrok Z. K. H. weder naar de Residentie.

In de laatste dagen was de gelegenheid tot zeilen niet gunstig geweest, voortdurend was de wind Z.W. en W.Z.W. met veel regen en buiige lucht. In den morgen van den 12n October liep de wind meer naar het N.W. en Noorden, en kwam weldra beoosten het Noorden.

's Middags te 3 uren kwamen Z. M. stoomschip *Cycloop* en de particuliere stoombooten *Noord-Holland* en *Amsterdam* voor de zeilree liggende schepen. Deze namen de sleeptrossen aan boord en werden onder het lossen van het geschut en het gejuich van eenige honderde menschen, op het havenhoofd samengevloeid, de haven uit en het Schulpengat door gesleept.

De gelegenheid was nu zoo gunstig geworden, dat buiten de Uiterton de trossen losgegooid en de zeilen in top gezet werden, en de reis een aanvang nam.

Ingevolge de bestaande bepalingen van den Minister van Marine werd er op de drie schepen zoodanig gemanoeuvreerd en zeil gevoerd, dat zij tot aan het einde van het Engelsche Kanaal bij elkander bleven; van daar af vervolgde elke kommandant zijn eigen weg.

Als ververschingsplaats op de reis konden de kommandanten naar gelang van omstandigheden Rio Janeiro of de Kaapstad kiezen. Toevallig kwamen vier der op reis naar Indië zijnde schepen tusschen den 7n en 16n December op de reede van de Tafelbaai aan, waar zij door het naar Nederland terugkeerende fregat *Ceres* en het stoomschip *Merapi* ontmoet

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

werden. Aldaar bevonden zich dus tegelijkertijd op de reede, wat een groote bijzonderheid is, drie fregatten, twee stoomschepen en een schoener. Na een kortstondig verblijf verlieten de schepen de reede van de Kaapstad, en kwamen zij achtereenvolgens in de maanden Januari en Februari te Batavia aan.

Het korvet Boreas arriveerde te laat om nog aan den tocht te kunnen deelnemen; het werd later een station te Palembang aangewezen.

Spoedig kwam nu ook de overige expeditionaire troepenmacht aan. Een gedeelte werd oogenblikkelijk ingedeeld bij het 7de en het 13de bataljon te Batavia, terwijl het overige deel, teleurgesteld in de verwachting om de expeditie mede te maken, de hoofdplaatsen van Java zou bewaken.

Op den 8n Maart embarkeerde, aan boord van de *Etna*, de Generaal-Majoor A. V. Michiels, kommandant van het Leger, met zijn staf, Luitenant-Kolonel Meis van de Artillerie, Luitenant-Kolonel Dibbets van de Genie, Luitenant-Kolonel De Brauw van de Infanterie; en aan boord van de *Phoenix*, de Ritmeester Von Stampa, Kapitein Staring, en de Adjudanten Luitenants Bouwens, Ardesch en Uhlenbeck.

Aan den Generaal was als Adjudant toegevoegd de Luitenant-ter-zee P. F. Uhlenbeck, die, na de affaire van Djagaraga, door den Luitenant-ter-zee De Jonge werd vervangen, toen hij werd belast met het kommandement van het stoom-adviesvaartuig *Tjipannas*.

De Vice-Admiraal Machielsen had den wensch te kennen gegeven, om zelf dáar het bevel te voeren waar een groot gedeelte der onder zijn bevelen staande schepen zou vereenigd zijn. Hij zou daartoe overgaan op het fregat *Rijn*, doch wijl dit schip niet tijdig genoeg ter reede van Batavia kon zijn, besloot hij

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zijn vlag te hijschen aan boord van het fregat *Prins van Oranje*. Op den 14n Maart embarkeerde Z. Exc. dus op dien bodem, en nam hij het bevel over het eskader op zich.

De ingezetenen van Batavia gaven nog, als een blijk van hartelijkheid en belangstelling in de vertrekkenden, in het gebouw der Sociëteit Concordia een bal ter eere van den bevelvoerenden Generaal en de officieren.

In den nacht van den 14n Maart lagen in de rivier reeds een veertigtal 10-koyangsprauwen gereed, om de troepen naar de schepen over te voeren. 's Morgens van den 15n werden het 7de en 13de bataljon door een gedeelte van de burgerij van Batavia uitgeleide gedaan en in de beste orde ingescheept; terwijl de Genie, Artillerie, Cavalerie en overige bataljons Infanterie, hulptroepen en koelies op andere koopvaardijschepen en kustvaarders embarkeerden, ter plaatse waar zij in garnizoen lagen (1).

Ten einde het eskader gedurende den overtocht bijeen te kunnen houden, werd de convooi-order aangenomen; terwijl vooraf bepaalde seinen in staat stelden, om ook zeilende aan de kapiteins der koopvaarders bevelen te kunnen overbrengen.

Later voegde zich het stoomschip *Hekla* te Giliang nog bij het eskader.

Te elf uren woei van alle schepen het sein dat men gereed was. Op het teeken van ankerlichten, door den Admiraal gegeven, verkondigde weldra een saluut van 21 schoten aan de achterblijvenden te Batavia, dat het eskader de reede ging verlaten.

Daar de opperbevelhebber verlangde, dat de geheele

(1) Zie Bijlage C. Nominatieve staat der schepen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ter zijner beschikking gestelde macht te gelijkertijd voor den vijandelijken wal zou aankomen, had men bepaald, dat de schepen van Batavia naar het eiland Giliang beoosten Madura zouden zeilen om daar de troepen af te wachten, die van Samarang naar hetzelfde rendez-vous werden gedirigeerd, en dan vereenigd de reis naar Bali voort te zetten.

Op den 25n Maart kwam het eskader op de reede van Giliang ten anker, waar nu ook langzamerhand de schepen van Samarang kwamen opzetten en de steeds aangroeiende macht een veilige ankerplaats mocht vinden.

In den morgen van den 28n werd het sein gegeven van onder zeil te gaan, waarop de geheele vloot zich in beweging stelde. De schepen die artillerie en paarden, welke op het dek waren geplaatst, transporteerden en zeer moeilijk konden manoeuvreeren, werden door stoomschepen op sleeptouw genomen.

Den 29n kreeg men de Piek van Bali, Lombok en omliggende eilanden in het gezicht. 's Morgens van den 30n waren de schepen tegen 12 uur ongeveer vier mijlen van den wal verwijderd en had men het uitzicht op de kampong Timor Sangsit, waarachter men meer binnenslands op een klimmend terrein het versterkte Djagaraga kon onderscheiden.

Ter reede van Sangsit lagen de schoeners *Saparoea*, *Circe* en *Banka* om aan de schepen hun ligplaatsen aan te wijzen, indien de zeemacht voor Sangsit ten anker zou gaan. De beide eerstgenoemde schoeners behoorden tot het blokkade-eskader, dat sinds de oorlogsverklaring in April '48 in deze wateren had gekruist. Eerst later is men te weten gekomen, welke belangrijke diensten door dat eskader aan het Gouver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nement zijn bewezen door het zorgvuldig bewaken der vijandelijke kust, waardoor de handel der Balineezen zeer werd belemmerd; ten gevolge van dien maatregel was thans bij den vijand, zoo al geen gebrek, dan toch ook geen overvloed van de noodigste krijgsbehoeften en levensmiddelen. Om dit doel te bereiken hadden verscheidene officieren gedurende $1^1/_2$ à 2 jaren in deze gevaarlijke vaarwaters kruistochten gedaan, en diensten bewezen, die, hoewel minder algemeen bekend, daarom niet minder gewaardeerd behooren te worden.

Een paar mijlen westelijker kon men het ons behoorende fort Beliling zien liggen, waarvoor zich op de reede bevonden de stoomschepen *Etna*, aan welks boord zich Generaal Michiels bevond, en *Hekla*, welke laatste van Soerabaja herwaarts was gekomen. Achter Beliling, iets westelijker, ligt binnenslands de versterkte kampong Singa-Radja, welke bij de expeditie van '46 was ingenomen.

Van boord af kon men met de kijkers een menigte inlanders onderscheiden, die op de nadering der schepen zich in allerijl naar de versterkingen van Djagaraga terugtrokken.

In het vorige jaar was Generaal Van der Wijck te Sangsit geland, om van daar rechtstreeks op Djagaraga aan te rukken. Het toen geleden échec kan, volgens het verslag van den Luit.-Kol. Van Swieten, grootendeels worden toegeschreven aan het in het front aantasten der versterkingen, terwijl men reeds na zes uren strijdens gebrek had aan munitie, en bovendien door te weinig manschappen en gemis van de noodige transportmiddelen niet bij machte was om stand te houden, toen men werkelijk reeds eenige voordeelen had behaald.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het scheen thans in het plan van den opperbevelhebber te liggen, om door het verzamelen der macht voor Sangsit den vijand in den waan te brengen, dat het weder op Djagaraga gemunt was, om dan des nachts in stilte te verzeilen, de troepen te ontschepen aan het strand voor het fort Beliling, vervolgens Singa-Radja te vermeesteren en zoodoende een vast punt te verkrijgen van waaruit verder kon worden geageerd.

Met dit doel hielden de schepen koers naar Sangsit, doch voor daar te zijn aangekomen kwam het stoomschip *Hekla* het verzoek van den Generaal overbrengen, dat dadelijk al de schepen naar Beliling zouden komen.

Deze wijziging van het oorspronkelijke plan was het gevolg van een verkenning naar Singa-Radja gedaan door eenige officieren van den staf, onder bedekking van een detachement uit de redoute van Beliling, sterk 120 man. Bij deze gelegenheid was gebleken, dat dit belangrijk punt niet zeer sterk was bezet, zoodat de Generaal meende het gemakkelijk te kunnen in bezit nemen. Hij wilde dus zoo spoedig mogelijk de grootste macht die verzameld kon worden bijeen hebben, ten einde reeds den volgenden morgen vroegtijdig aan zijn voornemen gevolg te kunnen geven.

Door de komst van het fregat *Prins van Oranje*, met slechts twee kompagnieën van het 7de bataljon aan boord, was de aanwezige macht nog zeer gering; de opperbevelhebber toch kon niet weten, dat de beide oorlogschepen *Argo* en *Sambre* later nog zouden arriveeren.

Dadelijk na het ten anker komen van het Admiraalschip kwam de Chef van den Generalen-Staf, de Luitenant-Kolonel De Brauw, aan boord om uit naam

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van den Generaal Michiels te verzoeken, dat de Admiraal zou order geven om nog dienzelfden nacht te 3 uren al de ingescheepte troepen te doen landen, en dat, vermits dit getal niet groot was en men in het onzekere verkeerde omtrent de macht van den vijand, de Admiraal verder zou toestaan, dat al de Mariniers en de daartoe bestemde matrozen mede zouden aan wal gaan.

Van den aanvang af was men aan boord steeds in het denkbeeld geweest, dat de Marine bij deze expeditie weinig te verrichten zou hebben en haar diensten secondair zouden zijn, hoogstens bestaande in het bezetten en bewaren van reeds veroverde punten.

Dit had niet belet, dat de matrozen reeds op de groote reis, en later gedurende den overtocht naar Bali, zich met zooveel ijver op de exercitie met het geweer hadden toegelegd, dat menigmaal de officieren van de landmacht hun verwondering te kennen gaven over de juistheid en eenheid waarmede geëxerceerd werd.

Toen dus nu met het verzoek van den Generaal door den Admiraal genoegen werd genomen, en de Kommandant van het Fregat order gaf dat te 3 uren alles gereed moest zijn om aan wal te gaan, was de geestdrift algemeen. Deze was echter van zeer korten duur, want toen Z. Exc. vernam dat de buitengewone drukte, die nog zoo laat in den avond aan boord heerschte, werd veroorzaakt doordat binnen de zes uren uit dat schip alleen 570 man aan den wal moesten staan, te weten 300 soldaten, 180 matrozen en 90 mariniers, gaf hij dadelijk tegenbevel voor de matrozen. Z. Exc. had de vraag, ten opzichte van dat gedeelte der equipage niet begrepen, en alleen de mariniers bleven aangewezen om mede te gaan.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

In ondubbelzinnige uitdrukkingen gaven velen der matrozen lucht aan hun ongenoegen over deze contra-order. In hun groote teleurstelling werd door de officieren levendig gedeeld.

Toen nu later de beide andere oorlogschepen ter reede kwamen, insgelijks te zamen aan boord hebbende 2 kompagnieën, zoodat de geheele beschikbare macht toen bestond uit 4 komp. van het 7de bataljon en de mariniers der drie oorlogschepen, meende de Generaal zijn plan te moeten doorzetten, in weerwil dat de weigering van den Vice-Admiraal aangaande het verzoek tot landen van de matrozen de macht met 300 à 400 man minder sterk maakte. Hij begreep dat, alhoewel de vijand zich na het onderzoek der stafofficieren veel had kunnen versterken, men toch dien coup moest wagen, wijl aan het bezit van dit punt veel gelegen was. Bij langer uitstel zou de affaire allicht met nog meer moeilijkheden gepaard gaan; het landen der soldaten en mariniers bleef dus op dien ochtend bepaald.

Door den Adjudant van den Admiraal was vooraf een regeling tot het debarkeeren der troepen gemaakt, welke was goedgekeurd; volgens dit plan zou geageerd worden, indien al de schepen tegelijk voor den wal kwamen en de troepen in eens zouden debarkeeren, wordende daarbij ondersteld, dat de landing door den vijand bemoeilijkt zou worden of zou kunnen worden (1).

Daar dit nu niet het geval was en alleen het 7de bataljon, benevens de mariniers der oorlogschepen, in den nacht van den 30n aan wal zouden gaan,

---

(1) Zie Bijlage D. Instructie uit Batavia betreffende de regeling tot het debarkeeren voor Beliling.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

werden hierin de noodige veranderingen gebracht; het geschiedde nu door middel van de prauwen-mayang en sloepen der oorlogschepen onder toezicht van de daartoe gedesigneerde officieren.

Onder het bevel van den gezagvoerder Lobryat-Olyve, kommandeerende den gouvernementsschoener *Doris*, was tot het gemakkelijk maken der landing een 18tal prauwen-mayang naar Bali gezonden, welke op dit oogenblik op de reede van Beliling ten anker lagen.

Bovendien waren nog 16 laadbooten aangebracht. Dit waren groote, breede, platboomde vaartuigen, die, twee aan twee vereenigd en met een vloer van bamboes bedekt, uitstekend geschikt waren tot het aan wal brengen van cavalerie en artillerie, en verder een gansche kompagnie soldaten tegelijk konden overvoeren.

Elke kruisboot kon 50 à 60 man overbrengen, terwijl de prauwen-mayang groot model 25 à 30 man, en de kleine prauwen 15 à 20 man innamen.

Des nachts waren de landingsvaartuigen in alle stilte op zijde der schepen komen liggen. Te vier uren had de inscheping pelotonsgewijze plaats, en begunstigd door den korten afstand en het zeer slechte water waren weldra al de troepen ontscheept.

Op het strand werden de manschappen behoorlijk gerangeerd en de geweren geladen. De Luitenant-Kolonel Le Bron de Vexela sprak de betrekkelijk geringe macht aan, om aan elk zijn plicht nog eens voor oogen te houden, en daarna nam de marsch landwaarts in op Singa-Radja een aanvang, onder geleide van den Luitenant-Kolonel De Brauw.

Aan boord der schepen kon men met kijkers de troepen op verscheidene plekken van het bergachtig

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

terrein volgen en verwachtte men ieder oogenblik de opening van het vuur te zullen vernemen.

Tot zeer dicht bij de kampong genaderd zijnde zonder weerstand te ontmoeten, trok men die met de meeste voorzichtigheid geheel om, en daar men slechts enkele Balineezen ontmoette, die de wijk namen, rukte men de kampong binnen. Op een hoogte werd de halve 3ponds batterij geposteerd en het hoofdkwartier opgeslagen in de kraton, welke men reeds in 1846 gedeeltelijk in de lucht had laten springen. De soldaten werden in den omtrek van de kraton kompagniesgewijze in de huizen gelegerd en sterke wachten uitgezet, wijl men onbekend was met de bedoeling van den vijand.

Deze kampong is de grootste van het rijk Beliling. De weg van het fort Beliling derwaarts loopt door schoone sawah-velden; vooral bij het naderen der kampong werd hij zeer smal en was aan weerszijden met aarden wallen afgezet, waarachter ondoordringbare heggen van nopalplanten stonden, nog bovendien voorzien van 5 à 6 boven elkander geplaatste rijen puntige bamboezen. Aan het einde van den weg was een traverse of aarden wal er dwars overheen geworpen en met schietgaten voorzien, waarvan de vuurmonden den geheelen weg konden bestrijken, zoodat het ondoenlijk zou geweest zijn, bij een middelmatige verdediging, de kampong van die zijde binnen te dringen. De voortzetting van dien weg, achter de traverse, bestond uit een zeer breede straat, in welke de kraton op een hoogte is gelegen.

Een gedeelte der koelie-macht werd gebezigd om uit de magazijnen bij het fort te Beliling de benoodigde vivres voor twee dagen naar Singa-Radja te brengen. Dit geschiedde steeds onder bedekking

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van detachementen, niet alleen om de koelies tegen aanvallen van den vijand te verdedigen, maar ook om ze bijeen te houden en te voorkomen dat zij wegvluchtten.

Van dit oogenblik af was tusschen beide plaatsen de gemeenschap geopend.

In de bezette kampong vond men een menigte pas gebruikte zaken, die bewezen dat de inwoners eerst op het aanrukken van het bataljon de wijk hadden genomen. Een aantal huisdieren en andere provisiën waren in de woningen voorhanden en strekten den soldaten tot een versterkend maal. De woningen werden tot logies voor de manschappen ingericht, voorzoover ze van klei waren opgetrokken; die van hout of steen waren gebouwd, werden betrokken door de officieren.

Deze verblijven waren over het algemeen zeer armoedig; ze bevatten een enkel klein vertrek, waarin het geheele huishouden bij elkander logeert. Het huisraad bestond gewoonlijk uit 2 of 3 baleh-baleh's of slaapplaatsen van bamboes.

Op het erf der woningen vindt men de begraafplaats van het gezin, welke slechts een kleine ruimte beslaat, wijl het hier gebruikelijk is de lijken te verbranden; meermalen deelen de vrouwen der aanzienlijken in het lot van hun afgestorven echtgenooten. Na de plechtigheid wordt de asch in kleine urnen onder afdakjes van atap bijgezet op de begraafplaats, waar dagelijks door de nabestaanden wordt geofferd.

Reeds op denzelfden morgen vertoonde zich aan het strand een gezantschap onder parlementaire vlag, bestaande uit eenige priesters en personen uit het gevolg van den Koning van Karang-Assem.

Bij den Generaal op het fort van Beliling toege-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

laten betuigden zij uit naam van hun Vorst diens bevreemding te moeten te kennen geven over de krijgstoerustingen, want dat hij zich beschouwde als onderdaan van het Nederlandsche Gouvernement en zich van geen kwaad bewust was. Zij toonden zelfs een brief van den Vorst, waarin hij zijn onderwerping en onderdanigheid te kennen gaf; deze brief heette voor twee jaren reeds te zijn geschreven, doch had niet kunnen bezorgd worden!

Wijl de Generaal hierin slechts uitvluchten meende te zien, deed hij het gezantschap verstaan, dat hun Vorst zich spoedig bij hem zou vervoegen om zijn wil te vernemen; intusschen zou hij voortgaan hun sterkten te nemen en te vernielen.

Onderwijl waren op Zondag 1 April de overige schepen van Batavia hier voor anker gekomen, terwijl nog anderen door de stoomschepen werden geadsisteerd om te kunnen opkomen.

Op den morgen van den 2n April werd, op dezelfde wijze als dit met het 7de bataljon had plaats gehad, het geheele 13de bataljon met de meeste orde en weinig bezwaren gedebarkeerd. De nu aanwezige landmacht voldoende zijnde, werden de mariniers dien morgen weer ingescheept.

Het 5de bataljon, in den loop der beide vorige dagen ter reede van Beliling aangekomen, ging den 3n April aan wal, alsmede een gedeelte der Artillerie. De Luitenant-Kolonel Helbach, dit bataljon kommandeerende, rukte al spoedig naar Singa-Radja op.

In den loop van dien dag werd weder een gezantschap tot den Generaal toegelaten, bestaande uit een Goestie, drie priesters en een gevolg van 100 man van den Koning van Karang-Assem. Zij kwamen voor hun Vorst en den Goestie Djilantiek, den raddraaier

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

en aanstoker van de oneenigheden tusschen Bali en het Nederlandsche Gouvernement, de toestemming vragen, om den volgenden dag te Singa-Radja bij den Generaal te komen.

Hun verzoek werd ingewilligd, en tevens toegestaan dat zij een gewapend gevolg konden meebrengen.

In den vroegen morgen van den 4n April kwam het 3de bataljon, onder den Luitenant-Kolonel Poland, aan den wal, benevens de hulptroepen van Madura, het overige gedeelte der koelies en nog een gedeelte der zesponds-batterij. Ofschoon alles in de beste orde geschiedde, was door een weinig meerder rolling het ontschepen van dit laatste gedeelte vrij moeilijk.

Des avonds was de Generaal met de geheele macht onder de wapens, om bovengenoemde personen ten gehoore te ontvangen; doch er verschenen slechts een paar inlanders om den Generaal te verwittigen, dat, tengevolge van den regen in den vorigen nacht gevallen, de rivieren waren gezwollen en de bruggen vernield. Het was den Vorst dus niet mogelijk zich op den bepaalden tijd bij den Generaal te laten vinden.

De weg tusschen Beliling en Singa-Radja, door de sappeurs en het begaan der troepen zeer gemakkelijk gemaakt, was gewoonlijk veilig, omdat voortdurend piketten heen en weer trokken; slechts enkele malen, als de soldaten zich te ver van den weg of het hoofdkwartier in de sawah's begaven, gebeurde het dat zij door den vijand werden overvallen en afgemaakt.

Daar het gezantschap zich ook den volgenden dag niet vertoonde, begreep de bevelhebber dit als kwaden wil of ten minste als nalatigheid te moeten beschouwen, en wilde daarom aan zijn voornemen om de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

operatiën voort te zetten, gevolg geven door een gedeelte der macht op Sangsit te laten marcheeren, ten einde later met de hoofdmacht te volgen en zoo doende nader bij de hoofdversterking Djagaraga te komen.

In den namiddag van den 5n kwam een der staf-officieren bij den Vice-Admiraal aan boord om hem uit naam van den Generaal te verzoeken, dat er aan een gedeelte der scheepsmacht order zou gegeven worden om des anderen daags tot genoemde kampong te verzeilen.

Aan dit verzoek werd gehoor gegeven, en den volgenden dag lagen des namiddags op de aangewezen plaats: 3 fregatten, 4 schoeners en 8 koopvaarders, meerendeels door de stoomschepen derwaarts gesleept.

Met de kijkers kon men duidelijk ontwaren, dat bij het naderen der schepen de weinige in de kampong achtergebleven inwoners, met al wat zij konden meevoeren, zich naar het binnenland begaven.

Ook de weg naar Djagaraga, die zich over het heuvelachtig terrein kronkelde, wemelde van voetgangers. Nader aan het strand bespeurde men hier en daar een enkelen vijand, die blijkbaar onze manoeuvres bespiedde.

In het verschiet verhief zich Djagaraga met zijn versterkte wallen en omliggende bentings. Op de wallen kon men, vooral des middags, een menigte gewapende lieden onderscheiden, die allesbehalve getuigden van de *goede* en *vredelievende* gezindheid der vorsten, welke door de gezanten werd voorgewend.

De beweging van het leger werd door den opperbevelhebber nog een dag uitgesteld, om den Koning van Karang-Assem en den Rijksbestuurder van Beliling

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

te kunnen ontvangen. In den morgenstond van Zaterdag den 7n April zag men werkelijk van de schepen een groot aantal manschappen van Djagaraga naar het strand komen, tot aan de nog niet bezette kampong Sangsit. Toen zij deze waren doorgetrokken, kon men duidelijk hun wapens en kleeding onderscheiden. Bijna allen waren gekleed met roode badjoe's en hadden witte doeken om het hoofd. Hun wapens bestonden in lange pieken, krissen en enkele geweren. Een paar vergulde pajongs, opgehouden boven inlanders die te paard zaten en kostbaar waren uitgedost, deden vermoeden, wat ook werkelijk het geval bleek te zijn, dat dit het toegezegde gezantschap was.

Op het naderen van den vijand was de op Singa-Radja aanwezige macht onder de wapenen gekomen en langs den weg in twee gelederen geposteerd, met de batterij op de flanken.

Toen de Koning van Karang-Assem genaderd was tot aan de rivier, die langs de kampong loopt, liet hij den Generaal vragen, of hij de rivier met 2000 man mocht overtrekken. Toen hem dit was toegestaan, verzocht hij vergunning voor nog even zooveel manschappen. Hierop liet de Generaal, niet denkende dat er zoovele vijanden bijeen waren, hem weten, dat de gansche macht hem kon volgen, die zich nu, ten getale van zeker wel 10,000 man, kwam scharen tegenover de troepen, aan de overzijde van den weg. Het was een hoogst interessant gezicht, de beide legers op weinige passen afstands bij elkander te zien; — een klein misverstand, en er ware ongetwijfeld een vreeslijk bloedbad aangericht.

De Vorst van Karang-Assem, de Goestie Djilantiek en de rijksgrooten werden in de kraton voor den Generaal geleid. De Adjudant van den Gouverneur-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Generaal, Jonkheer Van Capellen, secretaris voor de Balische zaken, vervulde den dienst van tolk. Hij voerde de onderhandelingen met den Rijksbestuurder, die de Maleische taal machtig was, en nu en dan het een en ander aan den Vorst mededeelde.

De Vorst zelf, die op een stoel had plaats genomen, terwijl al de overigen zich volgens landsgebruik om hem heen op den grond hadden nedergezet, brak slechts bij tusschenpoozen het stilzwijgen af, waaruit duidelijk viel op te merken, dat de Rijksbestuurder de eigenlijke handelende persoon was. Het was trouwens reeds bekend, dat hij zoowel op dezen Vorst als op dien van Beliling een overwegenden invloed bezat.

Op de voorschreven wijze werd dus nu aan den Vorst meegedeeld, tegen welke voorwaarden hij zijn gebied en zijn onderdanen voor de rampen des oorlogs kon bewaren. De voornaamste voorwaarde, die hem werd gesteld, was, dat hij terstond een gezantschap, bestaande uit de aanzienlijkste personen van zijn rijk, naar Batavia zou zenden, en vervolgens oogenblikkelijk bres moest maken in de sterkten van Djagaraga, om, als ons leger daardoor getrokken en de Nederlandsche vlag geheschen was, de wallen te slechten. Verder vernamen zij nog een aantal voorwaarden betreffende het strandrecht (tawang-karang) enz.; ten slotte werd hun aangezegd, dat zij door tusschenkomst van hun gezantschap van den Opperlandvoogd te Batavia de verdere eischen van ons Gouvernement zouden vernemen. Indien aan deze bepalingen niet ten spoedigste stiptelijk werd voldaan, dan zou de Generaal zijn wensch door de macht van het zwaard weten te verkrijgen. De Generaal gaf zijn plan te kennen, om reeds den volgenden morgen naar Sangsit op te rukken.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Al de gestelde voorwaarden werden zonder voorbehoud door den Koning van Karang-Assem aangenomen, onder belofte: dat hij de Vorsten van Beliling en Klongkong zou trachten over te halen zijn voorbeeld te volgen.

Den volgenden morgen, 8 April, trokken het 13de bataljon Infanterie en de bergbatterij vroegtijdig naar Sangsit. Al liep er tusschen deze beide plaatsen een voetpad, dat des noods te paard kon bereden worden, zoo was die weg evenwel voor de Artillerie hoogst moeilijk en soms onbegaanbaar. De vijand, die, zooals later bleek, niet voornemens was zijn belofte gestand te doen, had bij een weinig kennis van taktiek veel partij van de situatie van het terrein kunnen trekken. Doch de troepen werden niet in hun marsch gestoord, en met bijstand der sappeurs kwamen zij na een marsch van ongeveer vijf uren ter bestemder plaatse aan.

Ook deze plaats verlaten vindende, werd met de noodige voorzorg een gedeelte van de kampong betrokken. Den volgenden ochtend kwamen ook het 3de en 5de bataljon, benevens de Veld-Artillerie, om weder een dag later door het 7de bataljon en den legertros gevolgd te worden. De Artillerie, die natuurlijk met groote bezwaren moest kampen, had zeven uren noodig gehad om een afstand van $1^1/_2$ uur gaans af te leggen.

De overige scheepsmacht kwam nu ook voor Sangsit ten anker. Alleen de schoeners *Circe* en *Ambon* bleven tot observatie tusschen Beliling en Sangsit, terwijl later het fregat *Rijn* weder naar de reede van Beliling verzeilde.

De ligging van Sangsit, in de nabijheid van het strand en de scheepsmacht, had veel voor bij die

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van het meer binnenslands gelegen Singa-Radja. Aan het strand stonden eenige woningen, waarin voorloopig provisiën werden opgeslagen; een weinig verder was een bedehuis (Tampat-Dewa), waarin een kompagnie gelegerd was en steeds de wacht moest houden.

Andermaal werd van den Vorst van Karang-Assem het verzoek ontvangen om, thans vergezeld van den Vorst van Beliling en diens Rijksbestuurder, bij den Generaal te worden toegelaten, en wel met hetzelfde aantal volgelingen als de vorige keer. Hierin werd bewilligd.

Reeds vroeg in den morgen van den 13n April waren de troepen onder de wapenen en stond de opperbevelhebber gereed tot ontvangst van de hooge personages. Ook de Etats-Major der op de reede liggende schepen waren grootendeels tegenwoordig, om van de bijeenkomst getuige te zijn.

Voor de Tampat-Dewa, waar de Generaal zijn hoofdkwartier had opgeslagen, was een tent voor de ontvangst der Vorsten in gereedheid gebracht. Op den 18 à 20 pas breeden weg langs het bedehuis waren drie bataljons in gesloten kolonne geposteerd; terwijl op het plein vóor de tent het 7de bataljon en de Cavalerie benevens de batterijen en de hulptroepen stonden.

's Morgens vóor 10 uren waren de eerste vijandelijke manschappen genaderd tot aan de rivier bij onze uiterste voorposten. Op het bevel om ze door te laten, trokken zij de rivier over en avanceerden langs den grooten weg. De Adjudanten wezen hen aan weerszijden van den weg hun plaats aan tot bijna in de onmiddellijke nabijheid van de tent.

Weldra volgden nu de Vorsten van Karang-Assem en Beliling, beiden te paard gezeten. Zij werden door

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

de Adjudanten van de rivier afgehaald en bij den Generaal geleid, gevolgd door hun siri-dragers en verderen hofstoet. Zij namen plaats op hun zetels, terwijl de Goestie Djilantiek weder naast den Vorst van Karang-Assem op den grond ging zitten.

Aldaar groeide het aantal volgelingen aan, en weldra was de breede weg door een ondoordringbare massa bezet.

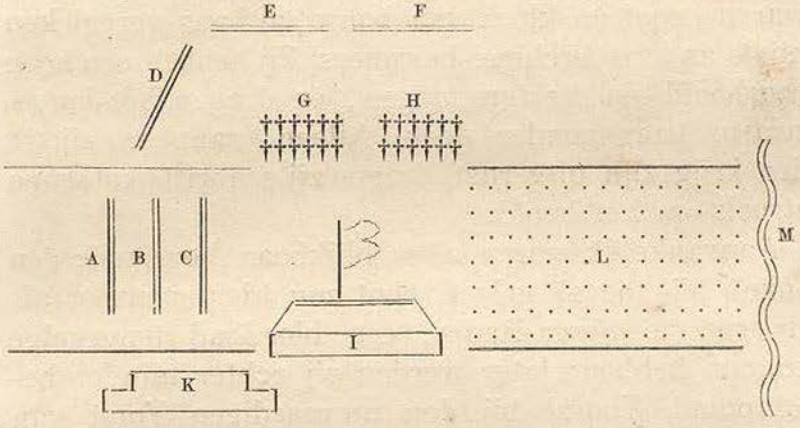

Schets van de troepen-opstelling tegenover de vijandelijke macht, volgelingen van de Koningen van Karang-Assem en Beliling, bij de vergadering op den 13n April.

A B C D stellen voor: het 3de, 5de, 7de en 13de bataljon Infanterie;
E de hulptroepen van Madura;
F de Cavalerie;
G en H de drie- en zesponds batterijen;
I de tent waarin de Generaal, omringd van zijn staf, de Vorsten ontvangt;
K de Tampat-Dewa, het tijdelijk verblijf van den Generaal en den Staf
L den weg en daarop de onoverzienbare vijandelijke macht van af
M de rivier tot aan de tent.

Het was als 't ware een bosch van pieken. Onder de geweren, die zij bij zich hadden, zag men er van allerhande maaksel en kaliber: oude en nieuwe buksen, korte en lange jachtgeweren, ja zelfs met lontsloten. In de voorste gelederen stonden wel 60

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

man, gewapend met percussie-geweren, door de onzen in de laatste oorlogen achtergelaten. Van de menigte krissen waren enkelen prachtig gemonteerd.

Het uiterlijk van den Vorst van Karang-Assem was open en flink; dat van den Vorst van Beliling daarentegen lijdend, schraal en bepaald gemeen, een type van den amfioenschuiver. De manschappen zagen er, over het geheel genomen, goed uit; zij waren groot en kloek van bouw, althans vergeleken bij de andere Archipel-bewoners. Zij hebben een hoog voorhoofd en heldere oogen, en dragen het lange, zwarte haar zonder doek. Alleen wanneer zij tot den krijg zijn uitgerust, dragen zij een witte katoenen strook om het hoofd.

Aanvankelijk waren allen blijkbaar bevreesd; één enkel bij toeval gelost schot zou hier evenzeer als vroeger te Singa-Radja, een bloedbad tengevolge kunnen hebben; later werden zij echter minder beschroomd. Vooral bij den onwaardigen Vorst van Beliling lag de angst op het gelaat te lezen.

Door den Kapitein Jonkheer Van Capellen werd weder aan den Goestie meegedeeld, dat, bijaldien de Vorsten gezind waren aan de hun bekende voorwaarden te voldoen, hen geen leed zou geschieden: dat de Generaal voornemens was den volgenden Zondag naar Djagaraga op te rukken en er de vlag te planten. De Vorsten hadden dus maar te zorgen voor een bruikbaren weg en een goede gelegenheid om nachtkwartier te houden.

Wederom beloofden de Vorsten de voorgestelde bepalingen te zullen nakomen, en algemeen meende men, dat de gansche zaak in der minne zou worden geschikt. Na eenige betuigingen van vriendschap, vroegen de Vorsten verlof om te vertrekken. Eerst

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

werd hen nog een kop thee aangeboden, waarbij de Vorsten acht gaven, waarschijnlijk uit vrees voor vergiftiging, of de Generaal wel het eerst dronk. Daarna werd elk hunner aan de hand van een der Adjudanten, tot over het riviertje, uitgeleide gedaan. Het getal der volgelingen, door welke zij dezen keer werden vergezeld, schatte men tusschen de 10 en 12000 man.

Op de stellige verzekering van de Vorsten, dat men reeds was aangevangen met het banen van den weg en het bres maken in de bentings, waarvan trouwens van de schepen af niets te bespeuren was, had de Generaal daaraan geloof geslagen. Ten einde zich van hun voorgeven te vergewissen gingen nog dienzelfden avond, onder bedekking van een kompagnie, de volgende stafofficieren den weg naar Djagaraga verkennen, te weten: de Luit.-Kolonel Meis van de Artillerie, de Majoor Steinmetz van de Genie, de Luit.-Kolonel De Brauw van de Infanterie en de Kapt.-Adjudant Van Capellen. Men vond den weg begaanbaar, alhoewel er niets aan was gedaan; in de voorste redoute toegelaten, was er noch van het slechten der wallen noch van het bres maken iets waar te nemen, alleen werd aan genoemde hoofdofficieren de plaats aangewezen, waar de Vorsten den Generaal zouden ontvangen.

Den volgenden morgen, Zaturdag 14 April, begaven zich op last van den Generaal de Luit.-Kolonel Meis, de Majoor Steinmetz en de Kapt.-Adjudant Van Capellen zich nogmaals naar den Goestie Djilantiek om hem te kennen te geven, dat het niet de bedoeling van den Generaal was om slechts een bezoek af te leggen en te Djagaraga eenige vertooning te maken door het hijschen van de Nederlandsche vlag op een der versterkte punten, maar dat hij

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

een *algeheele* en *onvoorwaardelijke overgave* eischte.

Uit de ontwijkende antwoorden en het verzoek om tijd tot beraadslaging toe te staan, begreep men dat de Vorsten slechts in schijn voldoening wilden geven, zonder zich in de oogen van hun onderdanen te vernederen. De onderhandelingen met hen werden derhalve nu geheel afgebroken.

De Admiraal werd verzocht de macht aan het strand door Mariniers te laten aflossen, wat in den morgen van Zondag geschiedde door het detachement van de *Prins van Oranje* en een gedeelte van dat van het fregat *Sambre*. De bataljonskommandanten ontvingen order om dienzelfden ochtend met het krieken van den dag gereed te staan, om, zoo als het heette, een verkenning te doen, terwijl ieder man voor 24 uren brood bij zich moest hebben, daar anders geen provisiën werden meegenomen, hoewel er vivres voor twee dagen in gereedheid waren om te volgen. Alleen het 3de bataljon zou op Sangsit achterblijven, ten einde de magazijnen te bewaken.

In den vroegen morgen dus van Zondag 15 April rukte de Generaal met het 5de en 13de bataljon, benevens de Artillerie, op en sloeg den weg naar Djagaraga in (1). Inmiddels had het 7de bataljon order gekregen de rivier bewesten Sangsit te volgen, om zoodoende te trachten achter de versterkingen te komen, waardoor, indien men hierin mocht slagen, de vijand van alle kanten tegelijk zou worden aangetast.

Door den hobbeligen weg en het houtgewas had de Artillerie op den marsch met groote moeilijkheden

(1) Zie achterstaand plan van Djagaraga, met verklaring.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

te kampen. Op tien minuten afstands van de wallen der versterkingen genaderd, stootte men op een diep, breed ravijn (naar gissing 30 voet diep en 15 à 20 voet breed) met steile wanden en kegsgewijze toeloopend. In weinig tijds had het korps der Genie uit het meegevoerde bamboes er een brug overheen geslagen; men avanceerde tot op 800 à 1000 pas van de wallen, en hier vatte de legermacht post.

Het zal omstreeks tien uur zijn geweest, toen men in het verschiet het geweervuur van het 7de bataljon flauw kon onderscheiden. Terstond werd dit ondersteund door een goed onderhouden vuur uit het geschut, dat in front der versterking stond. Daarop naderde men de versterkingen tot op 400 à 500 pas en begon men uit vier houwitsers holle projectielen in de benting te werpen, wijl het bleek dat massieve kogels te weinig uitwerking deden. Oogenblikkelijk werden de schoten beantwoord door den vijand, die van nu aan uit geschut en geweer een geregeld vuur op onze troepen onderhield.

Het 13de bataljon, dat in het front der wallen stond, was aan een hevig kruisvuur blootgesteld; bewonderenswaardig was de onverschrokken en standvastige houding van dit bataljon, in weerwil dat er weldra een aantal officieren en manschappen vielen door het wel gerichte vijandelijk vuur.

De helft van het 5de bataljon, onder Majoor Roqué werd meer westelijk gedirigeerd, ten einde met het 7de bataljon in gemeenschap te komen.

Even na den middag ontving de Kapitein der Mariniers, die aan het strand het bevel voerde, bericht dat een menigte vijanden, 8000 à 10000 man, uit de versterkingen aan de oostzijde het leger omtrok en het strand naderde, waarschijnlijk met het doel om

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van die zijde Sangsit aan te tasten en ons leger in den rug aan te vallen.

Indien dit bericht werd bevestigd, zou de te Sangsit aanwezige macht veel te gering zijn geweest, om zich met goed gevolg te kunnen verdedigen, want van het in Sangsit achtergebleven bataljon waren later op ontvangen bevel drie kompagnieën naar het slagveld opgerukt.

Genoemde Kapitein zond dus een verzoek naar den Admiraal om versterking te mogen ontvangen. Oogenblikkelijk werd per telegraafsein aan al de oorlogschepen kenbaar gemaakt, dat hun detachementen Mariniers moesten landen, en de gewapende sloepen worden gereed gemaakt om in tijd van nood daarmede langs het strand te kunnen ageeren. Aan deze order werd terstond voldaan, en bovendien nog gelast aan de Luitenants-ter-zee 1e kl. De Brauw en 2e kl. Arntzenius om mede te landen ter versterking van het getal officieren, wijl alleen de detachements-kommandanten van de drie fregatten en het korvet *Argo* aanwezig waren. Des namiddags bedroeg het zich te Sangsit bevindend getal schepelingen, behalve de genoemde officieren, 216 onderofficieren en Mariniers.

De vijand bleek de oostelijk gelegen versterkingen te hebben verlaten om een uitval te doen op de Madureesche hulptroepen, die, tot dekking van een gedeelte der batterij en de ambulance, buiten het bereik van het vijandelijk vuur stonden. Begunstigd door het geaccidenteerd terrein, waren zij onopgemerkt deze troepen tot op 400 à 500 pas genaderd; zoo ver gekomen hieven zij, om de onzen schrik aan te jagen, een vervaarlijk geschreeuw van Amok aan. Hierdoor verraden, werden zij terstond door eenige

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

schoten der batterij en verder door de Infanterie teruggeslagen.

Tot driemalen toe deed het 13de bataljon een poging om de meest westelijk gelegen benting te bestormen; doch te vergeefs! door het geweldig vuur uit deze en andere bentings viel er niet aan te denken op deze wijze er binnen te dringen. Maar al had deze poging niet het gewenscht effect en al hadden wij een aanmerkelijk verlies aan gesneuvelden en gekwetsten geleden, de manoeuvre van het 7de bataljon werd er door bevorderd; aan den gelijktijdigen aanval was het voorzeker te danken dat den vijand de vrees om het hart sloeg, en hij later tot een overhaaste vlucht werd genoopt. Tot aan het invallen der duisternis werd het vuur van weerskanten voortgezet; te half zeven was het geheel gestaakt.

's Namiddags omstreeks 4 uren waren de eerste geblesseerden aan het strand aangekomen, waar zij in de sloepen der oorlogsschepen naar de ziekenschepen werden overgevoerd. Een groote moeilijkheid voor een binnenslands gevoerden oorlog in deze gewesten, levert steeds het transporteeren der gekwetsten op. Hier moesten zij 3 à 4 palen ver door twee of drie koelies naar het strand worden gedragen in daartoe bestemde en meegebrachte tandoes; dit waren een soort van hangmatten, hangende aan een lang bamboes en gedekt met een afdak van atap.

Onder de eersten, die op deze wijze van het slagveld werden weggevoerd, bevonden zich de Luitenant-Kolonel Meis van de Artillerie, getroffen door een schot in de zijde, en de Luitenant Donleben van de Infanterie, met een schot door de beenen. Later in den avond werden als verwond aan boord der schepen gebracht de Majoor Sorg, de Kapiteins Vorstenbosch en Reiger,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

de Luitenants Van Rouveroy en Munter, benevens 85 onderofficieren en manschappen. Op het slagveld waren gesneuveld de Luitenants Van Swieten en Prager, en 18 onderofficieren en manschappen.

Op het betreden terrein werd door het leger het bivak voor den nacht opgeslagen. Hier moesten de manschappen uitrusten na de doorgestane hitte en vermoeienis, zonder hun krachten anders te kunnen versterken dan door het uitgedeelde brood en het water uit de rivier of van de sawah's.

Aan het hoofdkwartier was gedurende al dien tijd geen bericht ontvangen omtrent het wedervaren van het 7de bataljon, evenmin als van het halve 5de bataljon, dat onder de bevelen van Majoor Roqué ter opsporing derwaarts was gedirigeerd, zoodat men eenigszins ongerust over hun lot begon te worden en zich in allerlei gissingen verdiepte. Men kon niet vermoeden dat het bataljon, na ongelooflijk groote moeilijkheden te boven te zijn gekomen, door het beleid der aanvoerders en de volharding der ondergeschikten reeds vóor den avond van dien dag zulk een belangrijk voordeel op den vijand had behaald als werkelijk het geval was.

Deze kolonne had, onder de bevelen van den Luitenant-Kolonel Le Bron de Vexela en geleid door den Luitenant-Kolonel De Brauw, vergezeld van 20 sappeurs en met 2 handmortieren, steeds de bedding der bewesten Sangsit stroomende rivier gevolgd. Na al de bezwaren te hebben ondervonden van een marsch in den stroom, meestal tot over de knieën door het water gaande, waarin bovendien groote steenen lagen, was de macht tot achter de westelijke versterkingen genaderd zonder door den vijand ontdekt te worden. Zoo ver gekomen klouterden de manschappen met

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

groote inspanning uit het ravijn naar boven. Eerst hield de kommandant nog een korte toespraak, waarop door de hoornblazers het Volkslied werd aangeheven.

Onmiddellijk werd dit van de zijde des vijands met een hagelbui van kogels en pijlen beantwoord. Men vond nog gelegenheid een paar schoten met granaten uit de handmortieren in de bentings te doen, en bestormde toen terstond deze punten. Weldra waren de Luitenant Derens en eenige andere manschappen gesneuveld, alsmede de Balische sergeant Poetoe Soeranga, die zich reeds bij de vorige expeditie bijzonder had onderscheiden.

Binnen korten tijd had men drie bentings bemeesterd, welk getal vóor het vallen van den avond reeds tot vijf was gebracht. Voor het aanbreken van den dag werd hier den aanval voortgezet, in het front door de troepen ondersteund, zoodat de oostelijke en westelijke flanken, nu van voren en van achteren tegelijk aangetast, spoedig waren vermeesterd, en onze vlag reeds te 7 uren op de hoofdversterkingen van Djagaraga wapperde. Te elf uren salueerde men met 21 schoten van de wallen van Djagaraga, welk saluut ter reede door het geschut van de *Prins van Oranje* werd beantwoord.

Het 7de bataljon had in de veroverde bentings gebivakeerd en daar de gekwetsten bij zich moeten houden, wijl er geen gelegenheid bestond deze naar de schepen te evacueeren. Onder de behandeling van de officieren van gezondheid Filet en Van Kervel werden zij echter op de best mogelijke wijze verzorgd.

Ondanks dat het terrein in het voordeel van den vijand was geweest en in weerwil van de zware uitvallen was het verlies aan onze zijde gering. Aan gesneuvelden had men, na elf uren strijdens, verloren de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Luitenant Derens en acht onderofficieren en manschappen; terwijl de Luitenant-Kolonel De Brauw en de Kapitein Happé, benevens 49 manschappen, werden geblesseerd.

De vijand, begrijpende dat hij den volgenden dag tusschen twee vuren zou geraken, schijnt reeds gedurende den nacht in grooten getale de wijk naar het gebergte te hebben genomen. Ook de Goestie Djilantiek, die zich in een nieuw aangelegde benting had bevonden, moet in den nacht zijn ontvlucht, zijn sterkte aan een 60tal manschappen overlatende, die den volgenden morgen allen over den kling werden gejaagd. Nog een aantal vijanden sneuvelde bij de vlucht. Het meerendeel hunner dooden en gekwetsten hadden zij des nachts medegevoerd; in de sterkten werd slechts een honderdtal gevonden. Later bevond men, dat de vijanden niet alleen uit de versterkingen waren gevlucht, maar zelfs de daarachter gelegen kampong, waarbij een groote kraton lag, hadden verlaten

Door een ongelukkig toeval had men te Sangsit nog het verlies te betreuren gehad van den Luitenant Von Schimmelman. Door een middernachtelijk valsch alarm, waarvan de oorzaak onbekend is gebleven, had er in de duisternis eenige verwarring plaats; er vielen een paar schoten, en genoemde verdienstelijke officier stortte doodelijk in het hoofd getroffen neder.

Al de geblesseerden werden met de meeste nauwlettendheid verzorgd en naar de ziekenschepen getransporteerd. Men bevond dat, behalve de genoemde gesneuvelde en gekwetste officieren, het geheele verlies aan onze zijde had bedragen: 30 onderofficieren en manschappen gesneuveld en 138 gewond.

Het Nederlandsche leger had zich op den 15n

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

April in alle opzichten bewonderenswaardig gedragen. Om dit goed te kunnen beoordeelen moet men in het oog houden, dat tegen een minst genomen vijfmaal sterkeren vijand werd geageerd, die in zijn sterkten goed lag verschanst. Daarentegen hadden onze troepen bij de ondragelijke hitte en het lastig terrein met dorst en uitputting te kampen gehad, terwijl den volgenden nacht, in stede van rust en versterking aan te brengen, in de grootste onrust werd doorgebracht. Allen, bijna zonder uitzondering, hadden zich evenzeer onderscheiden; vele gewonden moesten zelfs met geweld uit het gevecht worden verwijderd.

Wanneer men alle omstandigheden in aanmerking neemt, zooals het groote aantal inlanders in de sterkte, het betrekkelijk groote aantal hunner vuurwapenen, hun sterke positie, het kruisvuur waarin onze troepen hadden geageerd en eindelijk den langen duur van den strijd, dan zal men moeten toegeven, dat het verlies van ons leger gedurende die beide dagen niet groot kan worden genoemd. Daarvan moet de oorzaak voornamelijk gezocht worden in 's vijands weinige bedrevenheid in de behandeling van vuurwapenen, in de inferieure kwaliteit dier wapenen en eindelijk in de onhandigheid bij het gebruik hunner bogen, waardoor van de duizende pijlen, die zij op onze troepen afschoten, slechts weinigen doel troffen.

Voorts wordt men als vanzelf gedwongen te erkennen, dat al wat men vroeger wel eens heeft verhaald van adsistentie, die de Balineezen zouden gehad hebben van Europeesche krijgskundigen, ongegrond is; alleen dit zou men kunnen zeggen, dat zij zich in het bezit bevonden van eenige goede vuurwapens van Engelsch maaksel. De kogels waren meest van verschillend kaliber en bevatten stukjes

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

steen of porselein, ter besparing van lood, waaraan zij gebrek schenen te hebben. Enkelen dier kogels, van bukskaliber, waren met een koperen spiraalveer aan elkander verbonden en moesten het effect van kettingkogels doen. De wonden, door deze kogels veroorzaakt, schreef men eerst toe aan de uitwerking van grenaten.

Op het slagveld, maar meer nog in de bentings, werd een menigte pijlen en bogen gevonden. De bogen waren van een hard en vezelachtig hout vervaardigd, met koorden van pezen of rotting; de pijlen waren rieten van 4 à 5 voet lengte, sommigen met zeer scherp geslepen ijzeren punten met weerhaken van allerlei vorm, doch het meerendeel met puntig gesneden houten vooreinden. Daar deze pijlen in de lucht werden geschoten en dus in den val moesten treffen, was het schot zeer onzeker, waardoor zij zeker niet zoovele verwondingen hebben veroorzaakt, als hun aantal zou hebben doen verwachten. Door zulk een pijl met een ijzeren drietand werd de Luitenant-Kolonel De Brauw in de zijde getroffen; men was verplicht de wonde zeer te vergrooten, ten einde er den pijl uit te halen.

Ook het geschut, waarvan de vijand zich bediende, stond bij het onze ten achter. Behalve de houwitser van $11^1/_2$ duim, bij de vorige expeditie door de onzen achtergelaten, en welke nu tot achter de tappen geladen werd teruggevonden, zoodat het afschieten waarschijnlijk het springen van het stuk tengevolge zou gehad hebben, vond men nog twee ijzeren kanonnen van 6 pond en twee van 4 pond, zeven ijzeren lilla's op lage rolpaarden en eenige walbusgeweren. Natuurlijk is een vijand aldus uitgerust niet op den duur tegen Europeesche troepen bestand, al zijn ook

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

klimaat en terrein in zijn voordeel; maar toch zou hij het, bij minder moed en volharding van de zijde der aanvallers, een geruimen tijd kunnen uithouden.

Nog in den avond van Maandag 16 April bezette het 3de bataljon, met het noodige geschut, de hoofdversterking, terwijl het andere gedeelte van het leger naar Sangsit terugkeerde en de oude kwartieren betrok. Tevens ontvingen de aan het strand gedebarkeerde officieren en manschappen der Mariniers order, om reeds den volgenden morgen te reëmbarkeeren, waaraan, na overgave van dien post aan een kompagnie van het 5de bataljon, werd voldaan.

De hoofdversterkingen van Djagaraga, na de vorige expeditie zeer uitgebreid en verbeterd, bestonden uit een groot aantal, 10 à 12, bentings van meer of minder omvang; bijna allen hadden door bedekte wegen gemeenschap met elkander, terwijl de toegangen door traverses waren afgesloten. Het geheel was aangelegd op een hellend terrein tusschen rivieren of bergstroomen, wier water werd geleid door diepe grachten voor de versterkingen; bovendien waren de wallen beplant met schier ondoordringbare heggen van bamboe, nopal, bamboe-doerie en bezet met scherpgepunte bamboezen, om de van buiten aandringende vijanden het stormen op deze bentings ondoenlijk te maken. Daarenboven was de omtrek tot op verren afstand van wolfskuilen voorzien, die zoowel voor de Infanterie als de Artillerie zeer lastig waren.

Men zal niet kunnen gelooven met hoeveel overleg de Balineezen hier hadden partij getrokken van de middelen ter verdediging dier wallen, hun door de natuur aan de hand gedaan. Rondom de bentings waren zware verhakkingen, die onder het vijandelijk

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

vuur onmogelijk waren op te ruimen, ook al was men reeds aan de andere zijde van de gracht, die wel 20 voet breed en minstens 12 à 15 voet diep was, gekomen.

Djagaraga bestond uit een aaneenschakeling van sterkten, met ravijnen op de beide flanken, waarvan de uiterste kleine werken wel 1½ uur van elkander gelegen waren. Zoo bevonden zich eenige kleine werken aan de westelijke rivier, welke de hoofdversterkingen aan die zijde dekten of althans de nadering van dien kant moesten bemoeilijken; deze werken waren het die door het 7de bataljon het eerst werden genomen.

Zoo lagen er ook dergelijke werken aan de oostzijde, tegen de kampong Soeter. Onder de nieuw aangelegde werken, namelijk sinds de vorige expeditie, was er een, de benting van den Goestie Djilantiek genaamd, welke door het kruisvuur der omringende sterkten werd beschermd. Deze benting was vierkant, door hooge aarden wallen omgeven, bijna 2½ el dik, en samengesteld, zooals later bij het slechten bleek, uit klapperboomen, waartusschen zware klei was gewerkt. Hieraan hadden, volgens de verklaringen van een paar gevangen Balineezen, 10,000 man gedurende een half jaar gewerkt. De benting was op de vier hoeken met geschut van licht kaliber gewapend en bij den opbouw waren door de wallen bamboezen gelegd, waardoor, bij wijze van schietgaten, de verdedigers hun geweren op den naderenden vijand konden lossen.

Door het doen van proefschoten had men geobserveerd, waar buiten de benting de meeste kogels nedersloegen, en op die plaatsen bamboe-doerie geplaatst. Als de troepen bij het voorwaarts rukken zich aan deze oppervlakkig beschouwd geringe hinder-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nissen niet stoorden en, daarin verward, werden opgehouden, werd er vuur gegeven, waarvan de schoten vrij zeker doel troffen. Ook op het terrein voor de andere bentings had men dergelijke hindernissen aangelegd.

De benting van den Goestie was aan den achterkant door drie zware deuren van djatiehout gesloten. Zij lag geheel op zichzelf en had een zeer sterke bezetting, wat men van den aanvang af zeer duidelijk van de schepen had kunnen zien, wijl de verdedigers zich, vooral des avonds, op de wallen vertoonden.

Aan de binnenzijde der wallen van deze en andere bentings waren zeer ingenieus bedachte afdaken van bamboes gemaakt; deze moesten dienen om de holle projectielen op te vangen, die zij reeds van vroeger als zeer gevaarlijk kenden. Door de sterke helling rolden de grenaten in zes daartoe gegraven putten, welke met water waren gevuld, waarin zij smoorden. De geheele inrichting der benting bewees hoever de Balineezen reeds gevorderd waren in de versterkingskunst. Hoewel, zooals reeds gezegd is, bijna al de sterkten door bedekte wegen verbonden waren, gaven echter de traversen voor de kelen te kennen, dat men, de eene benting genomen zijnde, die uit de andere nog zou trachten te beschieten. Hier zou de vijand echter, wegens ons beter geschut, niet tegen ons bestand zijn geweest.

De meest oostelijk gelegen benting was door het 3de bataljon bezet. De manschappen lagen daar onder de genoemde afdaken op den grond en hadden veel van de hitte te lijden. Spoedig werd er overgegaan tot het vernietigen der sterkten, waartoe de inlandsche en Afrikaansche kompagnieën werden ge-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

bezigd. Met spaden en houweelen werd de benting van den Goestie grootendeels geslecht en de grond, na de verhakkingen verbrand te hebben, in de grachten gewerkt. Men kan nagaan welke ongehoorde inspanning men zich getroost had bij het opwerpen dier wallen, daar het slechten ons reeds zooveel moeite kostte. In de wallen der overige bentings maakte men mijnen, waartoe men kruit bezigde uit de kampong Soeter, waar men 61 vaten kruit had gevonden.

De lijken der gesneuvelde vijanden werden in kuilen begraven. Door het nemen van doelmatige voorzorgen mocht men er in slagen de nadeelige gevolgen van onreinheid en schadelijke uitdampingen te voorkomen.

Men gist, op grond van opgaven door bevriende Vorsten verstrekt, dat in de verschillende sterkten een getal van 18 à 20000 Balineezen zijn geweest. Met zekerheid kan men aannemen, dat vooral ons geschut een groote slachting onder hen heeft aangericht, al is het getal van 6000 dooden, door den vijand opgegeven, ook als overdreven te beschouwen. Het geschut van onze zijde gebezigd bestond uit: 4 houwitsers, 1 mortier van 20 duim, 2 mortieren van 11½ duim en 4 kanonnen à 6 pond.

De gekwetste militairen werden op den 17n, voor zoover hun toestand dit gedoogde, overgebracht aan boord van den daartoe ingerichten koopvaarder *Elizabeth*. Den volgenden morgen werden ook de geblesseerde officieren Meis, De Brauw, Sorg, Happé, Reiger en Donleben aan boord van het stoomschip *Phoenix* geëmbarkeerd, waarop de beide schepen weldra de reede verlieten. De *Elizabeth* werd naar Soerabaja gesleept om daar de zieken naar het hospitaal te evacueeren, terwijl de *Phoenix* naar Batavia zou

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

doorgaan om de gekwetste officieren, tegelijk met de tijding der overwinning, derwaarts over te brengen. De Kapitein Kortenbosch slechts licht aan de hand gewond, hernam spoedig zijn dienst; Luitenant Munter, wien het been was afgezet, gaf later op het ziekenschip den geest.

Het bleek al zeer spoedig dat de val van Djagaraga aan een groot gedeelte der vijanden den moed had benomen. Zij hadden na de uitbreiding der werken, voor welke het leger bij de vorige expeditie het hoofd had gestooten, zich onoverwinnelijk gewaand, en gevoelden zich dus niet weinig teleurgesteld. De Vorsten van Karang-Assem en Beliling waren door slechts weinige aanhangers gevolgd, en al spoedig meldden zich een aantal districts- of dessahoofden uit de omstreken aan, om den Generaal verlof te verzoeken uit het gebergte naar hun verlaten kampongs terug te mogen keeren; zij waren daartoe te eer gedwongen, omdat het land aan de kusten meestal met paddie was bebouwd, die rijp was, doch onder het bereik van het geschut der schepen en in de nabijheid der troepen niet kon geoogst worden, waardoor zij vreesden spoedig gebrek te zullen krijgen. Het verlof om de paddie te snijden en weg te halen, werd door den Generaal in de ruimste mate toegezegd, en tevens werden strenge bevelen uitgevaardigd, om den bewoners geen letsel aan te doen noch vijandelijkheden te plegen, hetgeen bij overtreding zwaar zou worden gestraft.

Om het bestuur over de teruggekeerden zoo spoedig mogelijk weder op een geregelden voet te brengen, en anderen, die zich nog verwijderd hielden, uit te lokken het voorbeeld hunner landgenooten te volgen, werd door den bevelhebber, op aanwijzing van eenige districtshoofden, als hoofd aangesteld, onder den titel

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van Pengawak, zekere Dewa Madei Rai, een afstammeling van de vroeger onttroonde Vorsten van Beliling, welke zich te Badong bevond.

Genoemde Dewa werd door den Kapitein-Adjudant Van Capellen met het stoomschip *Etna* naar Sangsit overgebracht. Aldaar aangekomen verzocht hij den Generaal van die waardigheid verschoond te mogen blijven, waarop in zijn plaats als Pengawak benoemd werd, een zekere Goestie Madei Rai, wonende in het rijk Beliling. Dagelijks zag men nu in de sawah-velden van Sangsit een groot aantal Balineezen, allen bezig met de te veld staande paddie te oogsten.

Reeds had het leger een groote verzwakking ondergaan door het aantal manschappen, dat in de actie van Djagaraga buiten gevecht was gesteld; nu begon ook het aantal zieken dagelijks toe te nemen, bijna allen lijdende aan dyssenterie, een gevolg van de doorgestane vermoeienissen in dit klimaat en van het gebruik van het water der sawah-velden. Ook werd het toegeschreven aan den schadelijken invloed van de nu steeds waaiende oostenwinden. Zelfs aan boord der schepen werd dit verschijnsel meer algemeen, zoodat de hospitaalschepen, waarop al de zieken overgingen, verscheidene malen door stoomschepen naar Soerabaja moesten gesleept worden, om de lijders naar het hospitaal aldaar over te voeren. Het leger daardoor dagelijks verzwakkende, terwijl er aan de oostkust nog zeer veel te doen overbleef, besloot de opperbevelhebber om derwaarts te vertrekken, zoo spoedig de zaken voor Sangsit zouden geregeld zijn.

Ten einde de verzwakte macht, ook met bijstand van de Marine, zooveel mogelijk te herstellen, gaf de Vice-Admiraal Machielsen order, dat uit de bemanning der oorlogschepen een bataljon, sterk 600 man, zou

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

geformeerd worden, om bij voorkomende gelegenheid te landen en aan den wal dienst te doen. Dit bataljon moest bestaan uit vijf kompagnieën, namelijk twee kompagnieën mariniers en drie kompagniëen matrozen. Aan den Kapitein-ter-zee Bouricius werd het bevel over dit bataljon opgedragen; de namen der daarbij behoorende officieren zijn te vinden in de tabel, bevattende den nominatieven staat der scheepsmacht te Bali tegenwoordig.

Elk der kommandanten ontving het bevel, naar mate van het charter van zijn schip een gedeelte der bemanning daartoe te bestemmen. Om tot eenheid in de behandeling van het geweer te geraken en tevens al de manschappen in het manoeuvreeren te oefenen, debarkeerden dagelijks een paar kompagnieën om in de sawah-velden te exerceeren, terwijl later het geheele bataljon gezamenlijk manoeuvreerde. Ook door de matrozen werd bij deze oefeningen de grootste ambitie getoond om zich behoorlijk te bekwamen.

De koeliemacht, evenzeer door ziekte en sterfte veel verminderd, werd vóor het vertrek naar de oostkust met 450 man Javanen aangevuld.

Door den opperbevelhebber werd bewilligd in het verzoek van den Vorst van Bangly, om met een gevolg van 2000 man bij hem zijn opwachting te mogen maken; deze bijeenkomst had den 26n April aan het hoofdkwartier te Sangsit plaats. Door dezen Vorst werd zijn onderwerping aan het Nederlandsche gouvernement aangeboden, terwijl hij kennis gaf dat eenige kampongs van Karang-Assem, nabij de grenzen van zijn rijk gelegen, bij hem in onderwerping waren gekomen. Hij verzocht die te mogen besturen, totdat het Gouvernement andere bepalingen zou hebben gemaakt. Ook wenschte hij het landschap Payangan, vroeger tot

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zijn rijk behoorende, weder te nemen, en bood verder aan om, als het leger voor Karang-Assem en Klonkong zou ageeren, daarbij behulpzaam te zijn.

In dit alles toegestemd zijnde vertrok de Vorst, met eenige geringe geschenken begiftigd, weder naar zijn verblijfplaats.

Evenzoo deed de steeds bevriend gebleven Radja van Badong, Goestie Gedeh Ngoerah Kassieman, aanbiedingen om het land van Mengoei te veroveren, terwijl de Koning van Gianjar, door tusschenkomst van Kassieman, zich genegen betoonde om insgelijks in onderwerping te komen.

Als eerste bewijs van de oprechtheid der bedoelingen van dien Vorst, eischte de Generaal het zenden van een gezantschap naar Sangsit; later is evenwel gebleken, dat hij weder de partij van den Dewa Agong van Klonkong had gekozen, en hem met hulptroepen heeft geassisteerd, toen het leger te Cassoemba ageerde.

Ondertusschen ging men voort met het vernielen van de werken te Djagaraga, waarmede men in het begin van Mei gereed was, zoodat het 3de bataljon toen naar de kwartieren te Sangsit kon terugkeeren.

Door de stoomschepen werden gedurende dien tijd belangrijke diensten bewezen, zoo voor het slepen van ziekenschepen naar Soerabaja, als voor het transporteeren van provisiën en victualiën, voornamelijk koebeesten, van Banjoewangie. Bovendien werden ze gebruikt om de correspondentie met Batavia open te houden.

Op Beliling, waar het 5de bataljon met de hulptroepen zou achterblijven wanneer de legermacht naar de Oostkust vertrok, werden de noodige gebouwen ter kazerneering dier troepen opgericht.

Op het laatst der maand April waren de oorlogschoe-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ners *Banka* en *Banda* reeds naar de Laboean-Amok en Oedjong gezeild, om daar de kust te verkennen en de handelingen van den vijand te observeeren. Thans alles in gereedheid zijnde om den voorgenomen tocht naar Laboean-Amok voorttezetten, werd de Vice-Admiraal, kommandant van het eskader, op den 6n Mei, uit naam van den Generaal, door den Ritmeester Von Stampa aangezocht de bevelen te geven tot inschepen op den 8n.

Ten einde de inscheping even geregeld te doen plaats hebben als de ontscheping, formeerde de Adjudant van den Generaal, de Luitenant Gregory, daartoe een plan, dat de goedkeuring van den Generaal mocht wegdragen. Zeer vroeg in den morgen van den 8n bevonden zich al de vlotten, kruisprauwen en prauwen-mayang, de barkassen, sloepen en vaartuigen in secties verdeeld, iedere sectie onder toezicht van een zee-officier, aan het strand voor Sangsit. Schoon weder en slecht water, zonder branding op de kust, begunstigde ook deze manoeuvre, zoodat in den loop van dien dag de Artillerie en een groot gedeelte van het leger op hun respectieve bodems werden overgebracht; hiermede werd in den voormiddag van den volgenden dag voortgegaan, zoodat des avonds alles gereed was om te vertrekken. Ingevolge de bepalingen marcheerde op dien dag de Majoor Roqué naar Beliling met het linker half 5de bataljon en de hulptroepen van Madura.

Nog vóor het vertrek van Sangsit, meldde zich bij den opperbevelhebber een groot gezantschap aan van den Vorst van Salemparang, op het eiland Lombok, verzoekende uit naam van dien Vorst de toestemming om, wanneer de operatiën tegen Karang-Assem werden voortgezet, het leger met 8000 man te mogen versterken.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De aanleiding tot zijn verzoek is daarin te zoeken, dat Karang-Assem vroeger onder het bestuur stond van zijn voorouders, welke van daar verdreven waren en naar het nabijgelegen Lombok de wijk hadden genomen. Hij scheen in de tegenwoordige verwikkelingen het middel te willen vinden, om op nieuw in het bezit van dien troon te geraken.

Het antwoord op dit aanbod verkoos de Generaal eerst te geven, wanneer hij ter plaatse zijner toekomstige bestemming zou zijn aangekomen.

's Avonds te 9 uren van den 9n Mei, toen de landwind het zeer gemakkelijk voor de schepen maakte om hun ankerplaatsen en de kust te verlaten, gaf de Generaal bevel dat het sein daartoe zou gedaan worden. Het was bij het heldere maanlicht een zeer treffend en schoon gezicht, al de schepen spoedig in beweging en onder zeil te zien.

Aan den wal zag men in het gebergte een aantal vuren ontstoken, alsof de bewoners, hoewel zij in den laatsten tijd hun arbeid ongestoord hadden kunnen verrichten, toch hun vreugde wilden betuigen over het vertrek der ongenoode gasten, door welke zij, vooral de bewoners van Sangsit, een tijdlang uit hun woningen waren verdreven.

Met stijve koelte van het oost-zuidoost tot zuid-zuidoost werkten de schepen op tusschen de eilanden Bali en Lombok. De zeer sterke stroom, die hier loopt, deed nog, toen het in den nacht van Donderdag 10 Mei doodstil werd, het fregat *Prins van Oranje*, dat inmiddels het verst in de straat en het dichtst bij de aangewezen plaats was, zonder stuur naar de klippen van het Groen-eiland drijven. Een spoedig opgekomen koelte bracht het schip echter weldra buiten gevaar, en 's morgens van den 11n werd

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

het door het stoomschip *Hekla* verder naar de nabijzijnde baai gesleept.

Door de beide gestationeerde schoeners waren op verschillende plaatsen langs de kust eenige versterkingen geobserveerd, die deels voltooid en deels weer vernield waren. Het zag er hier echter niet oorlogzuchtig uit. Wat niet weinig dien indruk versterkte, was, dat men dagelijks een aantal vrouwen aan het strand ontwaarde.

De Laboean-Amokbaai naderende, werd men weldra een zeer ruime kom gewaar, aan de zuidzijde echter geheel open, en waar een groot aantal schepen een goede ankerplaats zou vinden. 't Viel evenwel niet te ontkennen, dat er juist bij de komst der schepen een zeer zware branding overal tegen het strand opliep. Aan de westzijde sloeg het water met geweld tegen een steile, hooge klip, doch iets meer naar binnen bevond zich een plaats, die, eenigszins door gemelde klip beschut wordende, terstond als het voordeeligst punt tot het debarkeeren der troepen in 't oog viel.

De berichten aangaande deze baai in verschillende geschriften, ook in het «Tijdschrift voor het Zeewezen», openbaar gemaakt door onderscheidene zeeofficieren, die, vooral in de laatste jaren, vele opmerkingen omtrent de kusten van Bali maakten, luidden voor het doel, waarmede thans de scheepsmacht daar kwam, ongunstig. Bij het doorstaan der oostenwinden loopt er tegen het strand in deze open baai een zware rolling, en deze maakt het landen moeilijk, vooral met zwaar geladen sloepen, totdat ze in de maanden Juni, Juli en Augustus geheel en al onveilig is voor schepen om te ankeren. Zoo luidden de berichten, die in den aanvang nog door de werkelijkheid schenen te worden overtroffen. Opmerkelijk is het echter, dat spoedig die

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zware rolling afnam en gedurende het geheele verblijf der scheepsmacht, tot in het laatst van Juni, slechts zeer zeldzaam weer zoo hevig was, terwijl er ook in al dien tijd volstrekt geen ongelukken door veroorzaakt zijn.

Onmiddellijk achter de plaats, die, als eenigszins door de klip beschut, voor het landen het meest geschikt scheen te zijn, bevond zich een uitgestrekt klapperbosch tot aan het plotseling steil oploopend land. Meer rechts lagen eenige uitgestrekte rijstvelden, waarin men onderscheidene inlanders aan den arbeid en eenige beesten ontwaarde.

Dwars van het klapperbosch kwam het fregat *Prins van Oranje* in 20 vadem water ten anker; spoedig kwamen evenzoo de andere oorlogschepen vóor de rijstvelden te liggen. In den morgen van den 12n waren reeds een aantal koopvaardijschepen, die naar de baai opwerkten, te zien. Een gedeelte werd door de stoomschepen, die inmiddels met de artillerieschepen waren aangekomen, op de reede gesleept, terwijl de zeewind in den voormiddag een ander gedeelte op hun ankerplaats bracht In den namiddag ontbraken er nog slechts enkele kustvaartuigen.

Des namiddags kwam ook het stoomschip *Etna*, met den opperbevelhebber aan boord, bij de scheepsmacht ten anker. Nog in den laten avond verzocht hij de noodige bevelen te geven, om met het aanbreken van den dag een voldoend aantal vaartuigen beschikbaar te stellen langs zijde der schepen, welke het halve 13de bataljon aan boord hadden, waarmede de Luitenant-Kolonel Van Swieten het omliggend terrein zou verkennen en tevens een weg zoeken naar het nabij zijnde Padang-Cove, gelegen aan een baai,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

achter de klip die den westhoek vormt van de Laboean-Amok.

Op Zondag 13 Mei 's morgens te 5 uren werden deze troepen op de voor de Artillerie en paarden bestemde vlotten overgebracht. Terwijl men daarmede bezig was, bespeurde men van de hooge campagne van het fregat *Prins van Oranje*, in een vallei rechts van het klapperbosch, een menigte Balineezen in oorlogskostuum en gewapend met lansen en geweren. Men giste, dat zij voornemens waren de landing te verhinderen, wat hier niet moeilijk zou geweest zijn; ook kon het een voorpost zijn van den vijand, die meer binnenslands gelegerd was.

Toen de aandacht van den Admiraal hierop gevestigd werd, gaf hij bevel aan den Kommandant van de *Hekla*, om met dat stoomschip zoo dicht mogelijk aan den wal te verhalen, ten einde, op nader daartoe ontvangen order, onder de vijanden met schroot te kunnen vuren en het omliggend terrein te beschieten. De Chef van den Staf, die juist op dit oogenblik aan boord kwam, werd verzocht den Generaal hiervan kennis te geven.

Zoodra de opperbevelhebber dit had vernomen, gaf hij last alles in gereedheid te brengen om oogenblikkelijk de geheele macht te doen landen. Al de landingsvaartuigen daarop onmiddellijk naar de transportschepen gezonden zijnde, werd er bataljonsgewijze met debarkeeren een aanvang gemaakt onder toezicht van de daartoe benoemde officieren der Marine en met adsistentie der oorlogschepen.

Middelerwijl werd door een divisie barkassen van de oorlogschepen, onder bevel van den Luitenant-ter-zee 1e kl. F. T. Verster en vergezeld van den Kapitein-Adjoint van den Staf Staring, voorzien van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

geschut en gewapende manschappen, een verkenning gedaan naar de baai van Padang-Cove; het was daar, dat de Generaal het hoofdkwartier wilde opslaan om weder een vast punt te hebben, van waaruit gemanoeuvreerd kon worden.

Men vond de baai zeer geschikt tot landen, en deze zou zelfs veel boven de Laboean-Amok voor hebben, ware het niet dat er zeer weinig water stond, zoodat men zelfs met de kleine vaartuigen overal op een aanmerkelijken afstand van den wal moest blijven. Hier had men geen gewapende vijanden noch versterkingen kunnen ontdekken, en reeds te twee uren in den namiddag keerden de sloepen naar hun respectieve bodems terug.

Zoo spoedig mogelijk zette men ook het werpgeschut en een gedeelte der koelies aan land. Met de Artillerie, vooral de 6-ponds batterij, ontmoette men, eerst bij het aan wal brengen en later bij het vervoeren naar Padang-Cove, zeer vele moeilijkheden. De weg naar hun bestemming liep door dichte bosschen en door dalen en over bergen, wier helling dikwijls zoo steil was, dat de vuurmonden van de affuiten moesten genomen worden.

Toen ook de Generaal Michiels met den Staf aan wal zou gaan, had de Majoor van de Genie Steinmetz, bij het gereedmaken zijner wapenen, het ongeluk zich door de hand te schieten, waardoor hij verplicht was aan boord van het ziekenschip *Caroline* over te gaan, zoodat het leger ook de diensten van dien hoofdofficier gedurende de verdere operatiën moest missen.

Van den aanvang af liet de vijand het landen ongehinderd zijn gang gaan en trok bij het avanceeren terug. Toen de bataljons Infanterie aan wal waren gekomen, verspreidden zij zich rechts van het klapper-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

bosch om het geheel bergachtige terrein te verkennen. Een paar kompagnieën van het 7de bataljon stootte op een aantal Balineezen, nabij de plaats waar zij 's morgens waren gezien, en raakte nog een oogenblik met hen slaags; bij het sneuvelen van eenigen retireerde de vijand spoedig naar het gebergte. Het 3de bataljon inmiddels meer linksaf getrokken, dreef ook daar de vijanden voor zich uit, en kwam weldra in de kampong Padang-Cove aan; deze niet versterkt vindende nam men er bezit van, ten gevolge waarvan de Generaal, overeenkomstig het beraamde plan, hier in den Kraton zijn hoofdkwartier opsloeg.

Het 13e bataljon hield, na volbrachte verkenning, post in het klapperbosch om de correspondentie van het leger met de schepen open te houden; terwijl de Artillerie, de overige bataljons Infanterie en de koeliemacht naar Padang-Cove oprukten. Bij den Generaal vertoonden zich spoedig eenige Pembukkels van de omliggende kampongs Oelakap, Ploemban, Mingies en Padang, die de partij van hun vorst, den Koning van Karang-Assem, wilden verlaten en hun onderwerping aan den opperbevelhebber aanboden.

De soldaten legerden zich in de woningen, welke nog slechts kortelings door den vijand waren verlaten. Spoedig ondervond men een nadeel, dat gedurende den ganschen tijd van het verblijf des legers groote moeilijkheden veroorzaakte, het gebrek namelijk aan goed, zuiver drinkwater; eerst op een zeer verwijderden afstand van daar mondde een rivier in zee uit, en de putten waren, op twee na die echter veel te weinig water gaven, spoedig geheel leeg, zoodat men verplicht was steeds water met vaartuigen uit de Amokbaai aan te voeren, waartoe prauwen-mayang werden

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gebezigd. Elk dezer vaartuigen had twee of drie leggers op het dek, welke 's avonds uit een der in menigte in de Amokbaai uitloopende riviertjes werden gevuld en 's morgens vroeg naar Padang-Cove werden overgevoerd.

De Generaal-opperbevelhebber van het leger wenschte nu de operatie tegen Karang-Assem, en later tegen Klongkong, zoo spoedig mogelijk te doen voortgaan; eensdeels wijl de gezondheidstoestand van de manschappen, waarvan dagelijks een groot aantal in de ziekenschepen moesten worden opgenomen, er niet op verbeterde, en ten anderen omdat de gunstige tijd voor het verblijf op deze kust, althans naar bovenvermelde beschrijvingen, reeds in de volgende maand verstreken zou zijn.

Thans meende de opperbevelhebber met vrucht gebruik te kunnen maken van het aanbod, onlangs door den Vorst van Salemparang gedaan. Daartoe vertrok de Adjudant Van Capellen met het stoomschip *Phoenix* derwaarts; hij keerde reeds den 16n terug met het bericht, dat er 4000 man, en zoo noodig nog meer, gereed stonden om zich oogenblikkelijk op de daartoe af te zenden schepen te embarkeeren.

In den vroegen morgen van dien dag, den 16n Mei, werd op zijn verzoek de Goestie Made Djoengoetan, Rijksbestuurder van Karang-Assem, tot den opperbevelhebber toegelaten. Deze wenschte, met een aantal rijksgrooten, zich insgelijks bij het Gouvernement aan te sluiten.

Had men de zekerheid gehad dat dit aanbod oprecht gemeend was, dan had men terstond de operaties tegen Klongkong kunnen aanvangen, zonder dat men behoefde bevreesd te zijn door den vijand van Karang-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Assem uit in den rug te worden aangevallen. Ook moest niet uit het oog verloren worden, dat de hoofdoorzaak der verdeeldheid in het rijk van Karang-Assem, en de reden, waarom zoo velen de zijde van het Gouvernement kozen, hierin gelegen was, dat men aldaar met zekerheid de Nederlandsche legermacht met Lomboksche hulptroepen verwachtte, zoodat een vertraagde uitvoering van dit plan wellicht den terugkeer van die onderdanen tot hun Vorst kon teweegbrengen.

Het was om die redenen dat de bevelhebber besloot zijn plan ten uitvoer te brengen, en dus eerst de zaken te Karang-Assem af te doen, en daarna zich tegen Klongkong te keeren.

De stoomschepen namen derhalve, op bekomen bevel van den Admiraal, in den morgen van den 17n Mei de daartoe bestemde schepen op sleeptouw, ten einde de Lomboksche hulptroepen af te halen, waarmede zij reeds in den loop van Zaterdag den 19n in de Amokbaai aankwamen. Met den meest mogelijken spoed aan wal gebracht zijnde, werd hun hoofd, Goestie Gedee Rei, met den wil en bedoelingen van den Generaal bekend gemaakt.

De opperbevelhebber verlangde dat oogenblikkelijk de Lomboksche hulptroepen, vereenigd met die van Karang-Assem, zich onder Goestie Made Djoengoetan naar het binnenland zouden begeven ten einde Karang-Assem in den rug aan te vallen, wanneer het plan werd doorgezet om op den 21n dat rijk van onze zijde aan te tasten. Houding, kleeding en wapening der Lomboksche manschappen kwamen zoozeer overeen met die der Balineezen, dat zij bijna niet van elkander waren te onderscheiden; men had dus aan eenige afdeelingen Hollandsche vlaggetjes gegeven en hun lansen veelal met onze kleuren beschilderd. De opperbevel-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

hebber was met den Admiraal overeengekomen, dat de drie achtergebleven kompagnieën van het 5e bataljon onder den Luitenant-Kolonel Helbach, benevens de geheele 3-pondsbatterij, zouden ingescheept worden op hun transportschepen, om 's Maandags den 21n vroegtijdig met de fregatten *Prins van Oranje* en *Rijn*, benevens de stoomschepen en schoeners *Dolfijn* en *Saparoea*, naar Oedjong te worden gesleept, vanwaar men den tocht naar Karang-Assem zou kunnen aannemen, waar het landen op dit gedeelte der kust nog het gemakkelijkst kon geschieden, althans volgens de opgaven van deskundigen. De tot het landen gedesigneerde manschappen van de achterblijvende schepen, behoorende tot het Marine-bataljon, zouden zich vooraf op de oorlogsfregatten inschepen, daar dit bataljon met het halve 5e bataljon op Karang-Assem zou marcheeren.

Op Zondagmorgen had dus de inscheping van de detachementen plaats, alsmede van de koelies die noodig zouden zijn om in het vijandelijk land de gekwetsten en de provisiën te vervoeren. In den voormiddag van dien dag ontving men door het stoomschip *Vesuvius*, Luitenant Grol, de mail uit Holland, brengende de tijding van het overlijden van Z. M. Koning Willem II en van de troonsbestijging van zijn opvolger Koning Willem III. Aanstonds werd, gelijk gebruikelijk is, de eed van trouw en gehoorzaamheid in handen der opperofficieren afgelegd, waarop de vlaggen weder werden in top geheschen, en er werd van het fregat *Prins van Oranje* met 101 schoten gesalueerd.

Den volgenden morgen zeer vroegtijdig werden bovengemelde bodems op sleeptouw genomen en verlieten zij de Laboean-Amokbaai, ten einde bezuiden het Groen-eiland naar Oedjong te stevenen; te acht uren

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

liet het Admiraalschip het anker vallen voor een sterke benting, waar onmiddellijk een aantal witte vlaggen werden getoond. Later kwam men te weten, dat de Lomboksche troepen hierin reeds meester waren.

Spoedig na de aankomst der schepen, toen ook de *Etna* met den opperbevelhebber aan boord voor anker lag, verscheen een afgezant van den Goestie Made Djoengoetan om kennis te geven, dat de Koning van Karang-Assem reeds den vorigen avond door bijna al zijn volgelingen was verlaten, en dat hij door de voorhoede der Lomboksche troepen was aangevallen en om het leven gebracht. De Vorst van Beliling had, vergezeld van den Goestie Djilantiek, met eenige volgelingen de vlucht genomen; hij werd echter nagezet, en men meende dat hun weldra hetzelfde lot te wachten stond.

Onmiddellijk gaf de Generaal last, dat men zou trachten de vluchtelingen levend in handen te krijgen. Hieraan kon echter, zooals te verwachten was, niet worden voldaan, omdat zulk een persoon in dergelijke omstandigheden in het uiterste geval zichzelf treft, of door zijn aanhangelingen wordt gekrist.

Op het bericht van den val der Vorsten en tevens dat de Lomboksche troepen meester waren van de hoofdplaats van het rijk Karang-Assem, gaf de Generaal order dat een kompagnie van het Marine-bataljon te zamen met een kompagnie Afrikanen van het 5e bataljon zou landen, ten einde een verkenning van het omliggend terrein te doen. Daartoe scheepten de manschappen behoorende tot de 3e kompagnie, op bevel van den Kolonel Bataljons-Kommandant, zich in de landingsvaartuigen in, waarvan een genoegzaam aantal was meegenomen. Zij trachtten ergens een plaats te vinden waar de branding, die, zoo ver het

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

oog reikte overal even hoog op de kust liep, eenigszins minder hevig zou zijn. Voordat men evenwel hierin was geslaagd, werd door den bevelhebber weder contra-order gegeven en keerden de manschappen, zijnde allen matrozen van het fregat *Prins van Oranje*, daar aan boord terug.

Nu ging de Generaal met de walvischboot, die het best door de branding kon geraken, alleen door zijn Adjudant vergezeld aan wal en bezocht de aan het strand gelegen benting. Hij keerde spoedig naar de *Etna* terug en ontving in den loop van den dag nog een aantal afgezanten van het hoofd der Lomboksche troepen. De ontvangen tijdingen waren van dien aard, dat de Admiraal verzocht werd reeds den volgenden morgen met de scheepsmacht naar de Laboean-Amokbaai terug te keeren. Dadelijk na aankomst aldaar debarkeerden de troepen en rukten zij weder naar Padang-Cove op.

De operatiën tegen Klongkong zouden nu onmiddellijk worden aangevangen; de Vorst van dit rijk was tevens het geestelijk opperhoofd onder den titel van Dewa Agong.

Op de naaste kust liep de branding zoo sterk, dat er aan geen landen te denken viel; het leger moest dus van Padang-Cove langs het strand eerst op de kampong Cassoemba aantrekken en dan den tocht vervolgen naar Klongkong. Aan het strand tusschen Padang-Cove en Cassoemba lag een tempel of bedehuis, het meest vereerde heiligdom op Bali, dat versterkt was geworden en door de inlanders als onneembaar werd beschouwd.

Ter bescherming van de magazijnen te Padang-Cove en ter verdediging van dit punt bij een mogelijken aanval van den vijand, moesten daar twee kompag-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nieën achterblijven. Wijl hierdoor, en door de menigte zieken die geëvacueerd waren, de legermacht te veel zou verzwakt worden, werd de Admiraal verzocht order te geven, dat ook door het Marine-bataljon aan den tocht zou worden deel genomen. Er werd bepaald, dat elke man voor één dag provisie zou meenemen, en dat door koelies en inlandsche zeevarenden het noodige voor twee etmalen zou worden meegevoerd. Door den kommandant der Zeemacht werden voor ieder officier twee inlandsche zeevarenden aangewezen om kleederen en provisiën te dragen.

In den nacht van den 23n op 24n Mei werd een aanvang gemaakt met het landen van de verschillende detachementen; dit werd zeer bemoeilijkt door het woelige en lage water, zoo dat het reeds 6 uur was, toen het bataljon te Padang-Cove aankwam.

Intusschen was de Generaal reeds met het leger vooruitgerukt, den gewonen weg langs het strand volgende. Het Marine-bataljon marcheerde terstond met eenigszins geforceerden pas op, om zich bij het leger te voegen. De weg liep eerst door bergachtig, met laag kreupelhout bezet terrein, doch spoedig was men tot het strand genaderd, waar thans de geheele macht op den voornoemden tempel, bij Soengeh-Lawas gelegen, aanrukte. Weldra werd men gewaar dat aan de zeezijde van dit bedehuis eenige versterkingen waren aangelegd, waarin de vijand zich in grooten getale ophield.

Op een geringen afstand van de Tempat Dewa bevond zich, grenzende aan het strand, een soort van plateau, vanwaar den tempel kon beschoten of beworpen worden. Op dit plateau werd het leger bataljonsgewijze in gesloten kolonne opgesteld met de Artillerie in het midden, die terstond op den

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

vijand het vuur opende. Eenige welgerichte schoten met granaten, die door den vijand met een levendig vuur beantwoord werden dat echter weinig effect had, richtten onder de dichte massa's vijanden een groote vernieling aan. Bovendien deed het geweervuur van eenige kompagnieën tirailleurs, op het verheven terrein achter den tempel, nog vele vijanden sneuvelen. Het bedehuis werd hardnekkig verdedigd, en de vijand, het uiterste willende beproeven, waagde nog eenige uitvallen met de lans, doch werd oogenblikkelijk teruggedreven.

Nu rukte men voorwaarts, terwijl het gros der vijanden in het gebergte terugtrok. Het 3e bataljon en het Marine-bataljon avanceerden langs het strand; terwijl het 5e, 7e en 13e bataljon alsook de bergbatterij, twee mortieren en een kompagnie Sappeurs, insgelijks met het doel om op Cassoemba te marcheeren, meer landwaarts in trokken, en de zich daar bevindende vijanden tusschen twee vuren geraakten.

Toen de eerste kolonne de kampong naderde, werd zij door een menigte vijanden aangetast, en wel met zooveel moed en onversaagdheid, dat zij tegen het hevige vuur der Artillerie in voorwaarts drongen. Zij konden echter niet lang stand houden, want weldra werden zij door blikken doozen, en later door het stormloopen der eerste kompagnieën, teruggedreven. Evenzoo ontmoette de 2e kolonne in een vlakte een getal van 6 à 7000 man, die herhaalde malen met de lans op de troepen stormliepen, doch telkens werden teruggeslagen, terwijl men gereed was quarré te formeeren, voor het geval dat de overmacht te sterk mocht worden. Zoo werd die inderdaad dappere vijand aan alle zijden voor het leger uit gedreven, waarbij door het kanonvuur een menigte sneuvelde of gewond werd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ofschoon men, door den meestal zeer korten afstand waarop geageerd werd en bij het overhaast retireeren en avanceeren, wel een aantal gevallen vijanden langs het strand zag liggen, verdient het toch opmerking hoe weinig gewonden en gesneuvelden er achterbleven. De Balineezen wagen veel om al hun gekwetsten mee te voeren. Men zag bij deze gelegenheid gesneuvelde vijanden, met de armen en beenen bijeengebonden, aan een pikolstok wegdragen, tot ook de dragers werden neergeschoten.

Het zal ongeveer 3 uren zijn geweest, toen men het riviertje, dat bij de kampong in zee valt, genaderd was. In alle richtingen werden nu tirailleurs door het oostelijk gedeelte van de kampong gezonden, terwijl men eerst meer binnenslands nog het vuur vernam der andere bataljons, die echter spoedig ook van dien kant de kampong naderden.

De Generaal vertoefde met den Staf gedurende een uur in de schaduw der boomen van het plein aan den ingang der kampong. De geweren werden aan rotten gezet en de manschappen met een rantsoen jenever verkwikt. Het zal wel niet behoeven gezegd te worden, dat door de hitte, door den marsch van een uur of zes door het mulle zand en eindelijk door den dorst, de militairen zeer vermoeid waren.

Eenige kampongbewoners kwamen met vrouwen en kinderen den Generaal om bescherming verzoeken; hen werd te kennen gegeven, dat allen, die zich onderwierpen, geen leed zouden ondervinden. In de huizen in het westelijke gedeelte bevond zich nog een aantal menschen, die niet allen even welgezind waren. Te vier uren gaf de Generaal aan alle Bataljons-Kommandanten order om de kampong verder

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

in te gaan en een gedeelte met hun manschappen te betrekken.

Cassoemba is, volgens hetzelfde plan aangelegd van meest alle Balineesche kampongs (1). Het wordt doorsneden door twee kruiswegen; in het middenpunt bevindt zich de passar of markt. Hier werd het hoofdkwartier gevestigd en het bivak der Artillerie opgeslagen. In elk der door de wegen geformeerde gedeelten moest verder een bataljon Infanterie de woningen betrekken, zoodat, door de uitgestrektheid van de kampong, eigenlijk alleen de kom door het Nederlandsche leger was bezet. Zoo werd aan het 7e bataljon dat gedeelte der huizen aangewezen, dat zich het verst om de west uitstrekte, het 13e daartegenover om de oost, aan die zijde van de kampong, waar men was binnengekomen, het Marinebataljon om de zuid van het centrum naar het strand, en het 3e en half 5e bataljon van daar om de noord, het meest binnenslands.

Bijna overal in de kampong waren de huizen door een doorgaanden muur van klei van den weg of de laan gescheiden, waarin zich op zekere afstanden deuren of poortjes bevonden, die gesloten konden worden, en zoo smal waren dat er geen twee personen tegelijk door konden gaan. Uit de laan zulk een poortje binnengaande, vond men achter den muur een aantal huizen bij elkander staan, sommigen van steen, deze schenen de voornaamsten te zijn doch waren zeer bekrompen, anderen van hout op palen en waarschijnlijk bestemd voor bewaarplaatsen; een derde soort was van klei opgetrokken. De beide eerste soorten waren van deuren en vensters voorzien en werden

(1) Zie achterstaand plan van Cassoemba, met verklaring.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

met sloten dichtgedaan. Rondom de meeste huizen was nog een muur van klei opgetrokken, zoodat elk erf afzonderlijk kon verdedigd worden.

De manschappen moesten nu kompagniesgewijze eenige der bij elkander staande huizen voor nachtkwartier betrekken. Bijna overal hoorde men bij het doorzoeken der huizen nog schoten vallen, want een aantal bewoners had de woningen niet willen verlaten en stelde zich bij het binnentreden te weer of vielen zelfs de manschappen met lans en kris aan, waarna zij dan spoedig werden afgemaakt. Aan hen die zich wilden verwijderen, gaf men daartoe de gelegenheid, terwijl anderen, om hen onschadelijk te maken, in verzekerde bewaring werden genomen. Overal trof men de bewijzen aan, dat de inwoners eerst zeer onlangs de wijk hadden genomen; in enkelen vond men den pot nog te vuur staan.

De bewoners van de kampong waren blijkbaar zeer welgesteld, want niet alleen zag men veel goed huisraad, maar zelfs een aantal voorwerpen van gemak en weelde. Op de erven bij de woningen liepen allerlei huisdieren; weldra was hieronder door de vermoeide manschappen een groote slachting aangericht en had men overal vuren ontstoken om het middagmaal gereed te maken.

Van alle bataljons werden veldwachten gekommandeerd, die de posten zoo plaatsten, dat het leger zooveel mogelijk door een linie van schildwachten was omgeven. Men begreep dat een nachtelijke aanval van den vijand kon verwacht worden, hoewel er weinig voorbeelden van waren, dat een inlandsche vijand daartoe den moed bezat; de uitkomst bewees dat deze voorzorg niet te vergeefs was genomen.

Al de manschappen ontvingen den last in hun

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

kwartieren geheel gekleed, met de wapens om en bij zich, te slapen, om op het eerste alarm voor hun kwartieren in de laan aan te treden. De veldwacht van het 7e bataljon lag dus het meest om de west vooruit, terwijl die van het Marinebataljon dwars van de kampong op misschien 1000 passen van deze, en 100 à 200 passen van het strand lag. Aangezien er op een grooten afstand van het strand eenige zoutpannen lagen, waarbij 's avonds een menigte vijanden waren gezien, kon men hen des nachts wel van die zijde verwachten. Bij het onderzoek van het terrein ontdekte men nog onderscheidene stukken geschut, meest van klein kaliber, die men liet weghalen en vernagelen.

De avond was zeer duister en 's nachts viel er van tijd tot tijd regen. Alles was dus in het voordeel van den vijand om een aanval te wagen; vooral in den na-nacht konden zij er staat op maken, dat onze vermoeide troepen in een diepe rust zouden verzonken zijn. Onderscheidene malen hoorde men hier en daar schoten vallen, die later bleken een loos alarm te zijn. Doch te half drie uren vielen er aan de uiterste voorposten van het 7e bataljon een paar schoten, die weldra door het gelederenvuur van de zich aldaar bevindende veldwacht werden gevolgd. Oogenblikkelijk werd er in de kampong aan alle kanten alarm geslagen, terwijl reeds het 7e bataljon, ter dege ondersteund door een paar stukken van de 3-ponds bergbatterij, een geregelden aanval afweerde. Dadelijk bij den aanval hoorde men een oorverdoovend geschreeuw van «Amok!» door een dolle menigte aanheffen.

Dit geschreeuw en het in brand steken van een paar woningen, waardoor het geheele terrein werd

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

verlicht, waren in den aanvang wel geschikt om den onzen schrik aan te jagen, doch er volgde voor den vijand het grootste nadeel uit voort, want nu werden met het veldgeschut, op een afstand van 60 passen, onder die dichte drommen eenige schoten met blikken doozen gedaan, die een vreeselijke slachting onder hen moeten hebben aangericht.

Daargelaten de waakzaamheid van de voorposten van het 7e bataljon, is waarschijnlijk door een toevallige omstandigheid de nadering van den vijand, vroeger dan dit anders het geval ware geweest, ontdekt. Na het plaatsen der veldwacht namelijk was deze na zonsondergang door den Bataljons-Kommandant nog eenige honderde passen meer vooruit geschoven. Wijl de eerste standplaats der veldwacht was bespied, moesten de aanvallers er zich nog op grooten afstand van verwijderd wanen toen zij reeds tot dit punt genaderd waren. Doch zoodra de schildwachten hun nadering gewaar werden, maakten zij alarm, zoodat de vijand dadelijk op een kompagnie, en spoedig daarop op het geheele bataljon stuitte.

Toen de aanval hier mislukt was, trokken de Balineezen rechts op het strand aan onder hetzelfde krijgsgeschrei van Amok! Doch het Marine-bataljon wasinmiddels reeds met den meesten spoed onder de wapenen gekomen en in de richting van het strand gemarcheerd tot bij de tusschenwacht, die des avonds nog daar was geplaatst. Weldra kon men nu de aandringende massa vijanden zeer duidelijk hooren naderen. Toen zij op 40 of 50 passen gekomen waren, werd een tweegelederenvuur op hen geopend, dat eenige minuten aanhield, tot dat het teeken werd gegeven om het vuren te staken. Alles was toen doodstil, en van den vijand werd op dit punt verder niets meer vernomen. Wel

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

werd de aanval nog herhaald bij het 3e bataljon, doch even vruchteloos; op alle punten deinsden de aanvallers met groot verlies terug.

Het was evenwel aan eenigen, begunstigd door de duisternis en bekend met de plaatselijke gesteldheid, gelukt tot in het centrum van de kampong door te dringen, want eenige artilleriepaarden werden met krissteken verwond. Een der Balineezen moet zich met een geweer gewapend daar bevonden hebben, toen de Generaal des morgens te 4 uren bevel gaf een lichtkogel op te laten. Terwijl men toch hier mede bezig was, ontving de generaal een schot in het dijbeen. Hij zeeg terstond te midden van zijn Adjudanten neer en gaf te kennen dat hij doodelijk was getroffen. In den morgenstond werd hij, begeleid door een kompagnie Infanterie en een detachement Cavalerie, op zijn veldbed naar Padang-Cove vervoerd en aan boord van de *Etna* overgebracht. Te elf uren werd onder aanwending van ether, door den dirigeerenden Officier van Gezondheid 1e klasse Wassink, tot de amputatie van het been overgegaan. Doch alle aangewende zorgen en middelen der kunst mochten niet baten, en aan den avond van dien dag bezweek de dappere opperbevelhebber, die algemeen bij het leger werd geëerd en bemind, aan de gevolgen der ontvangen wonde.

In afwachting of de vijand, waarvan men niets meer bespeurde, den aanval wederom zou herhalen, bleven de troepen tot het aanbreken van den dageraad op hun alarmplaatsen onder de wapenen. Bij de verkenningen bleek, dat hij overal was geweken, en zelfs waren van de gevallenen nog maar enkelen te vinden.

Het opperbevel was thans overgegaan op den oudsten Luitenant-Kolonel, den heer Van Swieten. De

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Kolonel Bouricius, Kommandant van het Marinebataljon kwam met hem overeen om, aangezien het voortzetten van de expeditie voornamelijk aankwam op de taktiek van oorlogvoeren aan den wal, in overeenstemming met elkander te handelen.

De Generaal Michiels was van plan geweest den tocht naar Klongkong voort te zetten, ten einde daar den vijand aan te tasten, en had na zijn verwonding hierop nog bij zijn opvolger aangedrongen. Deze was evenwel van een ander gevoelen en besloot dus, na het beleggen van een krijgsraad, tot den terugtocht naar Padang-Cove. De redenen, die tot dit besluit hadden geleid, waren in hoofdzaak de volgende:

Vooreerst was een gedeelte der instructiën als «zeer geheim» niet op den nieuwen bevelhebber overgegaan.

Ten tweede moest de Dewa Agong van Klongkong slechts gestraft niet onttroond worden; door de vernieling zijner amok-plaats bij Soengeh-Lawas, het verslaan van zijn legermacht en het veroveren der versterkte kampong Cassoemba kon men die tuchtiging als volbracht beschouwen, of althans dienaangaande nadere instructiën van het gouvernement afwachten.

Ten derde was de medegenomen munitie grootendeels verbruikt en zou men, alvorens voort te rukken, nieuwen voorraad van Padang-Cove moeten halen.

Ten vierde hadden de manschappen groote behoefte aan rust; zij hadden nu reeds ongeveer acht weken in het verzengend klimaat allerlei ontberingen en vermoeienissen doorgestaan. Daarenboven was, door het evacueeren van een aantal zieken en het achterlaten van troepen te Beliling, de strijdmacht gedund tot

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

op ruim 2500 man, waarvan weder een aanzienlijk getal te Cassoemba zou moeten achterblijven om de communicatie open te houden.

Ten vijfde was door sterfte en ziekte de koeliemacht zeer verminderd. Bij het voortrukken naar Klongkong, dat zes palen verder binnenslands gelegen was, zou men wellicht genoodzaakt zijn de manschappen, die op den marsch gewond waren of van vermoeidheid nederzonken, van hulp verstoken achter te laten. De beschikbare koeliemacht toch was ter nauwernood voldoende om de provisiën en verdere benoodigdheden mede te voeren.

Ten zesde, en deze reden was niet de minst gewichtige, had men in langen tijd niets vernomen van de bevriende Vorsten noch van de Lomboksche hulptroepen, zoodat men dacht aan verraad of althans aan onwil. De Koningen toch van Badong en Bangly, die zich met het Nederlandsche Gouvernement hadden verbonden tegen den Dewa Agong, lieten niets meer van zich hooren. Daaruit leidde men af dat door den invloed, die door dezen Vorst ook als geestelijk opperhoofd op de overige Vorsten werd uitgeoefend, zij tot hem waren teruggekeerd en met hem zouden samenspannen om het leger met groote overmacht van alle zijden tegelijk aan te tasten.

Al deze redenen bijeengenomen brachten het meerendeel der stemhebbende officieren tot de overtuiging, dat het noodig was de operatiën althans voorloopig te staken, totdat er in eenige der aangegeven leemten zou zijn voorzien.

Daar de troepen evenwel eerst nog het ochtendmaal gebruikten, vóor dat de terugtocht werd aanvaard, werd hierdoor geheel het aanzien van een overhaaste retraite weggenomen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Te elf uren stond het geheele leger gereed om te vertrekken. Ten einde bij den terugtocht voorbereid te zijn op een mogelijken aanval van den vijand, wat echter sterker bewijs van moed zou zijn geweest dan hij tot dusverre had getoond, werd door den opperbevelhebber bepaald, dat men in pelotons in gesloten kolonne, met de Artillerie in het midden, langs het strand zou marcheeren. Door elk bataljon werd een sterke achterwacht gegeven om den aftocht te dekken en de manschappen, die uitgeput nederzonken, des noods mee te dragen. Vooruit marcheerden het 3de en het half 5de bataljon, vervolgens de Artillerie, het Marine-bataljon en eindelijk het 7de en het 13de bataljon.

De brand, die bij den eersten aanval door den vijand was gesticht, had zich aan de naburige licht ontvlambare woningen meegedeeld en al verder en verder uitgebreid. Aan het strand gekomen kon men eerst duidelijk ontwaren, welke verwoestingen door het vuur, dat door een frissche koelte uit zee werd aangewakkerd, vooral in het noordelijk en westelijk gedeelte der kampong was aangericht. Treurig was het te zien hoe deze welvarende kampong binnen weinige uren tijds grootendeels in een puinhoop werd verkeerd.

Ofschoon de marsch door het mulle zand langs het zeestrand, bij een afmattende hitte, voor de vermoeide manschappen lang niet gemakkelijk was, hielden zij zich toch vrij goed. Sommigen verlieten echter de gelederen om een beschaduwd plekje te zoeken, ten einde nieuwe krachten te verzamelen; deze achterblijvers veroorzaakten de achterwachten veel oponthoud. Na een paar uren te hebben gemarcheerd, werd het riviertje bij Soengeh-Lawas bereikt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Hier werd halt gehouden. Men meende zich met het water uit den stroom te zullen verkwikken, want allen werden door een ondragelijken dorst gekweld, doch het water werd brak en zoo goed als ondrinkbaar bevonden.

Men vervolgde nu den marsch langs het smalle pad, landwaarts in uit den flank marcheerende. Vooral op het laatste gedeelte van den weg, waar men een nog al bergachtig terrein had, bleven een aantal Europeanen liggen, doch nog meer Javanen. Voorwaar een vreemd verschijnsel, daar deze toch meer aan het klimaat enz. gewend waren.

Onder het getal achterblijvers bevond zich maar één Afrikaan. Men vond hier weder gelegenheid, even als in zoo vele andere gevallen, om de bruikbaarheid der Afrikaansche soldaten voor een oorlog in dit klimaat waar te nemen. Sterk gebouwd, vol moed en gehard tegen alle nadeelen en ontberingen van den oorlog, hadden zij veelal de moeilijkste werkzaamheden buiten den militairen dienst te verrichten, zoo als onder anderen het slechten der sterkten van Djagaraga; in weerwil van dit alles telde men bij hun kompagnieën, in vergelijking bij die der manschappen van andere rassen, bijna geen zieken.

Te vier uren kwamen al de bataljons successievelijk te Padang-Cove aan, zonder door den vijand verontrust te zijn of hem zelfs gezien te hebben. Omstreeks een uur later waren ook de achterwachten tegenwoordig. Dadelijk werden de oude kwartieren betrokken, terwijl voor het Marine-bataljon de vaartuigen gereed lagen om de manschappen naar de Laboean-Amok over te voeren. De inscheping geschiedde met grooten spoed, en 's avonds te zeven uren waren zij op hun respectieve bodems wedergekeerd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het verlies gedurende deze dagen door het leger geleden, bestond uit den Generaal-opperbevelhebber, den Luitenant-ter-zee 1e klasse Van Nouhuys en den 1n Luitenant van het 5de bataljon Sindicus, beiden waren ten gevolge van de doorgestane vermoeienis bezweken, en vier onderofficieren en manschappen. Gekwetst waren de Officier van Gezondheid 2de klasse Schreiner, die tegelijk met den Generaal een schot door den bovenarm kreeg, de Officier van Gezondheid van het Marine-bataljon Evertse, die door het afgaan van een geweer in de zijde werd getroffen (1), de 2de Luitenant Daniels, bij het binnentrekken der kampong met een kris aan de hand en den arm gewond, en verder een vijf-en-twintigtal onderofficieren en manschappen. Bovendien had het leger in de laatste dagen nog verloren den Kapitein van het 3de bataljon J. Vorstenbosch, vroeger bij Djagaraga licht gekwetst, en den Officier van Gezondheid Stabel.

Met alle krijgseer werden op den morgen van den 25n Mei de beide bovenvermelde Luitenants in het vijandelijk land begraven.

Op den volgenden morgen, zijnde Zondag 26 Mei, verliet het stoomschip *Etna* de reede ten einde het stoffelijk overschot van den opperbevelhebber naar Java over te voeren. Met denzelfden bodem vertrok de Kapitein-Adjudant Jhr. Van Capellen, om van de laatste gebeurtenissen mondeling rapport te doen aan den Gouverneur-Generaal, en tevens nieuwe instructiën te ontvangen.

---

(1) Deze verdienstelijke Officier van Gezondheid is toen, wat niemand had durven verwachten, geheel van de bekomen wonde hersteld, en neemt thans deel aan de tweede Expeditie naar Atjin.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bij het vertrek van de *Etna* salueerde het admiraalschip met 15 minuutschoten.

De dagorder, door den waarnemenden bevelhebber aan de troepen uitgevaardigd na hun terugkeer te Padang-Cove, luidt als volgt:

PADANG (BALI), den 26n Mei 1849.

Officieren, onderofficieren en soldaten!

Het smart mij ul. te moeten mededeelen, dat onze bevelhebber de Generaal A. V. Michiels heden nacht te elf uren gestorven is aan de gevolgen der wond, die hij den vorigen nacht bekomen heeft.

Geheel Nederlandsch Indië zal over dit verlies rouw dragen, dat nu de verdiensten van dezen bekwamen man voor altijd zal moeten missen, en diep vooral zal de smart zijn van hen, die hij altijd ter overwinning had aangevoerd. Smartelijk is dit ongelukkig toeval te meer, daar met de verovering van den heiligen tempel te Soengeh-Lawas en de inname van Cassoemba, aan het laatste deel dezer expeditie voldaan was, hetwelk bestond om de Klongkongers hun favoriet Amok-plaats te ontnemen, hun legermacht te verslaan, en de eenige kampong te veroveren waar versterkingen waren aangelegd.

Tot de verdere regeling der politieke zaken moeten naar de instructie van Zijne Excellentie den Minister van Staat Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, in geval van afsterven van den opperbevelhebber, nieuwe bevelen aan Z. Exc. gevraagd worden; wij zullen dezen hier afwachten.

Laat ons intusschen een traan schenken aan den

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

veel geachten opperbevelhebber, dien wij op zulk een ongelukkige wijze verloren hebben.

De Luit.-Kolonel waarn. Kommandant der troepen van de 3de Balineesche Expeditie,
(w. g.) VAN SWIETEN.
De waarnemende Chef van den Staf,
(g.) VON STAMPA.

Was het niet meer dan een welverdiende hulde aan het Nederlandsche leger, haar gedrag op den 15n April bewonderenswaardig te noemen, gelijk wij deden, niet minder verdiend is het te zeggen, dat ook bij de laatste affaire, bij den marsch naar Cassoemba, bij het gevecht te Soengeh-Lawas en den nachtelijken aanval, de houding en het gedrag der manschappen boven allen lof verheven zijn.

Immers, indien men bedenkt hoe bijna allen uitgeput door den langen duur van den tocht en door de vermoeienissen en ontberingen in het vijandelijk land, met moed en geestdrift den zooveel sterkeren vijand te gemoet trokken in het veld, hem uit zijn sterkten terugdreven, en bij den nachtelijken aanval pal stonden zonder dat zich ergens eenige verwarring openbaarde, dan mag elke Nederlander met trotschheid en dankbaarheid op landgenooten wijzen, die op zoo verren afstand van den vaderlandschen grond, de rechten van den Koning en van de Natie handhaafden en de eer der Nederlandsche vlag herstelden en ophielden.

Door de volgende dag-order werd door den Kommandant van het Marine-bataljon zijn bijzondere tevredenheid aan de manschappen van het Landingsbataljon kenbaar gemaakt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

DAG-ORDER.

De Kapitein-ter-zee, Kommandant van het Marine-landingsbataljon

beschouwt het als een eervolle en allergenoegelijkste plicht aan de HH. officieren van verschillende rangen, onderofficieren, mariniers en matrozen, die uitgemaakt hebben het landingsbataljon van de Marine, gedurende de dagen van den 24n en 25n Mei, zijn volkomen tevredenheid te betuigen.

Hun gehouden gedrag gedurende den marsch tegen den vijand, hun standvastigheid en bedaardheid tijdens den nachtelijken aanval te Cassoemba, de goed onderhouden orde gedurende den zeer vermoeienden marsch van Cassoemba naar Padang-Cove, zijn hem zóo weinig ontgaan, dat hij gemeend heeft daarvan in zijn officieele rapporten melding te moeten maken. De goede geest en ijver, waarvan het bataljon heeft doen blijken, strekken tot waarborg wat deszelfs verrichtingen zullen zijn, wanneer wij andermaal geroepen zullen worden voor de eer en de belangen van Koning en Vaderland te strijden.

Dat dan de nu opgedane ondervindingen aan de manschappen geleerd hebben, in de tijden van rust, die rust ook werkelijk te benuttigen; hun krachten niet noodeloos in het najagen van nietigheden te verspillen. Dat zijl. mogen geleerd hebben met meerdere voorzichtigheid hun wapenen te behandelen, opdat niet het werktuig tegen den vijand bestemd, noodlottig worde voor onze eigene makkers, zooals, helaas! in het droevig ongeluk met den officier van gezondheid H. Evertse heeft plaats gehad.

Dat vooral de manschappen dan toonen te hebben

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

leeren inzien, hoe hoog noodig waakzaamheid in het veld zij, hoe zeer hun eigen leven, dat hunner kameraden, het leven en de eer van het geheele korps, van goede waakzaamheid afhankelijk kan zijn. Dat dan ook het geheele bataljon van de Marine bewijzen zal, dat het bestaat uit mannen vol blakende liefde voor Koning en Vaderland; dat zij daarvoor alle gevaren zullen trotseeren, is een stellige waarheid!

Deze order zal in de kompagnieën worden voorgelezen en aan de verschillende kleine detachementen worden bekend gemaakt.

Laboean-Amok, 31 Mei 1849.

De Kapitein-ter-zee, Kommandant van het Landings-bataljon,

(w. g.) Bouricius.

Op den 31n Mei kwam het stoomschip *Etna* ter reede van Batavia aan. De groote vreugde over de behaalde overwinning vond algemeen weerklank, doch even algemeen was de verslagenheid over het verlies van den dapperen Michiels. Bij onderstaande dag-order werd dit verlies aan het leger bekend gemaakt.

DAG-ORDER.

Officieren, onderofficieren en soldaten!

De dappere bevelhebber, die u zoo menigmaal ter overwinning voerde, de Generaal-Majoor A. V. Michiels, die u en mij zoo dierbaar was, die uw en mijn vertrouwen bezat, is niet meer! Hij is den heldendood gestorven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ik ontving heden het onverwacht en treffend bericht, dat hij bij het vervolgen van zijn roemrijke krijgsverrichtingen op Bali, bij het afweren van een nachtelijken aanval des vijands van het veroverde Cassoemba, op den 25n dezer, doodelijk gewond en kort daarna overleden is.

Schitterend heeft hij de eer onzer wapenen gehandhaafd; met grootmoedigheid en beleid heeft hij de onderwerping en bevrediging der wederspannige rijken van Bali voorbereid.

Op het punt van de eervolle en moeilijke taak, welke ik hem opdroeg, ten einde te brengen, werd hij ons ontrukt!

Met het stoomschip, met hetwelk hij van hier vertrok, is zijn stoffelijk overblijfsel hier aangebracht. Op morgen zal ik met u daaraan de laatste eer bewijzen. Zijn naam zal prijken in de geschiedenis van Nederlandsch Indië, zijn nagedachtenis zij steeds in eere, en blijve bij tijdgenoot en nakomeling in dankbare herinnering.

Gegeven te Batavia, den 31n Mei 1849.

De Minister van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië en Opperbevelhebber van Zr. Ms. Land- en Zeemacht beoosten de Kaap,

(w. g.) ROCHUSSEN.

De waarnemende Militaire Kommandant van Batavia, Kolonel Perié, werd door den Gouverneur-Generaal belast om de begrafenis, met alle militaire honneurs, tegen den volgenden dag voor te bereiden. Aldus geschiedde, zoodat de plechtigheid op den 1n

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Juni plaats greep, aan welke, behalve alle militaire autoriteiten, ook een aantal ambtenaren en aanzienlijke ingezetenen deelnamen. Hieruit kan men afleiden hoezeer de verdienstelijke overledene, die gedurende zijn schitterende loopbaan bij verschillende omstandigheden zoozeer had uitgeblonken, geacht was.

Te Padang-Cove werd door het leger de grootst mogelijke waakzaamheid in acht genomen ten einde vooral op een nachtelijken overval van den stoutmoedigen vijand voorbereid te zijn. Op Maandag den 28n Mei ontving de Vice-Admiraal bericht van den Kommandant der troepen, dat zich bij de vernielde Tempat Dewa nabij Soengeh-Lawas weder een menigte vijanden ophielden, die de plaats op nieuw versterkten. De Kommandant gaf hem dus in overweging een stoomschip derwaarts te zenden, ten einde door het werpen van holle projectielen den vijand daarin te belemmeren. Deze zending werd volbracht door den Kapitein-Luitenant Sterk met het stoomschip *Hekla*. Door eenige granaten met den 60-ponder onder den vijand te werpen, werd hij genoodzaakt zich in allerijl te verwijderen. De zekerheid, die men had verkregen, dat de vijand niet stil zat, noopte den Admiraal order te geven, dat het Marine-bataljon steeds gereed moest zijn om op het eerste sein te debarkeeren.

Op den 30n kwamen de Luitenant-Kolonel De Brauw en Majoor Sorg, benevens een aantal herstelde soldaten met het stoomschip *Borneo* van Soerabaja bij het leger terug.

Het toenemen der ziektegevallen, het verminderen der provisiën, het gebrek aan drinkwater, de lange

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

duur der expeditie en de buitengewone waakzaamheid, die men steeds moest in acht nemen, waren omstandigheden, die de opgewektheid der gemoederen van de achtergebleven troepen meer en meer deed verflauwen. Men kon echter niet voorzien, wanneer de zaak zou afloopen, toen op het onverwachts zich voorteekenen van een spoedige eindbeslissing begonnen te vertoonen.

De Kommandant van het leger had namelijk op den 28n Mei eenige hoofden van de Lomboksche hulptroepen als gezanten naar Klongkong doen vertrekken om den Dewa Agong mee te deelen, dat de Nederlandsche wapenen ook bij het laatste treffen volkomen hadden gezegevierd. Dat echter het Nederlandsche gouvernement, om verder bloedvergieten te voorkomen en den Dewa Agong andere onheilen te besparen, als een edelmoedig vijand hem aanbood om nog in onderwerping te komen. Dat hij alsdan op den troon zou blijven en de voordeelen van den vrede genieten, doch in het tegenovergestelde geval, als niet binnen acht dagen op dit aanbod een voldoend antwoord mocht worden ontvangen, het leger andermaal en dan naar Klongkong zou oprukken om, vereenigd met de Lomboksche macht, den Vorst te onttronen en vreeslijk te straffen.

Hierop brachten de afgezondenen op den 1n Juni het antwoord, dat de Dewa Agong, benevens de Radja's van Gianjar en Mengoei, een bijeenkomst hadden verzocht met den Goestie Gedeh Rai van Lombok, welke bijeenkomst den volgenden dag in het gebergte zou plaats hebben, desnoods onder de bescherming van de Nederlandsche wapenen.

In alles werd door den opperbevelhebber toegestemd. Hij droeg tevens aan den genoemden Goestie

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Gedeh Rai op om, indien de Vorsten zich gezind toonden in onderwerping te komen, hen uit te noodigen op den 6n bij een vergadering te Padang-Cove te verschijnen, tot welke al de bevriende Vorsten waren uitgenoodigd.

De bijeenroeping tot deze vergadering was geschied om tot afdoening van zaken te kunnen komen met de Vorsten van Djembrana, Beliling, Bangly en met den waarnemenden Vorst van Karang-Assem, den Goestie der Lomboksche troepen. Ook verwachtte men den heer Van Capellen tegen dien tijd terug.

Daar men de ondervinding had opgedaan hoe weinig staat er op de beloften der Balische Vorsten was te maken, begreep de bevelhebber met alle omzichtigheid te werk te moeten gaan, te meer daar hij wantrouwen koesterde tegen de Lomboksche hulptroepen. De mogelijkheid bestond dat zij van de bijeenkomst gebruik zouden maken om vereenigd met de Klongkongers ons leger aan te vallen, ook kon er oneenigheid onder de inlanders onderling ontstaan, die het noodzakelijk maakte om gewapend tusschen beiden te komen.

Om dus, terwijl bovengemelde bijeenkomst plaats had, voor alle gevallen bij de hand te zijn, was het geheele leger in den morgen van den 2n op de been, en lagen de landingsprauwen langs zijde der schepen om het Marine-bataljon oogenblikkelijk te debarkeeren, als het sein daartoe werd gegeven. Op dit sein werd echter den geheelen dag te vergeefs gewacht, en eerst 's avonds vernam men den afloop der zaak, die zich als volgt had toegedragen.

Werkelijk had op de hoogte van Soengeh-Lawas, doch iets meer binnenslands, de bijeenkomst ingevolge de bepalingen plaats gehad. De Goestie Gedeh

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Rai was aldaar met 2000 man aangekomen; doch de afgezanten van Klongkong, zijnde Tjokordo Rei, neef van den Dewa Agong, die zich wegens zijn hooge jaren had laten verontschuldigen, en de Vorsten van Gianjar en Mengoei zonder gevolg zijnde, had ook hij zijn volgelingen achtergelaten. Men had daar toen vernomen, dat werkelijk de Dewa Agong en de genoemde Vorsten genegen waren zich naar de voorschriften van het Nederlandsche Gouvernement te gedragen en zich geheel te onderwerpen. Ook hadden zij zich verbonden bij de voorgestelde vergadering op den 6n te Padang-Cove tegenwoordig te zullen zijn.

Volgens de opgaven van de gezanten van Klongkong, welke overeenkwamen met die van den Vorst van Badong, Koning Kassieman, bedroeg het verlies, dat zij op de dagen van den 24n en 25n Mei geleden hadden, 1000 dooden en 800 gekwetsten. Wellicht zijn deze cijfers eenigszins overdreven. Ten bewijze dat de Vorsten van Beliling en Karang-Assem werkelijk waren gesneuveld, had de Goestie Gedeh Rai aan den opperbevelhebber de drie krissen van deze Vorsten en van den Goestie Djilantiek getoond, wier gouden scheeden zeer kostbaar waren gemonteerd. Ook had men vernomen dat de Koning van Bangly, volgens afspraak, tijdens den inval der Lomboksche troepen in Karang-Assem, in dat rijk eenige dessa's en kampongs had teruggenomen, die vroeger in zijn bezit waren geweest.

De *Hekla*, die van een commissie van Java in de Laboean-Amokbaai was teruggekeerd, had Badong aangedaan, alwaar de kommandant van den aldaar wonenden koopman Lange had vernomen, dat Koning Kassieman met 1600 man naar Klongkong op weg was om den Dewa Agong aan te sporen tot het sluiten

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van den vrede en op te wekken om tegenwoordig te zijn bij de ophanden zijnde bijeenkomst.

In dezen stand van zaken is het niet vreemd, dat men algemeen een eindbeslissing van de onderhandelingen te gemoet zag, niet vermoedende dat men op nieuw tot de wapenen de toevlucht zou moeten nemen. Reeds waren, omdat de goede tijd in de Amokbaai welhaast zou verstreken zijn, de artillerievlotten naar Padang-Cove geboegseerd, ten einde met het inschepen der veldbatterij een aanvang te maken. Het leger zou aldaar worden ingescheept, dewijl dit gemakkelijker was voor de Cavalerie en de Artillerie, en de branding in de Amokbaai nu alle landingen eenigszins begon te bemoeilijken.

Op den 5n Juni bracht het stoomschip *Borneo* den Pengawak of bestuurder van Beliling aan, die afgehaald was om den volgenden dag bij de vergadering tegenwoordig te kunnen zijn.

Wijl de opperbevelhebber de verwachte instructiën van Batavia nog niet had ontvangen, achtte hij het geraden de bijeenkomst van den 6n te verdagen en vast te stellen op den 10n Juni, waarvan mededeeling werd gedaan aan de vorsten van Gianjar en Klongkong.

Op den 6n Juni vertrok de Vice-Admiraal Machielsen per *Hekla* naar Soerabaja om eenige moeilijkheden te vereffenen, die gerezen waren bij het vervaardigen van het drooge dok aldaar. Het bevel der scheepsmacht werd gedurende zijn afwezigheid overgenomen door den oudsten Kapitein-ter-zee, den heer Ferguson, kommandant van het fregat *Sambre*.

Intusschen waren door den Gouverneur-Generaal de volgende beschikkingen genomen.

Bij Besluit van den 3n Juni 1849 werd Hertog Bernhard van Saksen-Weimar-Eisenach benoemd tot

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Opperbevelhebber van de 3e Balische expeditie. Terwijl de Vice-Admiraal belast bleef met het bevel over de Zeemacht, werd de Luitenant-Kolonel Van Swieten, belast met het speciaal bevel over de Landmacht, onder den Hertog van Saksen-Weimar.

Bij een later Besluit van den 4n Juni werd, onder goed- of afkeuring van den Hertog-Opperbevelhebber, aan den Luitenant-Kolonel Van Swieten, geadsisteerd door den Kapitein-Adjudant Van Capellen, de leiding der verdere politieke aangelegenheden betreffende Bali opgedragen.

Ofschoon men te dien tijde op Java, na ontvangst van berichten van Bali, kon onderstellen dat de zaken der expeditie zonder verder bloedvergieten zouden geschikt worden, was echter ook het tegendeel mogelijk. Ten einde bij de komst van den Hertog-Opperbevelhebber meer macht op Bali aanwezig te hebben, werd van Batavia de kompagnie walbusschutters van het 1e bataljon en van Soerabaja het halve 14e bataljon, onder den Majoor Wetzelaar, nog gedesigneerd om het leger te gaan versterken.

De Hertog van Saksen-Weimar vertrok den 6n Juni aan boord van het stoomschip *Etna* naar Soerabaja; vanwaar dit schip den 10n, slepende het kust-transportschip *Wattiat oel Rachman* met het halve 14e bataljon aan boord, de reis naar de Laboean-Amokbaai voortzette.

Inmiddels hadden de zaken op Bali weder een geheel andere wending genomen dan men zich met zooveel grond had voorgesteld.

Toen de waarnemende bevelhebber de stellige bewijzen had ontvangen, dat de Dewa Agong Gedeh Poetra van Klongkong zich wenschte te onderwerpen en bij de samenkomst op den 10n Juni te doen ver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tegenwoordigen, achtte hij het noodig, overeenkomstig het bestaand gebruik, hem voor zijn gezanten vrijgeleide te laten aanbieden. Daartoe werd op den 8n een brief, in *gele zijde* genaaid, aan den Dewa Agong gezonden, ten einde hem kennis te geven, dat zij met onderscheiding zouden behandeld worden en vrij zouden terugkeeren.

Tot niet geringe verbazing van den bevelhebber keerde den volgenden dag de bode terug met een op *lontarblad* geschreven brief, geadresseerd aan den Goestie Gedeh Rai van Lombok, welke brief inhield, dat er voor den Dewa Agong op den 10n geen gezanten zouden verschijnen. De brief was onderteekend Dewa Ketoet Agong van Klongkong. Een dergelijke missive op *lontarblad* geschreven ontving de bevelhebber van Dewa Pahan Radja van Gianjar, daarenboven meldende, dat hij wel genegen was even als de Dewa Agong vrede te maken, mits men van onze zijde verschooning verzocht en vergoeding aanbood voor het vernielen van den tempel en het verwoesten van Cassoemba.

Ofschoon het vooral nu voor den bevelhebber wenschelijk zou zijn geweest de komst van den heer Van Capellen af te wachten, ten einde de nieuwe instructie te kunnen raadplegen, zoo was echter elk uur, dat zonder handelen verliep, als een groot verlies te beschouwen.

In de eerste plaats toch eischte deze beleediging een schitterende vergelding, en hoe langer die werd uitgesteld, hoe meer de Vorsten door onze weifelende houding overmoedig zouden worden.

Ten tweede kon de vijand zich intusschen meer en beter versterken en nog meerdere hulptroepen doen aanrukken.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ten derde werd het verblijf voor de schepen in de Amokbaai hoe langer hoe minder verkieslijk, hoewel er nog geen dadelijk gevaar bestond noch ongelukken waren voorgekomen.

De bevelhebber overwoog nog eens nauwkeurig met den Chef van den Staf, den Luitenant-Kolonel De Brauw, welke middelen hem ten dienste stonden. Voorzeker was het gebrek aan koelies een zaak van groot gewicht, doch hierin zou men door de inlandsche zeevarenden van alle schepen kunnen voorzien. De gezondheidstoestand van de troepen was ook in de laatste dagen verbeterd; zoodat besloten werd den waarnemenden kommandant der Zeemacht eenige adsistentie te vragen en dan dadelijk naar Klongkong op te rukken.

Dien ten gevolge werd: 1°. verzocht het geheele Marine-bataljon 's morgens te vier uren van den 10n Juni te Padang-Cove aan den wal te doen zijn; 2°. van de aanwezige stoomschepen twee te bestemmen om bij het oprukken van het leger langs het strand te stoomen, ten einde waar men versterkingen zag of de tegenwoordigheid van vijanden vermoedde, naar bevind van zaken met massieve of holle projectielen te schieten. Voorts zou een ander stoomschip vier prauwen-mayang, geladen met victualiën en munitie, op sleeptouw nemen naar Cassoemba, ten einde te beproeven de lading aldaar aan wal te brengen, waardoor men het gebrek aan koelies minder zou gevoelen. En eindelijk zouden al de koopvaardij-kapiteins de inlandsche zeevarenden aan wal zenden, waardoor de koeliemacht met 150 man zou worden versterkt.

Door den waarnemenden kommandant werden al deze middelen ter adsistentie toegezegd. De stoom-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

schepen *Phoenix*, *Vesuvius* en *Onrust* werden tot bovengemelde doeleinden aangewezen, en de kommandant van het Marine-bataljon ontving last de manschappen op den 10n 's morgens te vier uren te Padang-Cove te doen debarkeeren.

Het was voorzeker voor de officieren en manschappen, tot dit bataljon behoorende, een aangename tijding te vernemen dat de bataljons-kommandant, de Kapitein-ter-zee Bouricius, bij ieder evenzeer geacht, zich, ten einde de eenmaal opgevatte taak te kunnen voltooien, aan het hoofd van het bataljon bleef stellen, in weerwil dat zijn rang hem plaatste boven den waarnemenden bevelhebber over al de troepen, den Luitenant-Kolonel Van Swieten. Zoowel zijn vroegere loopbaan, waarin hij reeds de beide Nederlandsche ridderorden verwierf, als de wijze waarop hij bij den nachtelijken aanval te Cassoemba zijn ondergeschikten was voorgegaan, boezemde algemeen een hooge mate van vertrouwen op zijn beleid in

Op den 9n Juni werden nog de noodige toebereidselen op de schepen gemaakt; ieder man ontving, behalve zijn overige uitrusting, ketoepats, zijnde rijst gekookt in zakjes van klapperbladen. 's Nachts te twee uren werden de detachementen in de landingsvaartuigen ingescheept, zoodat men te vier uren te Padang-Cove aan het strand gereed stond. Bij het lot werd de 3de kompagnie, geheel samengesteld uit matrozen van het fregat *Prins van Oranje*, onder bevel van den Luitenant-ter-zee 1e klasse De Brauw, aangewezen om onze stelling en de provisiemagazijnen te blijven bewaken. Ook bleven hierbij de reconvalescenten achter; het geheel onder de bevelen van den Majoor Hemmes van het 7de bataljon.

Door het maanlicht begunstigd trokken te vier uren

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

het 3de en 7de bataljon, benevens de Artillerie af; daarop volgden de koelies, het Marine-bataljon en de overige troepen, marcheerende waar de ruimte het gedoogde, even als den vorigen keer, met pelotons in gesloten kolonne. De genoemde schepen stoomden inmiddels het leger vooruit en naderden even vóor de Tempat Dewa, bij Soengeh-Lawas, zooveel mogelijk het strand.

Daar waren de vroeger vernielde werken hersteld, en was de vijand nog druk bezig die verder tot aan zee uit te breiden. Zware bamboezen schermen, waarachter groote massa's steenen, waren deels gereed deels in aanbouw, terwijl bovendien ranjoe's (puntige bamboezen) en bamboe-doerie het strand voor de troepen onveilig maakten. De werken waren nu tot op den kruin der nabijgelegen berghelling voortgezet.

Van de schepen werden granaten geworpen op de aan het strand vereenigde vijanden. Toen het leger zoo ver genaderd was, dat de Artillerie met goed gevolg kon werken, begon men met de veldbatterij in het front uit de houwitsers te laten werpen. Nadat de vijand, die zich tusschen twee vuren bevond, eenigen tijd vruchteloos tegenstand had geboden en het vuur uit zijn licht geschut had beantwoord, begon hij de wijk te nemen naar de hooger gelegen kleine werken. Hier werden hem echter twee kompagnieën van het 5de bataljon en tirailleur nagezonden, die, door een goed onderhouden geweervuur, hem spoedig van daar verdreven.

Op het bepaalde teeken staakten de stoomschepen hun vuur. De traversen aan het strand moesten door de Sappeurs worden opgeruimd, alvorens de Artillerie kon doortrekken. De tempel voorbijgegaan zijnde werd het leger weder in twee kolonnes gescheiden,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

waarvan de eene, bestaande uit het 5de en 7de bataljon en de bergbatterij, landwaarts in door de sawah's, en het 3de bataljon en het Marine-bataljon met de 6-pondsbatterij langs het strand trokken, blijvende het 13de bataljon bij de bagaadje. Eerstgenoemde kolonne ontdekte op de plaatsen, waar zich vroeger zulk een menigte vijanden had vertoond, slechts tusschen de 3000 en 4000 man, die zich spoedig verwijderden, toen men hen eenige blikken doozen toezond.

De stoomschepen hielden intusschen vóor het leger uit, en beschoten, overal waar zij den vijand gewaar werden, het strand en het omliggend terrein.

Aan de eerste huizen der kampong genaderd, waarin de vorige keer geen troepen waren gelegerd geweest, trok de geheele kolonne langs het strand voorwaarts. De 1e kompagnie van het Marine-bataljon werd gelast door dat gedeelte der kampong te tirailleeren, ten einde den vijand, die zich daar wellicht verscholen hield, op te sporen en te verdrijven.

De doorzochte woningen, welke men met geweld had moeten openen, droegen de kenmerken dat de bewoners zich tijd en gelegenheid hadden ten nutte gemaakt om de tilbare have met zich te voeren. De weinige nog aanwezige vijanden verdwenen dadelijk in de sawah's, en werden daar verder vervolgd door de binnenslands ageerende kolonne. Omstreeks elf uren waren de verschillende gedeelten van het leger in het centrum van de kampong bijeen, terwijl de stoomschepen nog steeds doorstoomden en de kust beschoten tot aan Lebee, een handelsplaats in het gebied van Gianjar. Het verlies aan 's vijands zijde zal op dien dag niet groot zijn geweest, aan onze zijde was één inlander dood gebleven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De weinige tegenstand tot dusver ontmoet, was den bevelhebber een bewijs, dat de vijandelijke macht te Klongkong zou geconcentreerd zijn. Hij wenschte dus liever, in afwijking van het oorspronkelijk plan, met de geheele macht derwaarts te gaan, dan die noodeloos te verdeelen.

De stoomschepen ontvingen derhalve order om naar Padang-Cove terug te keeren. Het leger betrok het zuidelijkste gedeelte der kampong met dezelfde taktiek, die vroeger gevolgd was. Voor een gedeelte vonden de bataljons nog huizen genoeg, die door den brand ongedeerd waren gelaten; enkelen, zooals het 3e bataljon, bivakeerden grootendeels onder den blooten hemel.

Het Marine-bataljon lag weder aan de strandzijde, doch had nu een halve batterij bij zich; de huizen, door dit bataljon betrokken, waren bij de groote verwoesting geheel ongedeerd gebleven. Toen de schildwachten waren uitgezet, was het geheele leger door een linie van voorposten, die aan elkander sloten, omgeven. Een eerste voorzorg, die bijna overal genomen werd, was het omverhalen van de ringmuren, ten einde het ongerief der smalle poortjes niet ten tweede male te ondervinden. Enkele achtergebleven bewoners werden nog in de huizen gevonden en meest allen afgemaakt, omdat zij als bezetenen op de soldaten aanvielen.

Nauwelijks waren de kwartieren een paar uren betrokken, toen zich aan de voorposten een parlementair aanmeldde, welke bleek te zijn de heer Lange, koopman en Nederlandsch agent, gevestigd te Koeta, in het rijk Badong. Aan het hoofdkwartier gekomen gaf deze heer aan den bevelhebber te kennen, dat de Radja Kassieman van Badong, benevens de Radja Ngoerah Agong van Tabanan den vorigen dag met 16000 man te Klongkong waren aan ge-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

komen om uitvoering te geven aan de door hen aangeboden bemiddeling, zoodat het hervatten der vijandelijkheden, juist op den dag voor de samenkomst bepaald, hen niet weinig had verwonderd. De heer Lange zelf was juist dien morgen op weg naar Klongkong, toen hij het geschut hoorende, zich had gehaast daar te komen.

Te Klongkong had hij den Dewa Agong met een macht van 33000 man aangetroffen, gereed om zich tot den laatsten man te verdedigen en voor zijn geloof te sterven; de Dewa Agong was echter zeer ter neder geslagen. Koning Kassieman was door den Vorst van Klongkong gemachtigd om de onderhandelingen aan te knoopen en den vrede te sluiten. Weerkeerig werd nu aan den heer Lange megedeeld, wat de reden was, die den bevelhebber zoo onverwijld naar de wapenen had doen grijpen, tevens werden hem de brieven getoond.

De bevelhebber stelde als vredesvoorwaarde, dat onmiddellijk aan het hoofdkwartier een gezantschap uit rijksgrooten bestaande zou verschijnen, om naar Batavia te worden afgezonden, ten einde aan den Gouverneur-Generaal in persoon vergiffenis te vragen voor de beleediging het Nederlandsche Gouvernement aangedaan; de andere voorwaarden zouden daar dan tevens worden vernomen.

Aan het verzoek van Radja Kassieman, om een officier te Klongkong te doen verschijnen ten einde de vredesvoorwaarden over te brengen, werd gevolg gegeven, en weldra begaf zich de ritmeester Von Stampa, van den heer Lange vergezeld, derwaarts op weg; zoodoende werd men tevens bekend met den weg, dien men had te volgen, indien het later noodig was voort te rukken naar de residentie van den Sultan.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Aan deze heeren werden de ontvangen brieven medegegeven als bewijzen van de rechtmatige verontwaardiging van den bevelhebber.

Bij het vallen van den avond werden strenge orders gegeven om de gewone voorzorgen toch wèl in acht te nemen, welke ook stipt werden opgevolgd. Behoudens een enkel valsch alarm liep de nacht zonder stoornis af. Ten einde de manschappen een betere huisvesting te verschaffen, werd op Maandag den 11n Juni het meer oostelijk gedeelte der kampong betrokken. De woningen, aan den ingang der kampong gelegen, hadden bijna niets geleden door den brand. Het ongeluk wilde echter, dat er weder in een der woningen een brand ontstond, die aanvankelijk een dreigend aanzien had; men slaagde er echter in, door het huis onder den voet te halen, verdere ongelukken te voorkomen.

In den vroegen morgen van dien dag waren de heeren Von Stampa en Lange in het bivak teruggegekeerd met het bericht, dat de Dewa Agong zich had verbonden binnen vijf dagen het gevorderde gezantschap, met een brief aan den Gouverneur-Generaal, te zullen zenden. De Radja van Gianjar had zeer demoedig aan den Ritmeester Von Stampa verschooning gevraagd voor den beleedigenden brief, en de Dewa Agong had verzocht den zijnen als niet geschreven te willen beschouwen.

Men verzocht den opperbevelhebber naar Padang-Cove te willen terugtrekken, wat op de stelligste wijze door hem werd afgeslagen met de verklaring, te zullen blijven tot de aankomst van het gezantschap. Indien dit den 15n niet was verschenen, zou de bevelhebber zijn plan, om naar Klongkong op te rukken, ten uitvoer brengen.

Toen de Ritmeester Von Stampa te Klongkong was

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

aangekomen, vond hij werkelijk den Dewa Agong met zijn priesters gereed om onder zijn sterke legermacht een groot Amok te organiseeren, voor het geval dat het Nederlandsche leger was opgerukt. Dit Amok zou daarin hebben bestaan, dat al zijn aanhangers zich met lans en kris gewapend op den vijand hadden geworpen om den dood te zoeken; een fanatieke handeling, die ook aan onze zijde een menigte menschenlevens zou hebben gekost, daargelaten dat, wegens de ontzettende overmacht van den vijand, de gevolgen van nog ernstiger aard voor ons leger zouden kunnen zijn.

Het stand houden van het leger te Cassoemba scheen den gewenschten indruk op de Vorsten te hebben gemaakt, want in den namiddag van den 12n kwam de heer Lange reeds aan het hoofdkwartier te Klongkong aan met een gezantschap, geheel bestaande uit personen van aanzien. Zij waren: Ida Noman Pedanda en Ida Wayang Bagoes van Klonkong; Ida Noman Rai, Ida Noman Maas en Pembukkel Toeban van Badong; Ida Made Jaksa van Tabanan; en Dewa Noman Rai en Goestie Poetae Getassan van Gianjar. Den volgenden dag werden deze afgezanten naar Padang-Cove gevoerd, om van daar met het stoomschip *Hekla* hun reis naar Batavia te vervolgen.

Op den 12n was aan het hoofdkwartier ook de tijding ontvangen, dat de Vice-Admiraal van Soerabaja met genoemd stoomschip was teruggekeerd. Tegelijkertijd was van Soerabaja vertrokken het stoomschip *Etna*, aan boord hebbende den nieuw benoemden bevelhebber, den Hertog van Saksen-Weimar-Eisenach, en sleepende een kustvaarder met het halve 14de bataljon, zoodat dit schip nu ook weldra was te verwachten. Nog denzelfden avond kwam de tijding dat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Z. D. H. den volgenden morgen vroeg zou debarkeeren en zich onmiddellijk bij het leger zou vervoegen. Ten einde den opperbevelhebber behoorlijk te ontvangen en verder geïnspecteerd te worden, marcheerden den volgenden morgen te zeven uren al de bataljons naar het strand.

Toen te negen uren de kommandant van het leger was aangekomen, defileerden de troepen voor den Hertog. Deze gaf zijn tevredenheid te kennen over het uiterlijk en de houding der manschappen, die reeds zulk een geruimen tijd in het vijandelijk land aan tallooze ontberingen en vermoeienissen waren blootgesteld geweest.

Daar door den vijand aan de gestelde voorwaarde was voldaan, werd besloten thans het Balineesch gebied te verlaten, nadat op den 14n Juni nog een bijeenkomst van den bevelhebber met de Vorsten had plaats gehad, waardoor hun volkomen onderwerping nog duidelijker aan den dag kwam.

Op dien dag 's morgens te negen uren marcheerde de geheele macht naar het zuid-westelijk gedeelte der kampong. Op een open terrein aan den ingang der kampong posteerden zich het Marine-bataljon, het 3de bataljon en de Artillerie; terwijl van daar af verder binnenwaarts het 5de, 7de en 13de bataljon geschaard stonden. Het gebouw, waarin de bijeenkomst zou plaats hebben, werd van buiten afgezet door het 14de bataljon, en van binnen door de kompagnie walbusschutters bezet.

Ten einde de Vorsten en Rijksgrooten het noodige vrij geleide te geven, was de Luitenant-Kolonel De Brauw met een detachement cavalerie naar het op twee paal van daar gelegen Gilgil gereden. Door den bevelhebber was toegestaan, dat de Vorsten zich door

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

12 à 16000 hunner onderdanen, echter ongewapend, mochten doen vergezellen, dragende de kris gedekt op den rug, zoo als de inlanders gewoon zijn in vredestijd te doen. Vooraf werden door de Vorsten een aantal geschenken gezonden, bestaande in geiten, pluimgedierte, enz.

Na een paar uur wachtens kon men eindelijk in het verschiet het detachement cavalerie ontwaren, strekkende tot geleide van eenige onder gouden payongs rijdende personen. Van alle zijden zag men nu in het uitgestrekte landschap massa's volgelingen naar de groep met de payongs toestroomen. De trein bewoog zich langzaam vooruit; blijkbaar bestond er zoowel bij de Vorsten als bij de onderdanen een groote schuwheid om de troepen te naderen. De heer Lange betuigde later, dat het hem niet weinig moeite had gekost hun bevreesdheid te overwinnen. De Radja Kassieman van Badong, de trouwe bondgenoot van ons gouvernement, liet zich het eerst overhalen, en weldra volgden ook de anderen. Bij het slaan der tamboers en het spelen der muziekkorpsen, hetgeen men als een hormat of eerbewijs deed aanmerken, zagen zij schuchter in het rond.

Behalve den Vorst van Badong werden nog ontvangen de Radja Dewa Pahang van Gianjar, de Radja Monak van Mengoei en velen rijksgrooten, ook van Klongkong. In tegenoverstelling van de vroegere bijeenkomsten met de Vorsten van Beliling en Karang-Assem, die daarbij een trotsche houding aannamen, werd deze gekenmerkt door den demoed en onderwerping van de Vorsten en hun onderdanen; zoo moest b. v. eerstgenoemde Vorst den opperbevelhebber, Z. D. H. den Hertog Bernhard van Saksen-Weimar, die omringd van een grooten staf op een verhevenheid was gezeten,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

met het hoofd ter aarde gebogen langzaam naderen.

Toen de Vorsten en gezanten eindelijk gezeten waren, werd hun door tusschenkomst van den Kapitein-Adjudant Van Capellen als tolk van den opperbevelhebber aangezegd, dat voorloopig de beleediging, waarvoor zij door het zenden van afgezanten ook aan den Gouverneur-Generaal verschooning verzochten, hun was vergeven; dat verder de afgezanten den wil van Z. Exc. zouden vernemen; en dat men nu in het vervolg op hun onderwerping en de nakoming der te sluiten tractaten rekende. Aan den Vorst van Badong werd tevredenheid betuigd over diens gehouden gedrag en zijn betoonde diensten en bemiddeling. Na bekomen verlof van den Generaal vertrokken toen de bijeengekomen Vorsten met hun gevolg, en keerden de troepen ook weldra naar hun kwartieren terug. De kommandanten van het 13de en 14de bataljon en het Marine-bataljon ontvingen verder last om te vier uren naar Padang-Cove af te marcheeren, terwijl de overige troepen den volgenden morgen vroegtijdig zouden volgen. Op het bepaalde uur werd aan deze order voldaan, en betrok ook het Marine-bataljon voor dien nacht, aangezien het reeds donker was, de kwartieren te Padang-Cove.

In den loop van Vrijdag den 15n Juni werden onder begunstiging van schoon stil weder het Marine-bataljon, het 13e en 14e bataljon, de batterijen en 450 koelies ingescheept. Den volgenden dag werd voortgegaan met het inschepen van de overige bataljons, de Cavalerie, de overige koelies en de goederen; zoodat nog alleen het 3e bataljon aan den wal bleef om Zondagmorgen insgelijks te volgen.

De stoomschepen ontvingen evenzoo order om den volgenden morgen een aanvang te maken met het

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van de reede sleepen der schepen tot voorbij het Groeneiland. Vandaar zouden de transportschepen met de Infanterie de reis naar Samarang en Soerabaja vervolgen, terwijl de schepen voor Batavia bestemd zich naar Giliang zouden begeven, ten einde daar het Admiraalschip af te wachten en verder vereenigd de reis naar Batavia voort te zetten.

Toen op Zondagmorgen ook de manschappen van het 3e bataljon den vasten wal van Bali hadden verlaten, was 's vijands land aan deze zijde weder geheel door onze troepen ontruimd.

Het fregat *Sambre*, het korvet *Argo* en acht koopvaarders verlieten op dien dag reeds de reede, terwijl het stoomschip *Etna*, aan welks boord zich de Hertog van Saksen-Weimar bevond, over Beliling naar Java vertrok. Den volgenden dag volgden de overige schepen, en op Dinsdag den 19n Juni eindelijk werd het Admiraalschip, het laatst achter geblevene, vroegtijdig door het stoomschip *Hekla* naar buiten gebracht. Terzelfder tijd zeilden de kruisprauwen en prauwenmayang de kust langs, om naar Java over te steken.

Met het stoomschip *Phoenix* moesten zich de benoemde Commissarissen voor de Balische zaken, de Luitenant-Kolonel Van Swieten en de Kapitein-Adjudant Van Capellen, nog eenigen tijd op de kust ophouden, om bij de verschillende Vorsten de zaken te regelen. Bij het verlaten van den vijandelijken grond werd de navolgende dagorder door den Hertog-Opperbevelhebber uitgevaardigd, die bij het houden van een groote parade ook op de schepen werd voorgelezen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

DAGORDER.

Derde Balische Expeditie.

Hoofdkwartier PADANG (BALI),
den 16n Juni 1849.

Het is met een waar gevoel van vreugde, dat ik aan de officieren, onder-officieren, soldaten en matrozen der Land- en Zeemacht, uitmakende de derde Balische Expeditie, kan bekend maken, dat de oorlog tegen de Balische Vorsten geheel en wel ten voordeele van het Nederlandsche Gouvernement is geeindigd.

Deze roemvolle uitkomst is men alleen aan uw dapperheid, aan uw krijgstucht en het beleid uwer bevelhebbers verschuldigd. Gij hebt een nieuwe eervolle bladzijde aan de krijgsgeschiedenis van het Indische leger gehecht.

Het heeft mij leed gedaan geen getuige van uw heldendaden te hebben kunnen zijn; zij zullen echter niet minder onuitwischbaar in mijn geheugen bevestigd blijven.

Leve de Koning!

De Luit.-Generaal Komm. der 3e Balische Expeditie,
(w. g.) B. HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR ENZ.

Den 21n Juni kwam het Admiraalschip bij het Bataviaasch eskader te Giliang aan. Uit hoofde van de vele ernstige zieken aan boord van al de schepen, besloot de Vice-Admiraal, op aanzoek van de kommandanten der overige schepen, om, in stede van de komst van het fregat *Rijn* af te wachten, de reis onmiddellijk te vervolgen. Een vrij gunstige gelegenheid bracht het eskader in den achtermiddag van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

den 25n Juni, na een afwezigheid van drie maanden en tien dagen op de reede van Batavia terug. Met de vlaggen in top zeilende, verkondigde een saluut van 21 schoten aan de ingezetenen, dat de trouwe handhavers van Neerlands rechten onder hen waren terugkeerd.

De Schutterij, de achtergebleven troepen en een aantal der aanzienlijkste ingezetenen gingen den dapperen te gemoet, ten einde hun een waardige ontvangst te bereiden, die, zoowel in de kolonie als in het moederland, een rechtmatige aanspraak op ieders erkentelijkheid en bewondering hadden verworven.

Bij den terugkeer van het leger in de hoofdplaats van Nederlandsch Indië gaf de Gouverneur-Generaal de volgende

DAG-ORDER.

De krijgsmacht, welke den vijand op Bali bevochten heeft, is van daar roemrijk teruggekeerd. Moed, beleid, krijgstucht en volharding, te midden van ontberingen, hebben onder een gloeienden hemel weder onze dappere Land- en Zeemacht gekenmerkt.

De eer onzer wapenen en van onze oud-Hollandsche vlag is op Bali gehandhaafd, en ontzag is ingescherpt voor Nederlands heerschappij in Oost-Indië. 's Konings Land- en Zeemacht hebben zich weder verdienstelijk gemaakt bij het vaderland.

Gegeven te Batavia, den 26n Juni 1849.

De Minister van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht beoosten de Kaap de Goede Hoop.

(w. g.) ROCHUSSEN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Te Samarang werden, even als te Batavia, de troepen met de meeste geestdrift ingehaald en ontvangen; ook daar toonden de ingezetenen, dat zij de groote diensten, door hen aan het vaderland bewezen, naar waarde wisten te schatten.

Later werden te Batavia door de burgerij aan al de militairen, die aan de expeditie hadden deelgenomen feestelijkheden ter hunner eere aangeboden. Op het Waterloo-plein had een groot volksfeest plaats gevolgd door een feestmaal der soldaten, dat besloten werd met illuminatie en vuurwerk. Die dag werd ook in vroolijkheid doorgebracht door de bemanningen op de schepen ter reede. Eenige dagen later werd ter eere van de officieren een souper met een luisterrijk bal gegeven in de sociëteit *De Harmonie*.

Aan den Luitenant-Kolonel Van Swieten viel de welverdiende onderscheiding ten deel van door den Gouverneur-Generaal, onder nadere goedkeuring van Z. M. den Koning, te worden benoemd tot Kolonel der Infanterie.

De Commissarissen voor de Balische zaken, die achtergebleven waren ter verdere regeling der aangelegenheden, benoemden Radoe Dewa Gedeh Tankeban, Koning van Bangly, tot Vorst van Beliling, die den 25n Juni in die hoedanigheid werd geïnstalleerd. Hij beloofde als Rijksbestuurder onder zich te zullen aanstellen den Pengawak van Beliling, Goestie Made Rai, die bij de vlucht van den Koning, na de inname van Djagaraga, tot Pengawak was benoemd.

Verder werd op den troon van Karang-Assem geplaatst Anak Negoerah Ketoet Karang Assem, Vorst van Matarum, op het eiland Lombok, die derhalve zijn wensch om het land, eertijds door zijn voorzaten

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

geregeerd, weder onder zijn gezag te hebben, vervuld zag.

Ook werd op den 29n Juni te Banjoewangie de nieuwe Vorst van Djembrana, onder den titel van Ratoe Goestie Poetoe Negoerah, in zijn waardigheid bevestigd.

Voorts zonden de Commissarissen, na gehouden overleg met Koning Kassieman van Badong, brieven aan al de Vorsten, waarbij zij tegen den 14n Juli te Koeta, ten huize van den Nederlandschen Agent den heer Lange, werden bijeengeroepen, ten einde de vredesvoorwaarden te vernemen en aangaande hun belangen te worden gehoord. Alleen de Koningen van Mengoei en Gianjar kwamen een dag later; doch toen waren ook al de Vorsten aldaar bijeen.

De bijeenkomst getuigde van de goede gezindheid der Vorsten, en niet minder van hun vrees om op eenigerlei wijze zich het ongenoegen van ons Gouvernement op den hals te halen, zoodat dan ook op den 15n Juli de akten van overeenkomst door allen werden onderteekend. Voorzeker het krachtigst bewijs van de machtige uitwerking der krijgsoperatiën van onze legermacht.

Op dien dag waren de gezamenlijke Vorsten vergezeld van een gevolg van 30 000 man, die allen op kosten van den heer Lange werden gehuisvest en gevoed. Bij al degenen, die zich gedurende dezen veldtocht hebben verdienstelijk gemaakt, heeft ook de heer Lange aanspraak met eere te worden genoemd; hij heeft gevaar, moeite noch opoffering ontzien om het Gouvernement in de bereiking van het gewichtige doel behulpzaam te zijn.

De Vorsten van Badong, Tabankan en Gianjar vroegen verlof, om een gezantschap naar Batavia te

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

mogen zenden, en de Dewa Agong van Klongkong gaf den wensch te kennen, om vereerd te mogen worden met een bezoek van de Commissarissen.

Den volgenden dag keerden de Vorsten naar hun rijken terug. Na eerst nog te Salemparang op Lombok de zaken betreffende den troon van Karang-Assem te hebben geregeld, keerden de heeren Van Swieten en Van Capellen op den 26n Juli met het stoomschip *Phoenix* op de reede van Batavia terug.

Toen de vredestractaten waren geratificeerd, maakte de Gouverneur-Generaal bij proclamatie van den 25n Augustus bekend, dat het Nederlandsche Gouvernement met de Balische Vorsten in staat van vrede en vriendschap verkeerde, en dat, ingevolge de vredesvoorwaarden, aan opvarenden van verongelukte schepen op de kust van Bali bescherming en hulp werden beloofd, wanneer die vaartuigen niet ontijdig zouden verlaten zijn.

Hierdoor werd derhalve vernietigd de proclamatie van 22 Aug. 1848, waarbij de Vorsten van Karang-Assem en Beliling verklaard waren te zijn in staat van oorlog met het Nederlandsche Gouvernement, en hielden de daaruit voortvloeiende belemmeringen voor den handel met die rijken op.

Later had de uitreiking der tractaten aan de Balische Vorsten plaats door den gecommitteerde, den Kapitein-Adjudant Van Cappellen, Adsistent-Resident van Banjoewangie, die bij de kennisgeving dier handeling zeer de genoten ontvangst roemde en verklaarde zich overtuigd te houden, dat de Vorsten de aangegane verbintenissen getrouw zouden nakomen.

Ingevolge Besluit van den Gouverneur-Generaal werd ook de bezetting te Beliling ingetrokken; op den

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

In November kwamen de laatst achtergebleven troepen en het materieel te Soerabaja aan.

Het behoeft geen betoog, dat de officieren en manschappen allen even verheugd waren over den glansrijken afloop der expeditie, die langer had geduurd en meer opoffering en inspanning had gevorderd dan men van te voren had verwacht. Een aantal van de hunnen, die krachtvol en gezond waren mee te velde getrokken, telden zij niet meer onder hun kameraden. Velen hunner krijgsmakkers waren gevallen door het vuur en het staal der vijanden, doch veel grooter was het getal van hen, die door ziekten en vermoeienis in het vijandelijk land waren ten grave gedaald of later aan de gevolgen bezweken.

Zoo stierf nog plotseling aan boord van het fregat *Rijn*, na den terugkeer der troepen te Soerabaja, de Luitenant-Kolonel Dibbets, ten gevolge van de doorgestane vermoeienissen. Zoo leed, een paar dagen voor de aankomst te Batavia, ook het Marine-bataljon een gevoelig verlies door het overlijden van den Luitenant der Mariniers Le Mahieu, die op beide tochten met veel ijver als Adjudant had gefungeerd.

Doch wij willen niet voortgaan met de lijst der gevallenen voltallig te maken. Het blijkt uit ons relaas voldoende, dat op deze belangrijke expeditie Landmacht en Zeemacht om 't zeerst hebben gewedijverd in de vervulling van haar plichten, en dat Hollands roem en eer luisterrijk werden gehandhaafd, maar tevens dat, al bleef de overwinning ook aan onze zijde, zij niettemin duur werd gekocht.

De derde Balische Expeditie is en blijft een roemrijk feit in onze Indische krijgsgeschiedenis; wij mogen dus dit verhaal niet besluiten zonder de namen te vermelden van allen, die wegens hun bijzondere ver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

diensten het geluk hadden een loffelijke onderscheiding te ontvangen, en welke volgens de officieele staten, voorkomende in de *Bataviasche Courant*, hierachter zijn opgenomen (1).

---

(1) Zie Bijlagen E, F, G, H, I, K, en L.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage A.

DERDE BALISCHE EXPEDITIE.

MARINE.

KOMMANDANT:

Vice-Admiraal J. P. MACHIELSEN.

ADJUDANT:

Luitenant-ter-zee 2e kl. F. A. A. GREGORY.

ADMINISTRATIE:

Adjunct-Administrateur J. J. WINSSER.

Fregat Prins van Oranje.

500 koppen.

Kommandant: Kapitein-ter-zee J. F. D. Bouricius.

Stort, B. E.	Kapt.-Lt. 1e off.	Rose, G. F. C.	Adelb. 1e kl.
Verster, F. T.	Luit. 1e kl.	Van der Wijck, jhr. C. J. F.	id.
De Brauw, C. P.	id.	Padtberg, J. H. M. A.	id.
Schreuder, J. A. H.	Luit.-t.-z. 2e kl.	Terbeek, J. P.	Off. v. Gez. 1e kl.
De Fremery, W.	id.	Leese, E. F.	id. 2e kl.
Klerck, jhr. A.	id.	Vernhout, H. L.	id. 3e kl.
Arntzenius, J. O. H.	id.	Jeekel, C. A.	Off. v. Adm. 1e kl.
Van Asperen, A. M. J.	id.	Van Es, W. J. R.	Adj.-Admin.
Kerkwijk, A.	Adelb. 1e kl.	Tromp, A. E. M.	Scheepsklerk.
Buijskes, P. J.	id.	Umbgrove, C. J.	id.
Kniphorst, J. H. R. E.	id.	Ernst, gnd. van Sievert, L. A.,	Kapt. der Mar.
Dronkers, A.	id.	Quarles de Quarles, baron L. J. A.	1e Luit. d. Mar.
De Stuers, jhr. L. H. W. M.	id.		

Fregat Rijn.

300 koppen.

Kommandant: Kapitein-ter-zee F. A. Jöhr.

Wouters, A.	Lt.-t.-z. 1e kl. 1e off.	De Fremery, N. C.	Adelb. 1e kl.
Buschman, G. H.	„ 1e kl.	Kelk, J. W.	Off. v. Gez. 1e kl.
Baak, J. C.	id.	Klee, J. B.	id. 3e kl.
Van Rhijn, J. W.	id. 2e kl.	Van Bijsterveld, G. P.	Off. v. Adm. 1e kl.
Van de Velde, J. C. H.	id.	Zeegers, S.	Adj. Adm.
Kuijs, C. J. C.	id.	Huisman van Dueren, M. G. J. A.	Scheepsklerk.
Teding v. Berkhout, jhr. P. W.	Adelb. 1e kl.	Van der Schalk, T. M.	id.
Hackstroh, C. T.	id.	Kindt, P. E.	1e Luit. der Mar.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Fregat Sambre.

320 koppen.

Kommandant: Kapitein-ter-zee H. Ferguson.

Nooij, A.	Lt.-t.-z. 1e kl. 1e off.	Van Heerdt tot Eversberg, baron J.H.A.W.	Adelb. 1e kl.
Van Druten, P. W.	Luit.-t.-z. 1e kl.	Struick, R. P.	id.
Nouhuijs, G. H.	id.	Van Thiel, F. J. G.	id.
Storm v.'s Gravesande, C. J. G.	id. 2e kl.	Pop, G. T.	Off. v. Gez. 1e kl.
Jordens, J. H. G.	id.	Van Stockum, C. M.	id. 2e kl.
Van de Poll, A. J.	id.	Smeets, F. J. G. A.	id. 3e kl.
Hugenholtz, J. A. H.	id.	Westerouen van Meeteren, A. M.	Off. v. Adm. 1e kl.
Rietveld, A.	Adelb. 1e kl.	Le Mahieu, P. A.	Scheepsklerk.
Van Slooten, O.	id.	Van Wely, J. C. L. H.	id.
Van Alphen, F. H. P.	id.	Le Mahieu, J. L.	1e Luit. der Mar.
Servatius, G. F.	id.		

Korvet Argo.

180 koppen.

Kommandant: Kapitein-ter-zee C. van der Hart.

Van Vreeland, M. C.	Luit. 1e kl. 1e off.	Sluijterman van Loo, W.	Adelb. 1e kl.
Hoek, A.	Luit. 1e kl.	Peters, W.	Off. v. Gez. 2e kl.
Von Schmidt auf Altenstadt, jhr. J. B. E.	Luit. 2e kl.	Evertse, H.	id. 3e kl.
V.d. Velden Erdbrinck, P.	id.	Anemaet, P. C. W.	Off. v. Adm. 2e kl.
Sieburg, N. C.	id.	Van der Hart, D. C.	Scheepsklerk.
Heemskerck van Beest, jhr. J. E.	Adelb. 1e kl.	Ziervogel, C. G.	2e Luit. der Mar.

Stoomschip Hekla.

80 koppen.

Kommandant: Kapitein-Luitenant J. H. Sterk.

Toewater, F. R.	Luit. 2e kl. 1e off.	Ascherberg, L.	Off. v. Gez. 2e kl.
Klerck, jhr. H. P.	Luit. 2e kl.	Spanjaard, J. S.	Off. v. Adm. 2e kl.
Koning, P.	id.	Klein, J. W.	Scheepsklerk.
Machielsen, K. H. A.	id.		

Stoomschip Phoenix.

90 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. J. May.

Andreae, J.	Luit. 2e kl. 1e off.	Swaving, J.	Off. v. Gez. 2e kl.
Roelofs, J.	Luit. 2e kl.	Sinclair, A. J.	Off. v. Adm. 3e kl.
Van Capellen, jhr. J. H.	id.	Wolfson, F.	Scheepsklerk.
Buijs, J. E.	id.		

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Stoomschip Vesuvius.

90 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. H. Camp.

Groll, J.	Lt.-t.-z. 2e kl.1e off.	Phaff, J. J. A. D.	Luit.-t.-z. 2e kl.
Van der Haak, P. M.	Luit.-t.-z. 2e kl.	Seetzen, O. D.	Off. v. Gez. 3e kl.
Buddingh, P.	id.	Verboon, R. J. C.	Off. v. Adm. 2e kl.

Stoomschip Etna.

90 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. J. A. Eschauzier. (1)

De Man, J. G.	Luit. 2e kl. 1e off.	Van der Gronden, D.	Adelb. 1e kl.
De Jonge, jhr. W. H.	Luit.-t.-z. 2e kl.	Rautter, L.	Off. v. Gez. 2e kl.
De Graaf, D. A. J. B.	id.	Lagaay, A. A.	Off. v. Adm. 3e kl.
Van de Poll, jhr. A.	id.	Van Kruijne, A. W.	Scheepsklerk.
Rijk, C. A. B. D.	id.		

Stoomschip Borneo.

40 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. E. Fraser. (2)

Van Gorkum, F. J. E.	Luit. 1e kl. 1e off.	Pompe van Meerdervoort, jhr. J.	Adelb. 1e kl.
Arendsen de Wolff, R. W. G.	Luit.-t.-z. 2e kl.	De Roos, H.	Off. v. Gez. 3e kl.
's Graeuwen, A. A.	id.	Daum, G. C.	Adj.-Administr.

Stoomschip Samarang.

50 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. J. D. Wolterbeek.

Van den Berg, F. A.	Luit. 2e kl.	Spitzar, J. C.	Off. v. Gez. 3e kl.
Bleckmann, G. M.	id.	Schmit, F. C.	Adj.-Administr.
Tromp, F. C.	Adelb. 1e kl.		

Stoomschip Onrust.

45 koppen.

Kommandant: Luitenant 2e kl. T. A. Nieuwenhuizen.

Gaymans, A. A. A.	Luit. 2e kl.	A. Lilienfeld,	Off. v. Gez. 3e kl.
Van Bennekom, W. O. A.	id.	Schaalje, F. C.	Adj.-Administr.

---

(1) Reeds bij den aanvang der expeditie, wegens ziekte, in het bevel vervangen door den 1n Officier Luit.-t.-z. 2e kl. J. G. De Man.

(2) Idem, idem door den 1n Officier Luit.-t.-z. 1e kl. F. J. E. Van Gorkum.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Schoener Banda.

46 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. G. Vogelpoot.

Beelaerts van Emmichhoven, P.	Luit. 1e kl.	Meijer, jhr. A.	Luit. 2e kl.
v. Erp Taalman Kip, W. F.	Luit. 2e kl.	Juzi, C. F. W.	Off. v. Gez. 3e kl.
		Zillesen, E. A.	Off. v. Adm. 3e kl.

Schoener Saparoea.

45 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. A. D. Kluijskens.

Hansen, F.	Luit. 1e kl.	Van de Kasteele, J. C. J.	Luit. 2e kl.
Quarles van Ufford, jhr. H.	Luit. 2e kl.	Kluge, J. T. G. T.	Off. v. Gez. 3e kl.
		Tromp, C.	Adj.-Administr.

Schoener Dolfijn.

47 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. C. J. Berghuis.

Van Kuijk Wittermans, A. J.	Luit. 2e kl.	Holmberg de Beckfelt, jhr. N. A.	Adelb. 1e kl.
Andreau, K. F. R.	id.	v. Königslöw, A. B. A. F.	Off. v. Gez. 3e kl.
		Runckel, J. P.	Adj.-Administr.

Schoener Amboina.

50 koppen.

Kommandant: Luitenant-ter-zee 1e kl. P. Dibbets.

Muller, J. P. G.	Luit. 2e kl.	Von Königslöw, J. C. A.	Off. v. Gez. 3e kl.
Van Heerdt, baron W. H.	id.	Van Es, H. C. J.	Adj.-Administr.
Van Heeckeren van Waliën, baron F. W.	Adelb. 1e kl.		

Schoener Banka.

46 koppen.

Kommandant: Luitenant 1e kl. J. J. Machielsen.

Baak, E. M. C.	Luit. 2e kl.	Duvelaer van Campen, M. J.	Adj.-Administr.
Brouwer, D. J.	id.	Thepass, A. H.	Off. v. Gez. 3e kl.
Gey van Pittius, jhr. J. K. L.	Adelb. 1e kl.		

Schoener Circe.

36 koppen.

Kommandant: Luitenant-ter-zee 2e kl. J. M. J. Brutel de la Rivière.

Van Limburg Stirum, A. graaf.	Luit. 2e kl.	Schneider, G. F. A.	Off. v. Gez. 3e kl.
Schokker, H.	id.	Van der Hart, W. A.	Adj.-Administr.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Transportschepen.

Diligence.	Margaretha Ida.	Abdul Hassan.	
Generaal Chassé.	De vriendschap.	Alfulk.	
Vier gebroeders.	Elizabeth.	Carolina.	
Stad Zierikzee.	Menado.	Aliat Rachman.	
Jeannette Philippine.	Bacht Mastora.	Balgis.	
Japan.	Fatool Barie.	Sulma.	
Sara Johanna.	Aliat Tulbarie.	Assad Dulla.	
Eliza Suzanna.	Amanna Tulbarie.	Geertruida Maria	Ziekenschepen.
Sara Lydia.	Goansing.	Hector	Ziekenschepen.

Vaartuigen om bij het landen dienst te doen.

Schoener Doris, met:
12 gewone kruisprauwen.
18 prauwen-mayang.
8 vlotten, samengesteld uit
16 landschouwen.

LANDINGS-BATALJON.

KOMMANDANT:

Kapitein-ter-zee J. F. D. Bouricius.

ADJUDANT:

1e Luitenant der Mariniers J. L. Le Mahieu

GENEESKUNDIGE DIENST:

Officier van Gezondheid 2e kl. W. Peters.
Officier van Gezondheid 3e kl. H. Evertse, gewond en vervangen door
Officier van Gezondheid 3e kl. Vernhout.

Mariniers.

302 onderofficieren en manschappen.

1e Kompagnie.		2e Kompagnie.	
Ernst genaamd van Sievert, L. A.	Kapt.	Quarles de Quarles, baron L. J. A.	1e Luit.
Arntzenius, J. O. H.	Luit.-t.-z. 2e kl.	Kindt, P. E.	id.
Ziervogel, C. G.	2e Luit.	Hugenholtz, J. A. H.	Luit. 2e kl.
Holmberg de Beckfelt, jhr. N. A.	Adelb. 1e kl.	Van Sloten, O.	Adelb. 1e kl.
De Fremery, N. C.	id.	Gey v. Pittius, jhr. J. K. L.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Matrozen.

300 onderofficieren en manschappen.

3e Kompagnie.

De Brauw. C. P.	Luit. 1e kl.
De Fremery, W.	Luit. 2e kl.
Klerck, jhr. A.	id.
Van der Wijck, jhr. C. J. F.	Adelb. 1e kl.
De Stuers, jhr. L. H. W. M.	id.

4e Kompagnie.

Baak, J. C.	Luit. 1e kl.
Von Schmidt auf Altenstadt, jhr. J. E. B.	Luit. 2e kl.
Van Capellen, jhr. J. H.	id.
Hackstroh, C. T.	Adelb. 1e kl.
Sluijterman van Loo, W.	id.

5e Kompagnie.

Nouhuijs, G. H.	Luitenant-ter-zee 1e kl. (*)
Toewater, F. R.	id. 2e kl.
Van der Pol, jhr. A.	id. 2e kl.
Van Heerdt tot Eversberg, jhr. J. H. A. W.	Adelborst 1e kl.
Struick, P. W.	id.

De Luit.-ter-zee 2e kl. P. M. Van der Haak, belast met de zorg over de koelies.

(*) Na het gevecht van Cassoemba overleden en in het bevel der 5de komp. vervangen door den Luitenant-ter-zee 2e kl. jhr. J. H. Van Capellen, die vervangen is in de 4de komp. door den Luitenant-ter-zee 2e kl. J. E. Buijs en later door den Luitenant-ter-zee 2e kl. G. M. Bleckmann.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage B.

DERDE BALISCHE EXPEDITIE.

OPPERBEVELHEBBER GOUVERNEMENTS-COMMISSARIS:

Generaal-Majoor A. V. MICHIELS.

ADJUDANTEN:

Kapitein-Adjudant, jonkh. T. Van Capellen.
1e Luitenant, W. A. C. Ardesch, Infanterie.
1e Luitenant, P. H. Uhlenbeck, Genie.
Luitenant-ter-zee 2e kl., P. F. Uhlenbeck, vervangen door
Luitenant-ter-zee 2e kl., W. H. De Jonge.

STAF:

Luitenant-Kolonel, C. A. De Brauw, Infanterie-Chef.
Ritmeester, S. Von Stampa Cavalerie-Souschef.
Kapitein, H. C. Staring, Infanterie-Adjoint.
Dirig. Officier v. Gez. 1e kl., G. Wassink, Geneeskundige dienst.
Mr. C. J. Van Haastert, Auditeur-Militair.
Adjunct-Intendant, M. Van Weddingen.
Adjunct-Aspirant-Intendant, J. C. Van Oosterum.

Infanterie.

3e Bataljon. 1010 man.

Luitenant-Kolonel	Poland, T.
Majoor	Libourel, J. E. H.
Luitenant-Adjud.	Eschauzier, G. J.
Betaalm. 1e Luit.	La Gordt Dillié, P. M.
Officier van Gez.	Schreiner, L.

Kapiteins.	2e Luitenants.
Macdonald, J. W.	Camauer, A. A. K.
De Brauw jhr. V. M.	Hardenberg, A. C.
Scheltens, J. E.	Frappier, A. A. G.
Maier, H.	Bijl de Vroe, G. S. J. J. D.
Nack, P. J.	Pantekoek, C.
Van Houten, H.	Moorrees, J. H.
Schukking, C. L.	Grolman, C.
1e Luitenants.	Van Heemskerck, W. E. F.
Von Schimmelmann, E. C. K. W.	Daniels, H. J.
De Seyff, R. F.	Egé, J. F.
Van Riesen, W.	Schröder, T. W.
Rijks, B. H. J.	Baaij, M.
Willemsen, G.	Schröder, C. L.
Van Golstein, G. D. A.	Westenberg, C. J.
Hendriks, N.	

5e Bataljon. 900 man.

Luitenant-Kolonel	Helbach, A. H.
Majoor	Roqué, T. E.
Luitenant-Adjud.	De Neve, G. P.
Betaalmeester	De Sturler, L. V. J. E.
Officier van Gez.	Stabel, L.

Kapiteins.	2e Luitenants.
Schultze, J. H. C.	Van Oijen, L. C. C.
Poolman, G. J.	Van Vugt, G. L. C. C.
Engelenburg, F. T.	Van Oijen, H. W.
Schwab, J.	Loggere, B.
Kress, W. P.	De Nerée, A. J. P. H. C.
Sorg, J. F.	König, J. W.
	Termijtelen, J. C.
1e Luitenants.	Kress, J.
Walter, W. A. J. J.	Struiken, A.
De Nerée, L.	Meijer, C. J.
Van den Berg, M. L. G.	D'Harvant, J. L.
Schoemaker, J. F.	Van Egten, G. J.
Daniels, J. A.	
Sindikus, J. W. H.	

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

7e Bataljon. 900 man.

Luit.-Kolonel	Le Bron de Vexela, B. F. J. H.
Majoor	Hemmes, J. M.
Luit.-Adjud.	Yske, A. A.
Betaalm.	Prins, L. J.
Off. van Gez.	Filet, G. J.

Kapiteins.	2e Luitenants.
Happé, E. C. F.	Räcke, J. H. H. A.
Dessart, N. A.	Luykx, F.
Buijs, H. W.	Saueressig, P. F. E. F. J.
Boon v. Ostade, C. H.	Heyligers, A. W. F.
Hachez, J. C. A. H.	Nieborg, G.
Wollweber, C. A. F. W	Strengnaerts, J. G. G. H.
1e Luitenants.	Derens, C.
Raat, H.	Veenhuijzen, H. L.
Barberino, F. M.	Heckler, J.
Van Zee, J. L.	Harmsen, J. C.
Crena, F.	Van Eugen, C. T.
Camphuis, A. J.	Moltzer, D. M. J.
Haan, J. H.	

13e Bataljon. 1010 man.

Luitenant-Kolonel	Van Swieten, J.
Majoor	Sorg, F. J.
Luitenant-Adjud.	VanRouveroy, L. J. W.
Betaalmeester	Oosterhout, J. W.
Officier van Gez.	Bauer, J. R. A.

Kapiteins.	2e Luitenants.
Smits, J. C. J.	Hoffmann, F. G.
Gevers, jhr. D. M.	Smets, M. F.
VanHamel, A. H. J. G.	Donleben, L. F.
Vorstenbos, J.	Van der Schrieck, R. A. J.
Reiger, B. T.	Schuak, C. A.
Van Wely, H. D.	Bourcourd, jhr. J. L. E.
Crena, J. H.	Bauer, H.
1e Luitenants.	Prager, J. C. W.
Giltay, G. F.	Cochius, G. J. C. A.
Van Rijn van Alkemade, A. C.	Von Ziwet, H.
Steenmeijer, H. A.	Kriesveld.
De Val, M. W.	Fritzen, K. G.
Penning Nieuwland, J. R.	Steck, F. G.
Van Swieten, P.	

Artillerie.

Luitenant-Kolonel	A. Meis.
Majoor	W. A. Kuijck.
Luitenant-Adjudant	J. Seelig.

2e Kompagnie. 6 pd.	3e Kompagnie. 3 pd.	Belegeringspark.
Kapitein Kellerman, R. J.	Kapitein Van Maanen, T. J.	Kapitein Alberti, J.
1e Luit. Sikkens, J.	1e Luit. Moerman, J. L.	1e Luit. Krämer, J. F.
1e „ Casembroot, A. J. L. De.	2e „ De Haan, A. G.	1e „ Koster, P. H.
2e „ De Mol van Otterloo, J. C. E.	2e „ Eekhout, B. J.	1e „ Kusky, G. W.
2e „ Schellenbach, P.		2e „ Kuijpers, J. W. E.
2e „ Brouerius van Nidek, J.		2e „ Niemantsverdriet, J.
		Vier mortieren à 20 duim.
Vier kanons à 6 pd.	Vier kanons à 3 pd.	Vier idem à 11½ duim.
Vier houwitsers à 16 duim.	Twee mortiers à 11½ duim.	Twee lange houw. à 15 dm.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Genie Sappeurs.

200 man.

Luitenant-Kolonel	Dibbets, A. H.
Majoor	Steinmetz, E. C. C.
Luitenant-Adjud.	Bouwensch, K. E. W.

Een kompagnie.

1e Luit.	Haitink, E. A.
1e „	Deeleman, L. H.
1e „	Bleckmann, H.
2e „	Egter van Wissekerke, A. W.

Kavalerie.

30 man.

2e Luitenant	Steyn, F. A.

Hulptroepen.

300 man.

Kapitein	Pieplenbosch, J.
Betaalmeester	Grouw, G. H.

4000 man hulptroepen van Lombok.

BIJ DE DIRECTIE VAN DEN GENEESKUNDIGEN DIENST.

De Officier van Gezondheid, C. W. B. Voigt.
Adjoint van den Officier van Gezondheid 1e kl.: de Officier van Gezondheid 3e kl. W. C. De Nies.

OP DE ZIEKENSCHEPEN EN AMBULANCE.

De Officieren van Gezondheid: M. O. Robinow; J. F. C. F. Schramm; F. W. F. Scholl; L. P. Kervel; H. R. T. Fontanes.
Eerst aanwezende Apotheker: J. H. Hoogland.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage C.

NOMINATIEVE STAAT der schepen, welke, hetzij als oorlog-, transport- of ziekenschepen, deel hebben genomen aan de 3de Balische Expeditie, 15 Maart tot 26 Julij 1849.

NAMEN DER SCHEPEN.	Kapiteins of Kommand.	Ten overvoer aan boord hebbende en dienst waartoe bestemd.
Z. M. fregat Prins van Oranje.	Kapitein-ter-zee J. F. D. Bouricius.	281 man en 2 prd. Uitmakende
„ „ Sambre.	Kapt.-t.-z. H. Ferguson.	148 „ het 7de
„ korvet Argo.	„ C. v. d. Hart.	148 „ bataljon,
Koopv.-bark Vier gebroeders.	Kapitein Smit.	299 „ „ 1 „ 876 man.
„ fregat Diligence.		276 „ „ 3 „ Uitm.
„ „ Japan.		199 „ het 13de
„ „ Generaal Chassé.		200 „ bataljon,
„ bark Stad Zierikzee.		278 „ „ 1 „ 953 man.
„ fregat Sara Johanna.	Kapitein Sweys.	300 „ Uitm.
„ „ Jeannette Philippine.		300 „ het 5de bataljon,
„ „ Elizabeth.	Kapitein Serlee.	300 „ 900 man.
Z. M. „ Rijn.	Kapt.-t.-z. F. A. Jöhr.	282 „ Uitm.
Koopv.- „ Eliza Suzanna.		205 „ het 3de
Kustvaarder Bacht Mastora.		223 „ bataljon,
„ Abdul Hassan.		273 „ 983 man.
Koopv.-fregat Sara Lydia.	Kapitein Van der Tak.	150 „ „ 90 „ Artillerie.
„ „ Margaretha Ida.		100 „ „ 80 „
„ „ De vriendschap.		150 „ „ 90 „
„ „ Menado.		150 „ Sappeurs, 65 Artill. en positiegeschut.
Kustvaarder Fatool Barie.		350 „ tr. en koel. Hulptroepen en koelies van Madura.
„ Aliat Rachman.		350 „ „ „ „
„ Amanna Tulbarie.		350 „ „ „ „
„ Alfulk.		350 „ „ „ „
„ Carolina.		350 „ „ „ „
„ Aliat Tulbarie.		350 „ „ „ „
„ Hector.		Ziekenschip.
Koopvaarder Geertruida Maria.		Ziekenschip.
Kustvaarder Assid Dulla.		Transportschip Victualie.
„ Balgis.		„ „
„ Sulma.		„ „
„ Goansing.		„ Steenkolen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN DER SCHEPEN.	Kapiteins of Kommand.	Ten overvoer aan boord hebbende en dienst waartoe bestemd.
Z. M. stoomschip Hekla.	Kapt.-Luit. J. H. Sterk.	180 koelies.
„ „ Phoenix.	Lt. 1e kl. J. May.	Sleepdienst.
„ „ Borneo.	„ 1e „ F. J. E. Van Gorkum.	„
„ „ Samarang.	„ 1e „ J. D. Wolterbeek.	„
„ „ Vesuvius.	„ 1e „ H. Camp.	
„ „ Etna.	„ 2e „ J. G. De Man.	De Staf-Generaal.
„ „ Onrust.	„ 2e „ T. A. Nieuwenhuizen.	
Z. M. schoener Banda.	„ 1e „ G. Vogelpoot.	
„ „ Banka.	„ 1e „ J.J.Machielsen.	
„ „ Amboina.	„ 1e „ P. Dibbets.	
„ „ Saparoea.	„ 1e „ A.D. Kluijskens	
„ „ Dolfijn.	„ 1e „ C. J. Berghuis.	
„ „ Circe.	„ 2e „ J. M. J. Brutel de la Rivière.	
Gouvern. civiele schoener Doris.	Civiel gezagh. J. B. Olijve Loubriat.	
Kruisboot No. 1 groot model.		
„ „ 4 „ „		
„ „ 8 „ „		
„ „ 9 „ „		
„ „ 35 „ „		
„ „ 5 klein „		
„ „ 12 „ „		
„ „ 36 „ „		
„ „ 37 „ „		
„ „ 38 „ „		
„ „ 39 „ „		
„ „ 44 „ „		

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage D.

BATAVIA, 7 Maart 1849.

De Vice-Admiraal, Directeur en Kommandant van Z. M. Zeemacht in O. I. en Inspecteur der Marine, heeft goedgevonden:

De volgende regeling tot het debarkeeren, voor Beliling, der troepen, Artillerie, Cavalerie, koelies en hulptroepen bij de 3de expeditie tegen Bali, ter kennis te brengen van de kommandeerende officieren van Z. M. schepen en vaartuigen, bestemd voor die expeditie; wijders aan de gezagvoerders der koopvaardijschepen en den gezachhebber van den Gouvernements-schoener *Doris*, om te doen strekken tot informatie en opvolging.

Tot het landen dier troepen voor Beliling zullen, ingeval de geheele scheepsmacht van Batavia, Samarang en Soerabaja zich daar bevindt, en de landing gelijktijdig geschiedt, de aangegeven vaartuigen worden gebezigd en volgens de opgegeven rang schikking naar den wal roeien; de onderlinge afstand tusschen iedere linie zal ongeveer 100 el moeten bedragen.

De 1ste kolonne, 7de bataljon, 2de linie, welke ingescheept is als volgt: 148 man op de *Sambre*, 301 op de *Prins van Oranje*, 148 op de *Argo*, en 300 op de *Vier gebroeders*, zal zich embarkeeren als volgt. De manschappen van het fregat *Sambre* in de barkas, groote sloep en werksloep van dat fregat en 2 prauwen-mayang. De leiding hiervan, zijnde de 1ste sectie, wordt opgedragen aan den Luitenant-ter-zee 2de klasse, A. J. Van de Poll, van de *Sambre*. Die van Z. M. fregat *Prins van Oranje* in de barkas, groote sloep en werksloep van dat fregat, benevens de groote sloep van de *Rijn*, werksloep *Hekla*, werksloep *Phoenix* en werksloep *Samarang* en 4 prauwen-mayang. De leiding hiervan is opgedragen aan den Luitenant 2de klasse A. Klerck, zijnde dit de 2de sectie. Die van de *Argo* in de barkas, groote sloep en werksloep van dit korvet, benevens de werksloep van de *Etna* en 2 prauwen-mayang. De leiding hiervan, als de 3de sectie, is opgedragen aan den Luitenant Van de Velde Erdbrinck, van dat korvet. Die van de *Vier gebroeders* in de barkas en werksloep van het schip, benevens de werksloepen van de *Jeannette Philippine*,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Elizabeth, *Sara Johanna*, *Eliza Suzanna* en 10 prauwen-mayang, onder de leiding van den Luitenant Bleckmann, van het stoomschip *Samarang*. Deze kolonne zal de 2de divisie uitmaken, en is de leiding daarvan opgedragen aan den Luitenant 1ste klasse F. T. Verster, die daartoe een sloep ter beschikking moet hebben.

De 2de kolonne 13de bataljon, welke ingescheept is als volgt: 300 man op de *Diligence*, 225 op de *Japan*, 300 op de *Stad Zierikzee* en 225 op de *Generaal Chassé*, zal zich als volgt embarkeeren. Van de *Diligence*, in de barkassen van het fregat *Rijn*, schoener *Banda*, *Dolfijn* en *Circe*, en *Diligence* in de 2 raderbooten *Etna* en werksloep *Rijn*, werksloep *Japan*, *Stad Zierikzee* en *Diligence*, en in de barkassen *Japan*, *Stad Zierikzee* en *Generaal Chassé*. De leiding hiervan, zijnde de 1ste sectie, wordt opgedragen aan den Luitenant 2de klasse Van Rhijn, van het fregat *Rijn*. De troepen van de *Japan* in de kruisbooten N°. 1, 35, 36, 37, 38 en 39, zijnde de 2de sectie, onder de leiding van den Luitenant 2de klasse Rijk, van Z. M. stoomschip *Etna*.

Die van de *Zierikzee* op den Gouvernements-schoener *Doris*, op de kruisbooten N°. 4, 9, 8 of 29, 5, 12, 44, en werksloep *Generaal Chassé*; de leiding hiervan, 3de sectie, opgedragen aan den gezaghebber Loubriat.

Die van de *Generaal Chassé* in de barkassen van de *Hekla*, *Phoenix*, *Saparoea*, *Amboina*, *Banka*, *Samarang*, *Elisabeth Suzanna*, *Margaretha Ida*, *Sara Lydia*, *Elizabeth*, *Jeannette Philippine*, *Sara Johanna*. De leiding hiervan, 4de sectie, is opgedragen aan den Luitenant 2de klasse Jhr. W. H. de Jonge, van Z. M. stoomschip *Etna*. De leiding dezer geheele 2de kolonne, uitmakende de 1ste linie, wordt opgedragen aan den Luitenant 1ste klasse De Brauw, van de *Prins van Oranje*, die een sloep ter beschikking moet hebben. De Artillerie, Bergbatterij en Cavalerie, zich bevindende aan boord van de *Vriendschap*, bestaande uit 150 man Artillerie en Cavalerie en 90 paarden, zal embarkeeren op vier vlotten, en geboegseerd worden door de barkas en werksloepen *Vriendschap*, *Margaretha Ida* en *Sara Lydia*, benevens de lichte sloepen *Dolfijn*, *Saparoea*, *Banda* en *Amboina*. Die sloepen zullen tevens zooveel mogelijk personeel en materieel innemen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Aan den Luitenant-ter-zee J. H. Van Capellen, van de *Phoenix* en den Luitenant Machielsen, van de *Hekla*, wordt de zorg voor het ontschepen, boegseeren en landen der Artillerie en paarden en Cavalerie, uitmakende de 3de sectie, opgedragen, zullende zij in dezen in overleg handelen met de kommandanten der Artillerie en Cavalerie. Ter hunner beschikking moeten sloepen worden gesteld van de schepen waartoe zij behooren.

De kompagnie Sappeurs, bestaande uit 150 man en ingescheept aan boord van de *Menado*, zal de 4de linie uitmaken en debarkeeren in de barkassen van de *Menado*, *Fatool Barie*, *Aliat Rachman*, *Amanna Tulbarie*, *Alfulk*, *Assad Dulla* en *Balgis* en werksloep *Menado*. De leiding hiervan wordt opgedragen aan den Luitenant Jordens, van de *Sambre*.

De 2de kolonne zal de eerste divisie uitmaken, en zijn de kruisbooten en de schoener *Doris* zoomede de barkassen tevens bestemd om, wanneer er zich vóor het landen vijanden op de landingsplaats mochten vertoonen, die gezamenlijk met het geschut der schepen te verdrijven, en zal, zoodra het terrein zuiver is, zoo dicht bij den wal ten anker komen als mogelijk is zonder aan den grond te raken, en zullen de kruisbooten genoeg ruimte moeten laten om vervolgens de vier vlotten met Artillerie en Cavalerie tusschen hen te kunnen laten passeeren. Bij het ten anker komen zullen die vaartuigen hun anker of dreg van achteren laten vallen, of wel het touw van achteren innemen en zoo stekende het strand op korten afstand naderen.

De 1ste kolonne, welke zich op 100 el afstand van de 2de moet houden, nadert die, en zal tusschen de 1ste linie doorgaan.

De 19 vaartuigen van SB. zullen een weinig schuins richten en de 19 vaartuigen aan BB. schuins links aan roeien, in dier voege dat de prauw-mayang, die 21 man der *Argo* inheeft, tusschen de kruisboot n°. 35 en 36 en de andere prauw-mayang tusschen kruisboot n°. 9 en 8 of 29 passeert, volgende de overigen dezelfde manoeuvre tusschen ieder der volgende vaartuigen.

Dwars van de vaartuigen gekomen, die zij passeeren, laten de vaartuigen van de 2de linie 1ste kolonne hun dreggen vallen en steken zoo veel touw als noodig is om de kolonne te debarkeeren. — Zoodra deze gedebarkeerd is, halen de barkassen, sloepen en

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

prauwen-mayang op dreg uit; die, welke hun dreggen hebben laten vallen bij de kruisbooten, beginnen onmiddellijk de manschappen van de 1ste kolonne over te nemen, welke zich daar aan boord bevinden en ontschepen dezelve, terwijl de barkas en groote sloep van de *Prins van Oranje*, de barkassen van de *Sambre* en *Argo* en de groote sloep van de *Argo* behulpzaam zullen zijn om de troepen van den schoener *Doris*, kruisbooten n°. 1, 35, 4 en 9, waarvoor er anders geen zijn, in te nemen en te debarkeeren. Terwijl men hiermede bezig is, en ook de overige sloepen en vaartuigen de troepen der 2de kolonne debarkeeren en te dien einde hun dregtouw steken, passeeren de 4 vlotten met Artillerie en Cavalerie de 3de linie aan weerskanten van de *Doris* en tusschen de kruisbooten n°. 1 en 35 en n°. 4 en 9 door en landen achter de ter harer dekking gedebarkeerde 1ste kolonne en volgt onmiddellijk de 4de linie met de Sappeurs. Wanneer de 1ste kolonne geland is, begeven zich onmiddellijk de barkassen, sloepen en prauwen-mayang der 2de sectie 1ste kolonne naar de *Fatool Barie*, embarkeeren de aldaar aanwezige hulptroepen en koelies en brengen dezen naar den wal. Die der 1ste en 3de sectie van de 1ste kolonne naar de *Aliat Rachman* met hetzelfde doel; die van de 4de sectie 1ste kolonne om hoornvee en vivres naar den wal te brengen.

De 2de kolonne gedebarkeerd zijnde, blijft de *Doris* liggen maar begeven zich de kruisbooten naar de *Amanna Tulbarie* om de hulptroepen en koelies te debarkeeren en de barkassen, sloepen, en vaartuigen van de 1ste sectie tweede kolonne naar de *Alfulk* met hetzelfde doel; die van de 4de sectie 2de kolonne begeven zich naar de *Balgis* tot het naar den wal brengen van hoornvee en vivres.

De sloepen der 4de linie, die de Sappeurs aan wal hebben gebracht, blijven aldaar wachten tot dat de kruisprauwen met de koelies en hulptroepen van de *Amanna Tulbarie* onder den wal ten anker komen, om dezen over te nemen en naar den wal te brengen. Is dit gedeelte van het debarkement afgeloopen dan begeven zich de vaartuigen der gewezen 2de kolonne, die het 13de bataljon hebben ingehad, onder de leiding van den Luitenant 1ste klasse De Brauw naar boord der schepen welke van Soerabaja zijn gekomen, welke het 3de bataljon inhebben, embarkeeren

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

dezen en gaan in dezelfde volgorde liggen en ankeren als voor het 13de bataljon (2de kolonne) is aangewezen. Geen bepaalde aanduiding dier schepen kan voor alsnog worden gegeven, dewijl zij thans nog onbekend zijn. De barkassen, sloepen en vaartuigen der gewezen 1ste kolonne, die het 7de bataljon hebben ingehad onder leiding van den Luitenant 1ste klasse Verster, zijn bestemd om het 5de bataljon in te nemen als 2de sectie onder de leiding van den Luitenant-ter-zee A. Klerck, om de troepen in te nemen van de *Sara Johanna*, zijnde 300 man.

De 4de sectie, onder leiding van den Luitenant Schreuder, om de troepen van de *Jeannette Philippine* in te nemen, zijnde 300 man; de 1ste en 3de sectie onder leiding van de Luitenants Van de Poll en Von Schmidt voor de 300 man van de *Elizabeth*. Deze troepen geëmbarkeerd zijnde, nemen zij dezelfde positie aan, als voor het 7de bataljon is aangeduid, en herhalen dezelfde manoeuvre als toen, zoo mede met het behulpzaam zijn van het debarkeeren der troepen aan boord van de *Doris* en kruisbooten. De vier vlotten, onder de leiding van de Luitenants Van Capellen en Machielsen, zullen zich begeven naar de *Sara Lydia* en *Margaretha Ida*, om de veldbatterij en paarden aan boord van die koopvaardijschepen over te nemen en naar den wal te brengen, terwijl de vier andere vlotten tevens daartoe kunnen worden gebezigd en waarmede tevens het positiegeschut van de *Menado* moet worden aan den wal gebracht, waarvoor die officier in overleg zal handelen met den Kommandant der Artillerie. Tot het boegseeren dier vlotten zullen gebruikt worden de sloepen van de schepen van Soerabaja, die nog niet zijn aangeduid.

De volgorde, die met dat gedeelte van het embarkeeren moet worden in acht genomen, is dezelfde als bij het embarkeeren van het 7de en 13de bataljon met Artillerie is voorgeschreven, wordende hierbij het 5de bataljon tevens de 1ste kolonne en het 3de de 2de kolonne, even als het 7de de 1ste en het 13de de 2de kolonne daarbij is geweest. Alle barkassen en sloepen zullen van riemen en pagaaien moeten voorzien zijn om naar bevinding te gebruiken, en allen dreggen moeten hebben.

Wanneer men tot het 2de gedeelte van dit debarkement overgaat, voor dat het hoornvee en de vivres gedebarkeerd zijn, zullen de sloe-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

pen en vaartuigen van die vivres schepen, en die, welke koelies en hulptroepen aan boord hebben, voortgaan met het ontschepen daarvan. Wijders wordt den Kapitein-Luitenant Sterck, kommandant der *Hekla* belast met de uitvoering der gegeven orders tot debarkement.

De goede en juiste uitvoering, waarbij de grootste stilte moet worden in acht genomen, wordt aan het beleid der officieren overgelaten; ook om te handelen in onvoorziene gevallen en waarin zij met de officieren der landmacht in overleg treden.

Wanneer alleen het gedeelte der scheepsmacht van Batavia is aangekomen, inhebbende het 7de en het 13de bataljon, zal het debarkement in dezelfde orde plaats hebben, terwijl alsdan het landen der Artillerie en Cavalerie van de *Vriendschap* vervalt, zoo mede de Sappeurs. Zoo komen daardoor eenige scheepsbarkassen beschikbaar, welke die zullen moeten vervangen van de schepen, welke nog niet zijn aangekomen.

Wanneer de scheepsmacht van Soerabaja en Samarang reeds te Beliling is aangekomen en het Bataviaasch eskader aan het opzeilen is of nog ten anker ligt te Timor-Sangsit, dan zal de volgorde moeten zijn:

1. Het 3de bataljon aan boord van de *Rijn*, *Eliza Suzanna*, en andere schepen, nog niet opgegeven;
2. Bergbatterij aan boord van de *Vriendschap;*
3. De kompagnie Sappeurs op de *Menado;*
4. Het 5de bataljon aan boord van de *Sara Johanna, Jeannette Philippine* en *Elizabeth;*
5. De koelies en hulptroepen;
6. De veldbatterij.

In dit geval zal de oudste aanwezende officier der Marine ter reede Beliling het debarkement regelen en gevolg daaraan doen geven, wanneer het sein daartoe wordt gedaan of bevolen.

De Vice-Admiraal,

(w. g.) J. P. Machielsen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage E.

STAAT der officieren, onderofficieren en verdere manschappen van de Landmacht in Nederlandsch Indië, welke zich, hetzij in de tweede en derde Balische expeditiën (1848 en 1849), hetzij bij een derzelve, hebben onderscheiden, en aan wie, bij 's Konings Besluit van den 11n December 1849 n°. 44, is toegekend de Militaire Willems-Orde.

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Van de 3e klasse.	
De Kock, A. H. W. baron	Luitenant-Kolonel.
De Brauw, C. A.	id.
Poland, T.	id.
Meis, A.	id.
Vertholen, J.	Majoor-Adjudant van den Gouv.-Gen.
Sorg, F. J.	Majoor.
Kuijck, W. A.	id.
Von Stampa, S.	Ritmeester.
Happé, E. C. F.	Kapitein.
Van de 4e klasse.	
Helbach, A. H.	Luitenant-Kolonel.
Le Bron de Vexela, B. F. J. H.	id.
Pangerang Adie Negoro.	id.
Wassink, G.	Dirig. Officier van Gezondheid 1e klasse.
De Vos, C.	Majoor.
Boon, H. G.	id.
Steinmetz, E. C. C.	id.
Hemmes, J. M.	id.
Staring, H. C.	Kapitein.
Van Capellen, jhr. T.	Kapitein-Adjudant van den Gouv.-Gen.
Voigt, C. W. B.	Officier van Gezondheid 1e klasse.
Nack, P. J.	Kapitein.
Macdonald, J. W.	id.
De Brauw, jhr. V. M.	id.
Sorg, J. F.	id.
Engelenburg, F. T.	id.
Poolman, G. J.	id.
Boon van Ostade, C. H.	id.
Hachez, J. C. A. H.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Van Hamel, A. H. J. G.	Kapitein.
Van Wely, H. D.	id.
Crena, J. H.	id.
Smits, J. C. J.	id.
Reiger, B. T.	id.
Kellerman, R. J.	id.
Van Maanen, T. J.	id.
Rijsendaal, L.	1e Luitenant.
Van der Veer, F.	Officier van Gezondheid 2e klasse.
Scholten, J. H.	id.
Kern, C. F. J.	1e Luitenant.
Penning Nieuwland, J. R.	id.
Dickmann, M. H.	id.
Ardesch, W. A. C.	1e Luitenant-Adjudant.
Haitink, E. A.	1e Luitenant.
Deeleman, L. H.	id.
Willemsen, G.	id.
Camauer, A. A. C.	id.
Schoemaker, J. F.	id.
Daniels, J. A.	id.
De Neve, G. P.	1e Luitenant-Adjudant.
IJske, A. A.	id.
Raat, H.	1e Luitenant.
Haan, J. H.	id.
De Val, M. W.	id.
Krämer, J. F.	id.
Koster, P. H.	id.
Van Rouveroij, L. J. W.	1e Luitenant-Adjudant.
Van Rijn van Alkemade, A.C.	1e Luitenant.
Luijkx, F.	2e Luitenant.
Steck, F. G.	id.
Frappier, A. A. G.	id.
Hoffmann, F. G.	id.
Von Ziwet, H.	id.
Egter van Wissekerke, A.W.	id.
Eschauzier, G. J.	2e Luitenant-Adjudant.
Hardenberg, A. C.	2e Luitenant.
Bijl de Vroe, G. S. J. J. D.	id.
Baaij, M.	id.
Daniels, H. J.	id.
Van Heemskerck, W. E. F.	id.
Termijtelen, H. A.	id.
König, J. W.	id.
Räcke, J. H. H. A.	id.
Donleben, L. F.	id.
Van der Schrieck, R. A. J.	id.
Bourcourd, jhr. J. L. E.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
De Mol van Otterloo, J. C. E.	2e Luitenant.
De Haan, A. G.	id.
Eekhout, B. J.	id.
Seelig, J.	2e Luitenant-Adjudant.
Stoltenbach, J. C.	Adjudant-onderofficier.
Hopp, A. N.	id.
Van Heemskerck, K. W. J.	id.
Van Horsen, J.	Adjudant-onderofficier vaandeldrager.
Van Bostraeten, B. J.	Adjudant-onderofficier.
Aberson, A. J.	id.
Van der Heijden, K.	Sergeant-majoor.
Krieger, L. H.	id.
Reusche, J. H. C.	id.
Van der Kolk, N.	Sergeant.
Hille, J. F.	id.
Muller, F.	id.
Pistor, J. F. F. J.	id.
Mohrmann, J. F.	id.
Van Eekeren, A. K.	id.
Van Meggelen, J.	id.
Bosman, H. A.	id.
Soep, J. S.	id.
Hubertus, J. P.	id.
De Leeuw, J.	id.
Akkermans, D.	Fourier.
Mulder, A.	Korporaal.
Rossbach, J. G.	id.
Oudhoff, L.	id.
Busser, N.	id.
Voortman, J.	id.
Zeijssig, J. H.	id.
Markesteijn, J.	id.
Recker, H. F. W.	id.
Femer, H.	id.
Koelman, J. H.	id.
Van der Staak, J. T.	Kanonnier 1e klasse.
Kok, J.	id. 2e klasse.
Brons, C.	id.
Gelderblom, P.	id.
Freudenberg, F. R.	Flankeur.
Westerveld, H. J.	id.
Buchel, W. L.	id.
Van Arendonk, C.	id.
Thremer, M. M.	id.
Riethof, H.	id.
Attema, L.	id.
Polderdijk, C.	id.
Verkeste, P.	Kanonnier 1e klasse.
Beltman, F. J.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage F.

STAAT der officieren, onderofficieren en verdere schepelingen van 's Rijks Zeemacht, welke zich, hetzij bij de tweede en derde Balische expeditiën (1848 en 1849), hetzij bij een derzelve, hebben onderscheiden, en aan wie, bij 's Konings Besluit van den 11n December 1849 no. 44, is toegekend de Militaire Willems-Orde.

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Van de 3e klasse.	
Bouricius, J. F. D.	Kapt.-ter-zee, Kommandant van Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Van de 4e klasse.	
Maij, J.	Luit.-ter-zee 1e kl., Kommandant van Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Baak, J. C.	Luit.-ter-zee 1e kl., dienende op Zr. Ms. fregat Rijn.
De Brauw, C. P.	Luit.-ter-zee 1e kl., dienende op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Ernst, genaamd Van Sievert, L. E.	Kapitein der Mariniers, dienende als voren.
Gregory, F. A. A.	Luit.-ter-zee 2e kl., Adjud. bij den Vice-Admiraal, Bevelh. van Zr. Ms. Zeemacht in O. I. en Inspect. der Marine.
Toewater, F. R.	Luit.-ter-zee 2e kl., 1e Officier op Zr. Ms. stoomschip Hekla.
De Jonge, jhr. W. H.	Luit.-ter-zee 2e kl., waarn. 1e Officier op Zr. Ms. stoomschip Etna.
Arntzenius, J. O. H.	Luit.-ter-zee 2e kl., dienende op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Van de Poll, A. J.	Luit.-ter-zee 2e kl., dienende op Zr. Ms. fregat Sambre.
Quarles de Quarles, baron L. J. A.	1e Luitenant der Mariniers, dienende op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Broek, J. E.	Sergeant der Mariniers, dienende als voren.
Van Markenstein, J.	Matroos 3e kl., dienende op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage G.

STAAT der officieren, onderofficieren en verdere manschappen van de Landmacht in Nederlandsch Indië, welke zich, hetzij bij de tweede en derde Balische expeditiën (1848 en 1849), hetzij bij een derzelve, hebben onderscheiden, en aan wie, bij 's Konings Besluit van den 11n December 1849 n°. 44, is toegekend de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Van Swieten, J.	Kolonel.
Bleeker, P.	Officier van Gezondheid 1e klasse.
Serlé, C. J.	id.
Van Weddingen, M.	Adjunct-Intendant.
Meijer, K. L.	Officier van Gezondheid 2e klasse.
Loeffler, C.	id.
Lange, C. M.	Politiek agent van het Nederlandsch Gouvernement op Bali.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage H.

STAAT der officieren, onderofficieren en verdere schepelingen van 's Rijks Zeemacht, welke zich, hetzij bij de tweede en derde Balische expeditiën (1848 en 1849), hetzij bij een derzelve, hebben onderscheiden, en aan wie, bij 's Konings Besluit van den 11n December 1849 n°. 44, is toegekend de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Kelk, J. W.	Offic. van Gezondheid 1e kl., dienende op Zr. Ms. fregat Rijn.
Syrier, A.	Idem 2e kl. bij de Marine
Peters, W.	Idem, dienende op Zr. Ms. korvet Argo.
Jeekel, C. A.	Offic. van Administratie 1e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage I.

STAAT der officieren, onderofficieren en verdere manschappen van de Landmacht in Nederlandsch Indië, welke zich, hetzij in de tweede en derde Balische expeditiën (1848 en 1849), hetzij bij een derzelve, hebben onderscheiden, en die, krachtens 's Konings Besluit van den 11n December 1849 n°. 44, eervol vermeld worden.

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Sutherland, J. B. J.	Luitenant-Kolonel.
Libourel, J. E. H.	Majoor.
Roqué, T. E.	id.
Maier, H.	Kapitein.
Van Houten, H.	id.
Schukking, C. L.	id.
Schwab, J.	id.
Kress, W. P.	id.
Wollweber, C. A. F. W.	id.
Pieplenbosch, J.	id.
Muller, E. W.	Officier van Gezondheid 2e klasse.
De Seijff, R. F.	1e Luitenant.
Uhlenbeck, P. H.	id.
Robinow, M. O.	Officier van Gezondheid 2e klasse.
Bouwensch, K. E. W.	1e Luitenant.
Bleckmann, H.	id.
Rijks, B. H. J.	id.
De Nerée, L.	id.
Strengnaerts, J. G. G. H.	id.
Rappard, I. C.	id.
Giltay, G. F.	id.
Kusky, G. W.	id.
Beijerinck, W.	2e Luitenant waarnemend Adjoint bij den Generalen Staf.
Fontanes, H. R. T.	Officier van Gezondheid 3e klasse.
Pommee, J. H. A.	2e Luitenant.
Koster, P. H.	id.
Fehr, J. C.	id.
Donleben, L. F.	id.
Schramm, J. F. C. F.	Officier van Gezondheid 3e klasse.
Kervel, L. P.	id.
Filet, G. J.	id.
d'Hamecourt, J. G.	id.
Schäfer, J.	2e Luitenant.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Pantekoek, C.	2e Luitenant.
Moorrees, J. H.	id.
Schröder, C. L.	id.
Schröder, T. W.	id.
Halewijn, L. C. A.	id.
De Nerée, A. J. P. H. C.	id.
Loggere, B.	id.
Heijligers, A. W. F.	id.
Moltzer, D. M. J.	id.
Schuak, C. A.	id.
Schellenbach, P.	id.
Von Gilsa, E.	Sergeant-Majoor.
Von Reinsperg, A. W. E.	id.
Hoorn, J. A. F.	id.
Naumann, G. J. A.	id.
Van der Ven, J. A.	id.
Wolf, F. A.	id.
Hess, F. X.	id.
Kappers, S.	Sergeant.
Mac Phail, J.	id.
Von Schauroth, M. E. F. L.	id.
Hund, M.	id.
Wolstra, W. J.	id.
Tuinstra, O. T.	id.
Spoelstra, J. J.	id.
Saeger, F. L. P. H.	id.
Schellingwou, F.	id.
Kuller, A. M.	id.
Alexander, J.	id.
Demmenie, F. H. F. G.	id.
Bartels, J. A. M.	id.
Seket, J.	id.
Singels, J.	id.
Van Kerkhof, R.	id.
Bakker, J. J.	id.
Kreuels, J. H.	id.
Conrad, F. W. J. C.	id.
Roijen, A. J.	id.
Redeker, J.	id.
Teensma, A. H.	id.
Meijer, J.	id.
Van Horsen, C.	id.
Klaassen, J. J.	id.
Schmidt, C. C.	id.
Vreede, H. E.	id.
Becker, P.	Fourier.
Boas, E.	id.
Veering, F.	Korporaal

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Buijse, S.	Korporaal.
Vossen, J.	id.
Reinking, W. J.	id.
Wanders, E. J.	id.
Bredero, H. J.	id.
Zondag, L.	Korporaal Tamboer.
Binnema, H. S.	Korporaal.
Van der Meij, F.	id.
Pfuster, J. L.	Flankeur.
Van der Venne, L. H.	id.
Tobée, M.	id.
Cuthbertson, J. R.	id.
Anten, F.	id.
Staal, A.	Kanonnier 1e klasse.
Plattel, A.	id.
Smulders, W.	Sappeur 1e klasse.
Gloude, J.	Sappeur 2e klasse.
Van den Bosch, G. A.	Flankeur.
Hijmans, M.	id.
Gregorius, F.	id.
Anzion, W.	id.
Kortenbach, M.	id.
Van Egmond, M.	id.
Geus, P. J.	id.
Lange, L. R.	id.
Burger. O. H. A.	id.
Van der Wiek, J. P.	id.
Simon, J. C.	Kanonnier 1e klasse.
Althuizen, A. J.	id.
Bovelander, C.	id.
Dazia, M.	id.
De Mol, C. L.	Kanonnier 2e klasse.
De Groot, D.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage K.

STAAT der officieren, onderofficieren en verdere schepelingen van 's Rijks Zeemacht, welke zich, hetzij bij de tweede en derde Balische expeditiën (1848 en 1849), hetzij bij een derzelve, hebben onderscheiden, en die, krachtens 's Konings Besluit van den 11n December 1849 n°. 44, eervol vermeld worden.

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Jöhr, F. A.	Kapitein-ter-zee, Kommandant van Zr. Ms. fregat Rijn.
Ferguson, H.	Id. van Zr. Ms. fregat Sambre.
Van der Hart, C.	Kapitein-ter-zee, Kommandant van Zr. Ms. korvet Argo.
Sterk, J. H.	Kapitein Luitenant-ter-zee, Kommandant van Zr. Ms. stoomschip Hekla.
Stort, B. E.	Kapt. Luit.-ter-zee, 1e Officier op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Camp, H.	Luit.-ter-zee 1e kl., Kommandant van Zr. Ms. stoomschip Vesuvius.
Wolterbeek, J. D.	Id. van Zr. Ms. stoomschip Samarang.
Vogelpoot, G.	Id. van Zr. Ms. schoenerbrik Banda.
Berghuis, C. J.	Id. van Zr. Ms. schoenerbrik Dolfijn.
Machielsen, J. J.	Id. van Zr. Ms. schoenerbrik Banka.
Wouters, A.	Id. 1e Officier op Zr. Ms. fregat Rijn.
Nooij, A.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Van Vreeland, M. C.	Luit.-ter-zee op Zr. Ms. korvet Argo.
Van Gorkum, F. J. E.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Borneo.
Verster, F. T.	Luit.-ter-zee 1e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Dibbets, P.	Id. Kommandant van Zr. Ms. schoenerbrik Ambon.
Fraser, E.	Id. van Zr. Ms. stoomschip Borneo.
Kluijskens, A. D.	Id. van Zr. Ms. schoenerbrik Saparoea.
Buschman, G. H.	Id. 1e kl. op Zr. Ms. fregat Rijn.
Hoek, A.	Id. op Zr. Ms. korvet Argo.
Van Druten, P. W.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Hansen, F.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Saparoea.
Beelaerts van Emmichhoven, P.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Banda.
Nieuwenhuizen, T. A.	Luit.-ter-zee 2e kl., Kommandant van Zr. Ms. stoomschip Onrust.
De Man, J. G.	Id. wn. Komm. van Zr. Ms. stoomsch. Etna.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Brutel de la Rivière, J. M. J.	Luit.-ter-zee 2e kl. Kommandant van Zr. Ms. schoener Circe.
Andreae, J.	Id. 1e Officier op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Bleckmann, G. M.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Samarang.
Gaijmans, A. A. A.	Id. op Zr. Mr. stoomschip Onrust.
Schreuder, J. A. H.	Luit.-ter-zee 2e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Van Capellen, jhr. J. H.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Buijs, J. E.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Klerck, jhr. A.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Jordens, J. H. G.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Van der Velden Erdbrink, P.	Luit.-ter-zee 2e kl. op Zr. Ms. korvet Argo.
Van Rhijn, J. W.	Id. op Zr. Ms. fregat Rijn.
Klerck, jhr. H. P.	Id. op Zr. Mr. stoomschip Hekla.
Van de Velde, J. C. H.	Id. op Zr. Mr. fregat Rijn.
Machielsen, K. H. A.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Hekla.
Rijk, C. A. B. D.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Etna.
Uhlenbeck, P. F.	Id. gewezen 1e Officier op Zr. Ms. stoomschip Samarang.
Groll, J.	Id. 1e Offic. op Zr. Ms. stoomschip Vesuvius.
De Fremerij, W.	Luit.-ter-zee 2e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Storm van 's Gravesande C. J. G.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Baak, E. M. C.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Banka.
Muller, J. P. G.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Amboina.
Roelofs, J.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Van Kuijk Wittermans, A. J.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Dolfijn.
Von Schmidt auf Altenstadt, jhr. J. B. E.	Id. op Zr. Ms. korvet Argo.
De Graaf, D. A. J. B.	Luit.-ter-zee op Zr. Ms. stoomschip Etna.
Koning, P.	Luit.-ter-zee 2e kl. op Zr. Ms. stoomschip Hekla.
Buddingh, P.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Vesuvius.
Andreau, K. F. R.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Dolfijn.
Van Erp Taalman Kip, W. F.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Banda.
Van Bennekom, W. O. A.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Onrust.
Hugenholtz, J. A. H.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Schokker, H.	Id. op Zr. Ms. schoener Circe.
's Graeuwen, A. A.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Borneo.
Van de Poll, jhr. A.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Etna.
Phaff, J. J. A. D.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Vesuvius.
Van Limburg Stirum, A. graaf,	Id. op Zr. Ms. schoener Circe.
Van Heerdt, W. H. baron	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Amboina.
Van Asperen, A. M. J.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Meijer, jhr. A.	Luit.-ter-zee 2e kl. op Zr. Ms. schoenerbrik Banda.
Sieburg, N. C.	Id. op Zr. Ms. korvet Argo.
Heemskerck van Beest, jhr. J. E.	Adelborst 1e kl. op Zr. Ms. korvet Argo.
Rietveld, A.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Van Slooten, O.	Id.
Geij van Pittius, J. K. L.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Banka.
Van der Wijck, jhr. C. J. F.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
De Steurs, jhr. L. H. W. M.	Id.
Van Heerdt tot Eversberg, J. H. A. W. baron	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Struick, R. P.	Id.
Van der Gronden, D.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Etna.
De Fremery, N. C.	Id. op Zr. Ms. fregat Rijn.
Rose, G. F. C.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Kindt, P. E.	1e Luitenant der Mariniers op Zr. Ms. fregat Rijn.
Ziervogel, C. G.	2e Luit. der mar. op Zr. Ms. korvet Argo.
Terbeek, J. P.	Officier van Gezondheid 1e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Jonkers, J. G.	Id. 2e kl. bij de Marine.
Salbach, F. G. L.	Id.
Rautter, L.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Etna.
Ascherberg, L.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Hekla.
Swaving, J.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Van Stockum, C. M.	Id. gedetacheerd op Zr. Ms. fregat Sambre.
Leese, E. F.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Greiner, C. F. G. C.	Officier van Gezondh. 3e kl. bij de Marine.
Evertse, H.	Officier van Gezondh. 3e kl. bij de Marine op Zr. Ms. korvet Argo.
Vernhout, H. L.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Van Bijsterveld, G. P.	Officier van Administratie 1e kl. op Zr. Ms. fregat Rijn.
Westerouen van Meeteren, A. M.	Officier van Administratie op Zr. Ms. fregat Sambre.
Anemaet, P. C. W.	Id. 2e kl. op Zr. Ms. korvet Argo.
Spanjaard, J. S.	Id. 2e. kl. op Zr. Ms. stoomschip Hekla.
Sinclair, A. J.	Id. 3e kl. op Zr. M. stoomschip Phoenix.
Lagaay, A. A.	Id. 3e kl. op Zr. Ms. stoomschip Etna.
Winsser, J. J.	Adjunct-Administrateur bij het kommandement van Zr. Ms. Zeemacht in O. I.
Daum, G. C.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Borneo.
Schaalje, F. C.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Onrust.
Tromp, A. E. M.	Scheepsklerk op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Van Dueren, M. G. J. A. Huisman.	Id. op Zr. Ms. fregat Rijn.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN EN VOORNAMEN.	GRADEN.
Hellemans, P. E.	Opperschipper 1e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Bakker, S. W.	Opperschipper op Zr. Ms. fregat Rijn.
Teenstra, H. H.	Id. op Zr. Ms. fregat Sambre.
Niehoff, E. H.	2e Schipper, op Zr. Ms. stoomschip Hekla.
Tetz, C.	Id. op Zr. Ms. korvet Argo.
Van Tooren, J. J.	Opper-Timmerman op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Richel, M. J.	Schieman op Zr. Ms. fregat Rijn.
De Haas, W.	Konstapelsmaat op Zr. Ms. fregat Rijn.
Wondergem, H.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Baris, H.	Kwartiermeester op Zr. Mr. fregat Prins van Oranje.
Grindhout, C.	3e Timmerman op Zr. Ms. schoenerbrik Saparoea.
Hacket, J.	1e Schiemansmaat op Zr. Ms. fregat Sambre.
Smit, N.	Matroos 1e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Strik, B.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Gerritsen, M.	Id. op Zr. Ms. schoenerbrik Dolfijn.
Van Ommeren, J. J.	Matroos 2e kl. op Zr. Ms. fregat Rijn.
Moll, J.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Vesuvius.
Sleeding,	Serg. der Mariniers op Zr. Ms. fregat Rijn.
Romijn, C.	Id. op Zr. M. korvet Argo.
Solliger, B.	Id. op Zr. Ms. stoomschip Phoenix.
Snijders,	Id. op Zr. Ms. fregat Rijn.
Lambert, B. H.	Korporaal der Mariniers op Zr. Ms. stoomschip Samarang.
Schenk, A.	Marinier 2e kl. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Adama, J.	Id. op Zr. Ms. fregat Prins van Oranje.
Hestrop, C.	Marinier 3e kl. op Zr. Ms. fregat Sambre.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage L.

STAAT van Afrikaansche en Inlandsche officieren, onderofficieren en manschappen, die bij de 2e en 3e Balische expeditiën zich hebben onderscheiden, en aan welke, krachtens besluit van Zijne Excellentie den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van den 15n Februari 1850 n°. 6, de Zilveren of Bronzen Medaille voor Moed en Trouw is toegekend.

NAMEN.	GRADEN.
Zilveren Medaille.	
Coffie Willem.	Afrikaansch Sergeant.
Martens.	id.
Jorocomi.	Afrikaansch Flankeur.
Bronzen Medaille.	
Atta.	Afrikaansch Flankeur.
Bart Jan.	id.
Ajamina Jamie.	id.
De Groot.	id.
Radieron.	Inlandsch Sergeant.
Wreedjan.	Inlandsch Korporaal.
Towidjoijo.	id.
Sorojoedo.	Inlandsch Fuselier.
Sariman.	id.
Gobet.	Afrikaansch Sergeant.
Marengo.	id.
Koer Kudjo.	Afrikaansch Flankeur.
Van Haren.	id.
Donleben.	id.
Boussuedom.	id.
Abraba.	id.
Rietsema.	id.
Passaridin.	Inlandsch Sergeant.
Pa Bandjer.	id.
Sariman.	id.
Taria.	Inlandsch Fuselier.
Wongsodrono.	id.
Wirosono.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN.	GRADEN.
Bono.	Inlandsch Fuselier.
Maat.	id.
Sodongso.	id.
Kortomongolo.	id.
Sostikko.	id.
Todrono.	id.
Kromo.	id.
Astanie.	id.
Sadja.	id.
Oembar.	id.
Abilari Kees.	Afrikaansch Sergeant.
Jans.	Afrikaansch Korporaal.
Ganeuri.	Afrikaansch Flankeur.
Jetjin.	id.
Orestes.	id.
Panjakkeba.	id.
Essar Kobina.	id.
Monko Kwouw.	id.
Amakoe Kudjo.	id.
Opperda.	id.
Uithoven.	id.
Loloo.	id.
Kwassie Annou.	id.
Dolkarim.	Inlandsch Sergeant.
Salicha.	Inlandsch Korporaal.
Rambahan.	Inlandsch Fuselier.
Saliego.	id.
Pain.	id.
Dipolosono.	id.
Agik.	id.
Sarieman.	id.
IJoeda.	id.
Soeta.	id.
Pa Doelamin.	id.
Wono.	id.
Verveer.	Afrikaansch Korporaal.
Abadoe.	id.
Kwakoe Ammanoe.	Afrikaansch Flankeur.
Jammetje Jan.	id.
Siberg.	id.
Mijzang Kwamena.	id.
Ato.	id.
Akonkwassie.	id.
Manranka.	id.
Nap.	id.
Benien Kwou.	id.
Azor.	id.
Alenga.	id.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN.	GRADEN.
Taim.	Inlandsch Sergeant.
Rosomidjoijo.	id.
Tiko.	Inlandsch Korporaal.
Kartodongso.	id.
Pawiodrono.	Inlandsch Fuselier.
Traboedin.	id.
Mertowidjoijo.	id.
Sowongso.	id.
Socarto.	id.
Projodongso.	id.
Singolosono.	id.
Sodjo.	id.
Troenosonno.	id.
Kromo.	id.
Lietjot.	id.
Serkom.	id.
Kamsoe.	id.
Arietem.	id.
Kromosono.	id.
Saritjo.	id.
Doelbarie.	Inlandsch Korporaal.
Salam.	Inlandsch Fuselier.
Minhoo.	id.
Pasadjiedin.	id.
Tjakra.	id.
Singo Patte.	id.
Pasasie.	id.
Baeet.	id.
Sariman.	Inlandsch Sergeant.
Pa Miela.	Inlandsch Korporaal.
Salamet.	id.
Lahieda.	Inlandsch Fuselier.
Brahim.	id.
Kalantier.	id.
Tjakra.	id.
Kamsiena.	id.
Hadie.	id.
Pa Moordiea.	id.
Sadiea.	id.
Kaboen.	id.
Tjonnek.	id.
Jasie.	id.
Saridjo.	Inlandsch Korporaal.
Lamanroetoe.	Inlandsch Kanonnier 1e klasse.
Trono.	id.
La Makassa.	id.
Dipowidjoijo.	id.
Sariman.	Inlandsch Sergeant.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN.	GRADEN.
Kariosonno.	Inlandsch Kanonnier 1e klasse.
Patoerang.	id.
Baeima.	id.
Ankat.	id.
Laoepa.	id.
Djoijodrono.	id.
Sangoe.	id.
Sariedjo.	Inlandsch Sappeur 1e klasse.
Martodrono.	id.
Soero Widjoijo.	id.
Radin Wirotroeno.	Inlandsch Kapitein.
Satja Nala.	id. 1e Luitenant.
Wiero Soeto.	id. 2e id.
Wira Nola.	id. Sergeant.
Widja Astra.	id. Kapitein.
Diepa Karsa.	id. 2e Luitenant.
Saiedien.	id. Sergeant.
Arsa.	id. Fuselier.
Wiero Tjoeda.	id. 1e Luitenant.
Wiero Pattie.	id. Sergeant.
Radin Sotrono.	id. Fuselier.
Maas Soemo Widikdjo, Mantrie Aries.	id. Ambtenaar.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Verklaring van de schets der bentings en versterkingen van Djagaraga.

1. De nieuw aangelegde vierkante benting van den Goestie, omringd door diepe grachten en verhakkingen, met drie deuren gesloten en van zes putten voorzien voor het smoren der granaten.
2. Benting waar, na het innemen der sterkte, het 3e bataljon heeft gelegerd. Deze heeft aan de achterzijde gemeenschap met benting 4, waarvan de keel of toegang zoo nauw is, dat er slechts één man kan doorgaan; deze sterkte wordt bestreken door benting 4 en 5.
3. Benting, welke door een gracht en verhakkingen omgeven en bij uitstek sterk is. Gedurende den 15n April werd door het 13e bataljon een aanval gedaan tegen het front dezer benting, waaruit zoo hevig werd gevuurd, dat de troepen met een gevoelig verlies moesten retireeren. Al de genoemde bentings hebben door bedekte wegen onderling gemeenschap.
4. Oude benting, waaruit in het vorige jaar de troepen werden teruggeslagen, nadat reeds een gedeelte in de kampong Soetens (19) en daarbij gelegen kleine versterkingen (10) waren geweest. Bij de tweede expeditie werd hier het kanon van zes pond achtergelaten, dat bij de derde expeditie werd teruggevonden.
5. Nieuw aangelegde benting, voornamelijk om de flank te versterken en bij overmeestering No. 2 te bestoken.
6. 7. 8. Drie bentings, waarachter het 7e bataljon uit de ravijnen (20) opkwam, en welke op den 15n April reeds te 12 uren genomen waren. Bij No. 6 sneuvelden de Luitenant Derens en de Balineesche Sergeant Poetoe Soeranga, benevens twee flankeurs.
9. Een benting, de toegang naar No. 3 bemoeilijkende.
10. Kleine versterkingen, waarin in het vorige jaar de Luitenants Van Rijn en Van Swieten waren gekomen, doch welke zij weder hadden moeten verlaten.
11. Het 13e bataljon onder den Overste Van Swieten bij de opgestelde Artillerie (12), op 800 pas van de versterkingen. Van deze plek werden gedurende 1½ uur de wallen der benting No. 1 beschoten, die men later tot op 400 pas naderde, zonder echter veel uitwerking der projectielen op de aarden wallen te bemerken.
13. Brug door de Genie gelegd over een ravijn van ongeveer 5 el breed en 30 voet diep, welke was gegraven om de werken te beschermen en de troepen op te houden.
14. Boom waaronder de Luitenants Prager en Van Swieten, gesneuveld bij het avanceeren van het 13e bataljon, werden begraven.
15. Eenige honderden vijanden, welke uit benting 5 een uitval deden op de Artillerie (een halve batterij No. 16 en 17), opgesteld onder bedekking van de hulptroepen. De vijanden verraadden op 600 pas afstands hun tegenwoordigheid door hun geschreeuw, en werden tot den terugtocht gedwongen toen twee stukken het vuur op hen openden.
18. De weg van Sangsit naar Djagaraga, welke de troepen hebben gevolgd.
19. De kampong Soetens waar, in den kraton, 62 vaten buskruid werden gevonden.
20. Rivier en ravijnen, door welke het 7e bataljon is getrokken om achter de bentings te komen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PLAN DER VERSTERKINGEN VAN DJGARAGA, IN 1849.

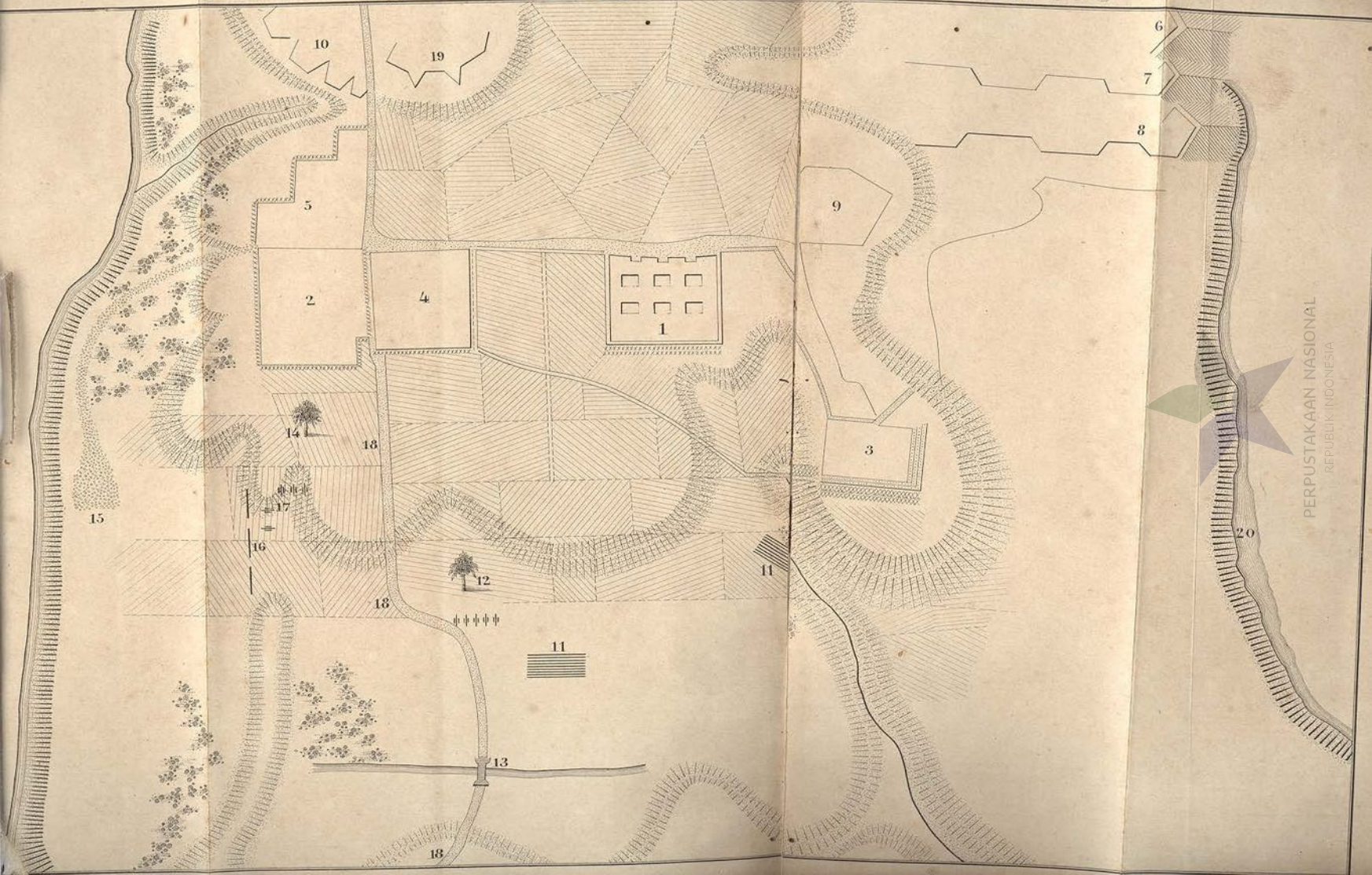

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Verklaring van de kaart van het terrein tusschen Padang-Cove en Cassoemba.

---

1. Amokbaai waarin het eskader was geankerd.
2. Baai van Padang-Cove.
3. Plateau gelegen bij de Tampat Dewa of het bedehuis van Soengeh-Lawas, waar het leger opgesteld werd.
4. Bedehuis van Soengeh-Lawas.
5. Riviertje bij Soengeh-Lawas.
6. Richting welke eên gedeelte van het leger binnenlands nam.
7. Passar in het midden der kampong Cassoemba, waar zich het Hoofdkwartier bevond en de Artillerie gelegerd was.
8. Gedeelte der kampong waar het 7de bataljon gelegerd was.
9. „ „ „ „ „ Marine-bataljon „ „
10. „ „ „ „ „ 3e en 5e bataljon „ waren.
11. „ „ „ „ „ 13e bataljon „ was.
12. Stand van de veldwacht van het Marine-bataljon.
13. Eenige zoutpannen aan het strand, waarbij zich aanhoudend vijanden vertoonden.
14. Riviertje dat van de kampong naar zee loopt.
15. Bosch- en bergachtig terrein, waarin de vijand zich bij het naderen van de legermacht terugtrok.
16. Wijze van oprukken van het leger naar de kampong Cassoemba.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

SCHETS VAN HET TERREIN VAN DE BAAI VAN PADANG-COVE NAAR CASSOE

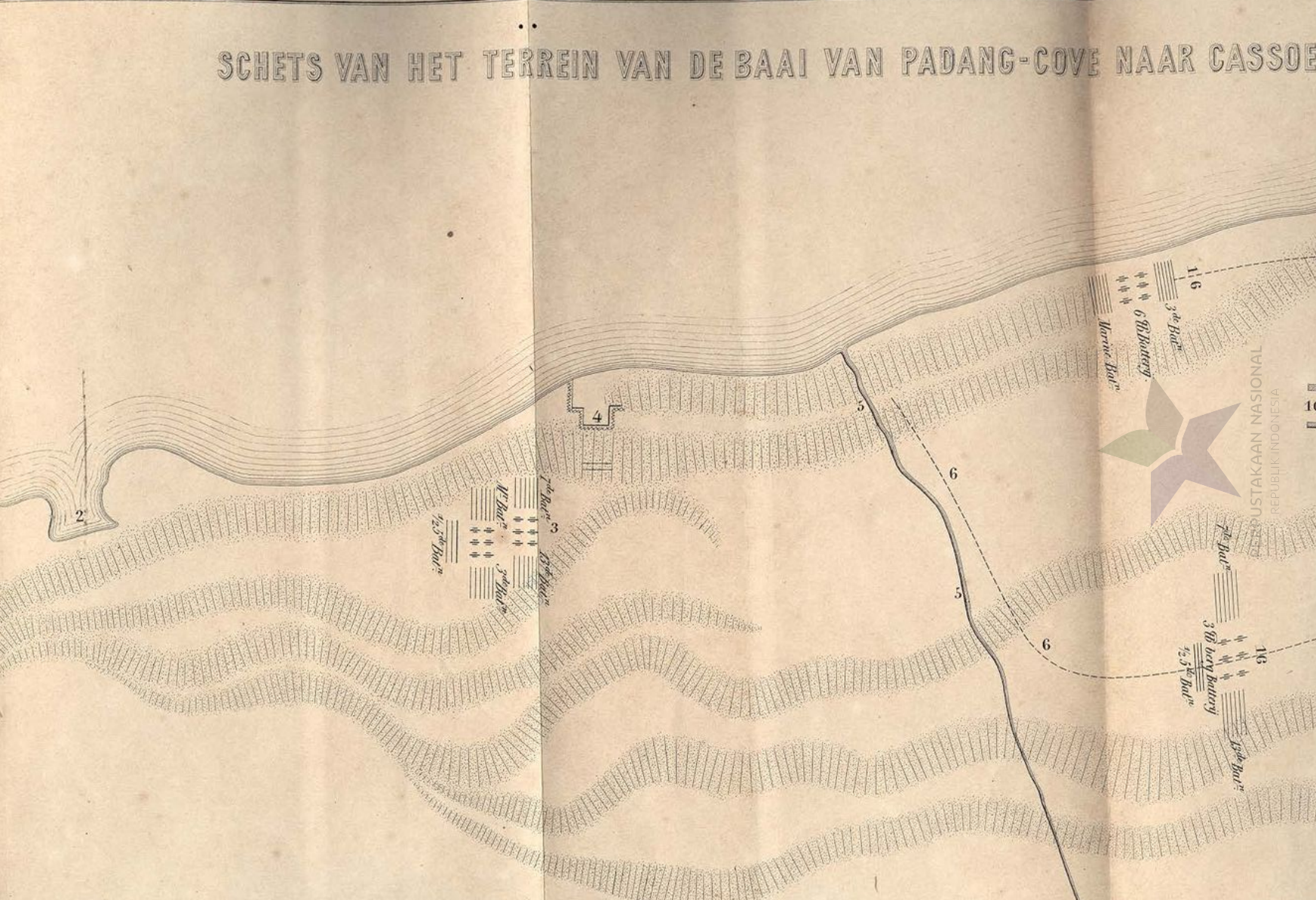

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

AAR CASSOEMBA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

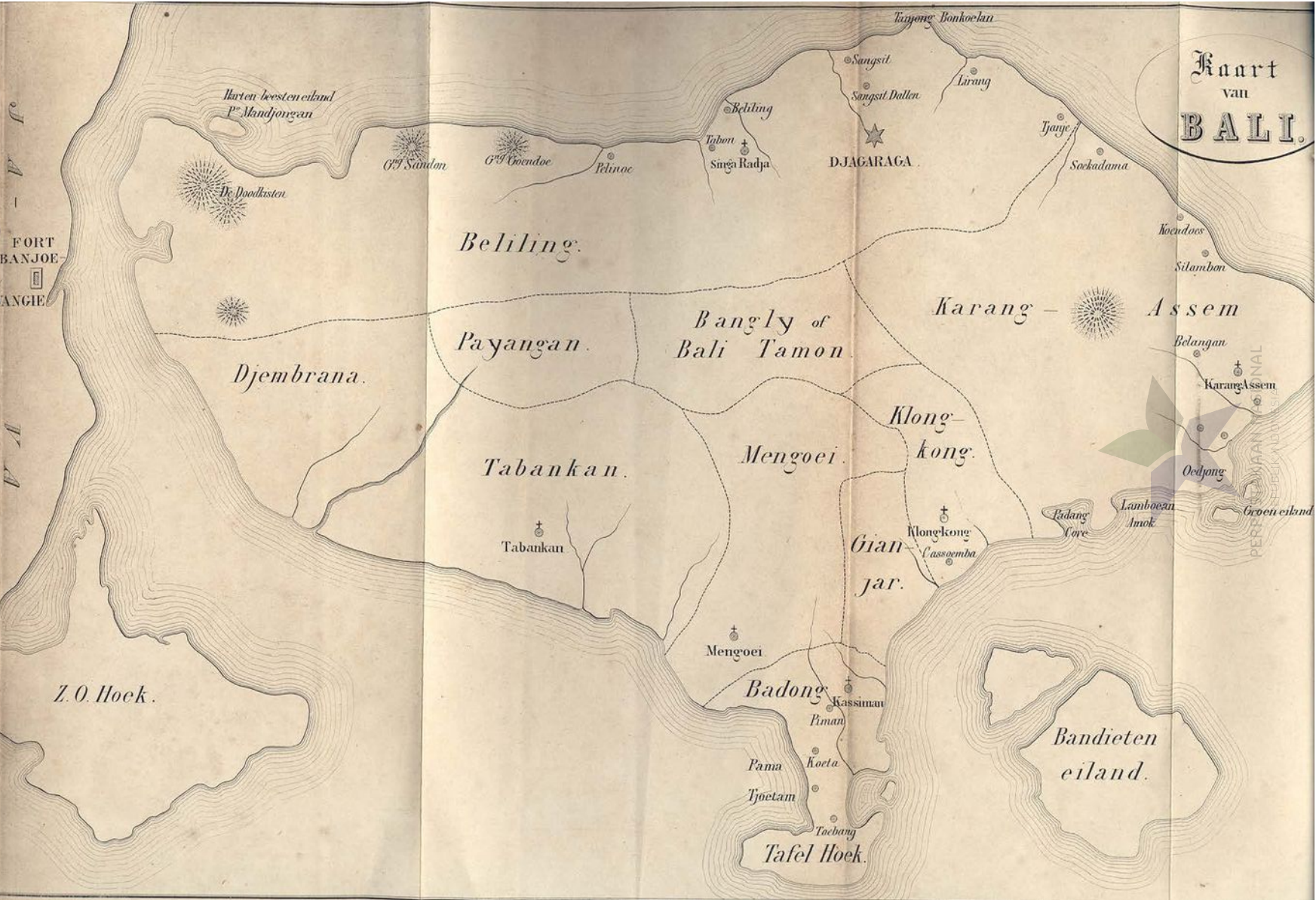
Kaart
van
BALI.
Tanjong Bonkoelan
Sangsit
Sangsit Dallen
Lirang
Ilkrt en beesten eiland
Pte Mandjongan
Beliling
Tabon
Singa Radja
DJAGARAGA
Tjanje
Sockadama
Gn Sandon
Gn Goendoe
Pelinoe
De Doodkisten
Koendaes
Silambon
FORT
BANJOE-
ANGIE
Beliling.
Karang — Assem
Bangly of
Bali Tamon.
Payangan.
Belangan
Karang Assem
Djembrana.
Klong-
kong.
Mengoei.
Tabankan.
Oedjong
Lamboean
Amok
Groen eiland
Padang
Core
Klongkong
Cassoemba
Tabankan
Gian-
jar.
Mengoei
Z.O. Hoek.
Badong
Kassiman
Piman
Bandieten
eiland.
Pama
Koeta
Tjoetam
Tachang
Tafel Hoek.